

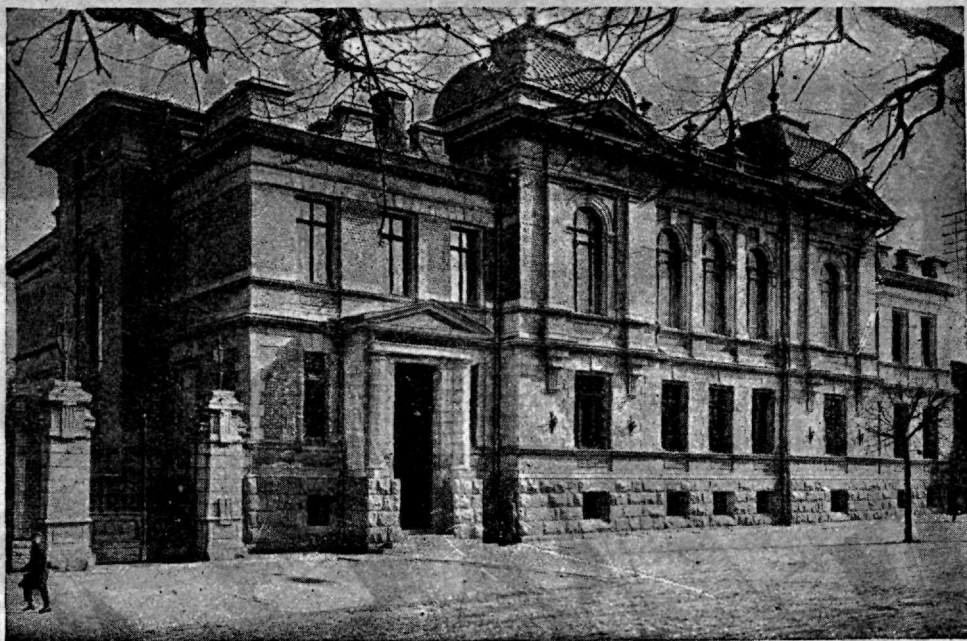
KAITSE KODU!

Foto. Küstner.

Pärnu.
Vaade kesklinna peale ülejõelt.

TALLINN. **EESTI PANK** TALLINN.
 OSAKONNAD KÕIGIS MAAKONNALINNADES.
 TOIMETAB IGASUGUSEID PANGAOPERATSIOONE.

Telliige „Kaitse Kodu“ 1. augustist.

„Kaitse Kodu“ on meie kaitseliidu elu peeglik, sellepärast see ei või puududa ühegi kaitseliitlase kodus. Kuid mitte üksi kaitseliitlastele pole määratud „Kaitse Kodu!“ —

see on ajakiri koogu rahvale.

„Kaitse Kodu“ on kõige sisurik-
 kam ja põnevam ajakiri Eestis.

Iga kaitseliitlane tutvustagu seda oma ümbruskonnale ja kandku hoolt, et „Kaitse Kodu!“ leiaks teed kõikidesse küladesse, taludesse ja peredesse.

Talius.

Kirjastus „KULTUUR“, Pärnus.

Aadress: „Kultuur“, Pärnus, postk. 19. Kõnetr. 1-12.

**Raamatu-, kirjutusmaterjali- ja muusikariistade-
kauplus.** Rütli tän. nr. 26.

Soovitab alalises valikus igasuguseid kontorite, kantseleide, kooli- ja vallavalitsuste raamatuid ja tarbeid, paberikaupu ja igasuguseid kingituse- ja iluasju.

Paremate vabrikute muusikariistu: grammofone, gitarre, mandoliine, viiuleid, balalaikasid ja puhkpille, grammofoni-platesid ja noote.

Kasulikum ostukoht igaühele.

Jällemüüjatele protsendid.

Trüki- ja köitekoda

Hospidali tän. nr. 14

Teeb igasuguseid, maitsekaid trükitöid ühes ja mitmes värvis.
Hinnad mõõdukad.

Kõnetraat 125.

Kõnetraat 125.

Pärnu Linatööstuse A.-S.

Rääma tän. nr. 38.

Lina- ja takuketrus.

Soovijatele vahetatakse lõngu kohe lõnade vastu. - Soovijatele vahetatakse lõngu kohe lõnade vastu.

Kanepist köie-, ohja- ja mitmesuguseid nõõre.

Kalameestele: kanepist tõrvatud ja tõrvamata selisenööri ja mõrralõnga.

Töö kiire ja korralik.

:: Tsement katuse- ja seinakive. ::

Töö kiire ja korralik.

Auruvärvimise vabrik,

end. K. Vichmann. Vana-Pärnus, Tallinna-Posti tän. nr. 6—8. Kõnetr. 124.

Värvib riidet ja lõngu, uhub, pressib ja säärrib
tuntud headuses.

JOH. ANDREKSON Pärnus.

Vee tänav, turukauplus nr. 1—5.

Soovitan suures valikus ülikonna-, palitu-, kleidi-, pesu-, mööbli- ja purjeriieid. Valget ja värvilist lõime. Valmisriideid ja vihmamantleid. „Estokingi“, „Unioni“ vabrikute ja oma tööstuse jalanõusid. Kummikingi, kalosse, vilte ja kollaseid veesaapaid. Igasugu pealse-, talla- ja mööblinaku, saapapealseid, kingsepa tarbeasju j.n.e.

Müük suurel ja väikesel arvul.

Austusega: **Joh. Andrekson.**

Pärnus, Vee tän., turukaupl. nr. 1—5. Telef. 258.

☀
**Kõik, kes head tööd tahavad,
toovad oma kangad ja villad**

Karl Vicimanni riidevärvimise- ja villakefrusevabrikusse

Pärnu, Jänesselja 1.7

Heade tööde poolest on vabrik juba kaua tuntud

Adamson

PÄRNUS, Hospitali tän. nr. 9 omas majas
Kuninga tän. nr. 25
TELEFON: 23
Telegrammid: ALEKS ADAMSON

**Koloniaal-, delikatess- ja
tubakakaupu**

Müük suurel ja väikesel arvul

Alati suures valikus

liha,

vorste,

konserve,

piimasaadusi

(või, juust, pakspiim),

piim,

heeringaid (rasva),

suitsuräimi j.n.e.j.n.e.

HENDRIK ROSENKRANIUS'õ

kauplustes

P Ä R N U S,

Riia tän. 52. Pühavaimu tän. 18.

Kõnetr. 207.

Edasimüüjatele suured 0/0 0/0.

Kõige kasulikum sisseostukoht!

**Manufaktuur-, kolo-
niaal- ja delikatesskaupu.
Veine, likööre ja napse.
Galanterii- ja pudukaupu.**

En gros.

Kivinõusid.

K.-m. „Merkator“

Pärnus,

Rüütli tän. 25.

Telef. 240.

F. KESTNER'I ROHU-JA VÄRVIKAUPLUS

Pärnus, Nikolai t. nr. 7, Lõvi apteegi kõrval. Tel. 2-12.

Töösturitele ja vabrikutele tooreid keemiaaineid.
Maalritele, tiseritele ja majaomanikkudele kuivi ja õlis hõõrutud värve.
Õlilakke Inglise, Hollandi ja Saksamaa vabrikutest, pintsleid, liimi, liivapaberit, polituuri, piirituslakki, puupeitse jne.
Päevapiltidele kõiksuguseid fotograafia tarbeasju, platesid, filme, pabereid, postkaarte Saksa- ja Inglismaa vabrikutest väikesel ja suurel arvul.
Foto-aparaate, binokleid, prille, termomeetreid.
Kodu- ja väljamaa parfümeeria ning kosmeetika, nagu: Eau de Cologne, odöörid, näokreemid, puudrid, schmingid, hambapasta ja -pulber, küünteläige jne.
Tualett-tarbeasju, nagu: hambaharju, juukseharju ja kamme, peegleid, habemenuge, küüntekääre, manikürkarpe jne.
Riide- ja lõngavärve pakkides: Heitmanni, Braunsi, Holstina ja Arti vabrikutest.

Miks
käivad kõik
«ENDLA»
einelaudas

?

Sellepärast

et seal eeskujulik puhtus, korralik teenimine, esimese kl. köök, mugavad kabinetid, muusika, 2 piljardit, karasivad ja alkohoolilised joogid sise- ja väljamaa vabrikutest.

Laudade ja kabinettide ette- tellimine kõnetraat nr. 17.

«ENDLA» PÄRNUS,

Rüütli f., vaksali juures.

JUHATUS.

Hotell = restoraan

«BRISTOL»

Pärnus, Rüütli tän. nr. 45.

Rikkalik einelaud.

Liköörid ja napsid
kõige parematest
vabrikutest.

Esimese järgu köök.

Sissesõitjatele alati puhtad
numbritoad.

J. Puhk & Pojad

Tallinnas

Peakontor: Rannavärava puiestee nr. 21.

Telefonid: 15-84, 26-15, 24-33, 303 & 24-43, Telegr.: Puhk—Tallinnas.

— Pärnu kontor —

Tartu kontor: Suurturg 12. Tel. 6-63.

Pärnu kontor: Nikolai t. 6 Tel. 190.

Narva kontor: Tallinna mnt. 5. Tel. 27.

Valga kontor: Vabaduse t. 32. Tel. 91.

Viljandi kontor: Tallinna t. 3. Tel. 211.

Petseri kontor: Võru tän. 2. Tel. 70.

— Nikolai tän. 6. —

Alati ladus saada

Nisupüüli

Eesti Parem - Kalev - Kungla
Sampo - Sõre - ja Manna

Rukkijahu

Rukis :- Kaer ja Odrad

Suhkrut

iga seltsi

Teed :- Riisi :- Heeringaid :- Soola

Pärnu Majanduse Ühisus

on kõige täielikum põllu-
tööriistade, masinate, veo-
ja sõiduabinõude, põllumaja-
pidamise-, ehituse ja elu-
tarvete ladu ja müügikoht
Pärnus.

**Kõige suurem ühistegeline
ostu-müügiühisus Eestis.**

Aastane läbimüük 215.000.000.- marka.

Omakapitalid 27.000.000.- ”

Oma kinnisvarad 30.000.000.- ”

Oma ladud, veovoor ja autoühendus
osakondadega.

KAITSE KODU!

EESTI KAITSELIIDU HÄÄLEKANDJA
ILMVB KAKS KORDA KVVJ

II AASTAKÄIK

Nr. 15

31. JUULIL 1926

Väljaandja: Kaitseliidu staap. Vastutav toimetaja: V. Neggo. Tegev toimetaja: J. Jaik.

Tellimishind: aastas 600 mrk., poolaastas 300 mrk., veerandaastas 150 mrk., kuus 50 mrk.

Üksiknumber 30 mrk.

Kuulutuste hinnad. 1/1 lehek. 4000 mrk., 1/2 lehek. 2000 mrk., 1/4 lehek. 1000 mrk. ja 1/8 lehek. 500 mrk. Esimese kaane sisekülj 50%, tagumise kaane väliskülj 100% kallim.

Toimetus Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal teispäeval, kesknädalal, neljapäeval ja reedel kella 2—3 p. l.

Talitus Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse kontoris, Tallinn, Pikk tän. 2, telef. 3-11.

Eesti ja hõimud.

E. R.

Hariliku kodaniku igapäevaste huvide seas kergib vaevalt üles küsimus, kui suur on see rahvastehulk, mis eestlastega ühist põlvenemise algupära jagab. Meie silmaringis asuvad peale meie endi ainult veel soomlased ja ka ungarlased.

Ja ometi mitte vähe enesetunnet ei sisenda teadmine, et kogu põhjapoolne ja keskmine Venemaa juba aastatuhandeid enne Kristuse sündimist, enne slaavlaste maaletulekut, oli ainult soome-ugri suguharude valitseda. Võrdlemisi laial alal asus soome-ugri hõim, Volga kallastel isegi teisele poole Urali mägesid, Obi ja Irtõši jõgede piirkonnani, ja teiselt poolt, levides nomaadirahvana, kes mida enam läände ja kokkupuutumisse jõudes lääne kultuuridega, seda enam püsivamale põlluharimisele üle minnes ulatas välja Baltimere kallastele.

Kes tänapäeva Venemaa rahvuste kaarti vaatleb, näeb, et veel praegu kogu Volga ja tema peaharude ümbrus peaaeglikult soomesugu rahvastest on asunud (mordvalased, tšeremissid, votjakid), et Tveri linna ümbrus, Novgorodi lähedus ja eriti Petrogradi kubermang puht soomesugu rahva maa-alasid sisaldab, kus asuvad osalt karjalased, ingerlased, vepsalased. Ja kaks түседamat, тihedamat kiilu, mis suuri maa-alasid enda alla võtavad, moodustavad läänes Eesti, Soome ja Kar-

jala, idas — Urali mägede piirkonnas — suure sürjäänide autonoomse riigi, põhjaldas lisanduvate vogulite ja ostjakidega.

Tänapäev, Vene suure riigi lagunemise ja pereheitmise järele, oleme siis meie ja Soome täiesti iseseisvad, viies endaga kaasa kokku oma 455.000 ruut-kilomeetrit maapinda ja umbes 5 miljonit elanikku. Kuna uus enamline Vene riik, püüdes kindlustada edaspidist lagunemist, oma piirides on kuulutanud välja väikerahvaste enesemääramise õiguse, muidugi ainult omavalitsuse ja kultuurilise autonoomia ulatuses. Selle tagajärjel on siis tekkinud autonoomsed Nõukogude Vene osariigid (töökommunaad): Viena-Karjala, Sürja, Votjaki ja Tšeremissi.

Muidugi ei ole viimaselt nimetatud uued soomesugu riigid seda, mis oleme meie. Kuigi nõukogude dekreetidega autonoomseks tunnustatud: „Nõukogude kongress on selle (1917.) aasta juunikuul kuulutanud välja Vene rahvaste vaba enesemääramise õiguse. Teine kongress on s. a. oktoobrikuul veelgi kindlamini ja otsustavamalt tunnistanud seesuguse õiguse. Selle konverentsi otsuste läbiviimiseks on rahvakomissaride nõukogu seadnud endale juhtnõõrideks järgmised põhimõtted: a) Vene riigi rahvaste üheväärsuse ja suveräänsuse tunnustamine. b) Vene riigi rahvaste vaba enese-

määramise õiguse tunnustamise kuni täieliku iseseisvuse ja omariikluse moodustamiseni. c) Kõikide rahvuslike ja usuliste eesõiguste kaotamise. d) Vene maa-alal asuvate vähemusrahvuste vaba kultuurilise arenemise tunnustamine," siiski on tegelikult sellest otsekohe ära kustutatud täieliku, rippumatu iseseisvuse tunnustamise põhimõte, nagu seda näeme Viena-Karjala asjatust vabastamise ja lahtilöömise katsest Nõukogude-Venest. Ka omavalitsuse lubamise ali on ainult osalist suveräänsust mõistetud. Venemaa ei või siiski näha, et üheski tema osariigis valitseksid teistsugused omavalitsuse põhimõtted kui temal enesel. Nii on siis piiratud peaaesjalikult ainult kohalikkude omavalitsustega, oma maksustusega, oma kooli ja kohtuga, oma keele tarvitamise õiguse tunnustamisega ja õigusega majanduslikku elu kohalikkude tarviduste kohaselt järjestada; kõike seda ikkagi ainult selle tingimusega, et see sünniks Nõukogude-Vene riigikorralduse ja põhimõtete üldraamis. Selleks on isegi omavalitsuse loomisel harilik eesõigus antud kommunistlikele koondistele: kuna näit. kohalikkude omavalitsuste valimisel iga 500 elaniku kohta tuleb üks edustaja, annavad kommunistliku partei liikmed erilisel omavahelisel valimisel sellele veel lisaks iga 25 liikme kohta ühe edustaja; peale selle sellele tulevad veel lisaks Venemaal eriti levinud kommunistlike noorsoolüüde, ametiühisuste ja sõjaväe üksuste edustajad. Sarnase valimisseaduse tagajärjel on siis ka need autonoomsed riigid omavalitsuslikult ikkagi kommunistlikud.

Kuid hoolimata sellest töötab seesugune ebamäärane iseseisvus tugevat soomesugu rahvaste eneseteadvuse tõusu. Kool ja keel on siiski tunnustatud. Seega just samad tegurid, millede pärast meie ärkamisajal pidime pidama kõige ägedamat võitlust ja ainult mille abil me seesugusele omakultuurile välja jõudsim, mida nüüd enam keegi ei suudaks maha kustutada. Sürjäani ja tšeremissi lapsed õpivad juba oma keelel, tekivad kooliraamatud, oma ajalehed, ja sellega on tehtud takistus rahva ärasulamisele võõrasse ainesse. Igatahes ei ole meil põhjust eriti muretseda, et praegusel kujul juba kaueinat aega üsna mahakustutamisele määratud soomesugu hõim, mis hariduslikult mahajäetult kaugel Venemaa urgastes end elatas karjakasvatusest, metsastusest, põllutööst ja käsitööst, Vene kuulsa vägi-joogi harrastuse mõjul purunedes, ilma vähemagi toeta endasäilitamiseks, nüüd

siiski jälle on tulemas teadvusele oma eluõigusest rahvana. Need rahvad, kellele nüüd vähemasti põhimõtteliselt on tunnustatud autonoomia, ei või seda enam kunagi unustada; see võib saada tõeliseks rahvusliku ärkamise aluspõhjaks. Läheb veel aega mööda, tugevneb endi võim ja areneb vähegi kultuur, ja veelgi soodsamates oludes võivadki seal kujuneda tõelised omariigid.

Ühes sellega aga on meil põhjust küllalt nüüd juba vaadata endi ümber avarama silmaringiga. Esiteks tõstab see optimismi oma saavutuste pärast, mis ei ole kaugeltki mitte enam nii algelises seisukorras ja idus, nagu sealsetel hõimlastel, kuigi oleme harjunud võrreldes Soomega tundma endid mahajäänutena ja pingutavates oludes.

Muu seas näit. sürjäänide kohta võib juba öelda, et seal kultuuriline edenemine praegugi juba seisab tugeval alusel. Rahvaarvult on ta üks suurematest hõimudest, tema on juba varemgi eriti jahiproduktide ja kodukäsitöö kaubitsemisega näidanud end ettevõtlikuna ja agarana Vene suurtes kaubakeskkohtades; ka hariduslikult on ta edenenum.

Venemaal on juba teadlasi, kes kuuluvad mõnda meie sealsesse hõimu ja kes oma sünnipära ei salga. Alles hiljuti Riias surnud luuletaja-filosoof prof. Žakov oli õpetatud sürjäänlane, kelle kirjutatud on ka sürjäani rahva eepos — „Biarmia“, kuigi esiteks vene keeles.

Niisugused on praegused olud, mis lubavad teha väikesi, praegusele kultuurilisele ajajärgule kohaseid oletusi, et soomesugu suurhõim kogu selles ulatuses, mis etnograafiliselt ja ajalooliselt temale õigusega kuulub, ennast hakkab maksma panema.

Muidugi ei või minna selles utoopilistele oletustele. Soomes kuulub ajuti rahvuslikult ärksa noorsoo seas oletusi võimalikust üldsoome riiklusest, mis tulevikus ette kujutab ühist riiki üle kogu nende maa-alade, milledes on asumas soomesugu rahvaid vahetumalt. Ometigi vaatab meie väiksemate piiridega harjunud silm teatud leplikkusega just üksikute hõimuüksuste enesemääramise kujunemise peale kõige suuremate lootustega. Rahvused, kuigi ühisest hõimust, tarvitsevad kõigepealt just kultuuriliselt täiesti endi omapäras edasiarenemist, tarvitades ainult seda ühiselt, milleks nende ühes või teises juba erilist kujunenud meeled toetust näevad endi omapära lõpulikult väljakujundamiseks. Nagu ka Eesti omakord kõige oma

soome-vaimustuse juures Soomet ainult kui arenemise eeskjuju imetleb, mille kultuuri ta mitte niipalju jälgendada ei püüa, kuipalju seda kasutada ära enda omapära leidmiseks.

Sama tähelepanelikkust peab ilmutama ka kõik hõimutöö, mis loomulikult sünnib hõimude kultuuri edasiarendamise tähe all: et ta piinlikult hoiduks hõimu hõimuse ümbersulatamise katsetest. Sel kombel saavutatakse kõige tugevamad ühistunded.

Senine hõimutöö Eestis on oma noorse tõttu piirdunud üsna mitmekesiste, siiski ainult lähemate ülesannetega. Talle on läinud kõigepealt enesekinnitust tarvis. Ja sellel kujul on ta ajalugu juba üsna pikk. Nimelt terve „Soome silla“ loomise ajalugu, mis algas juba ärkamisajal, esimese laulupeo vaimustusega ja rahvuslike äratajate vastastikkuse sõbrutsemisega. Selle elevuse uut reaalsemat ajajärku elame alles praegu. Nüüd on selle tegelikuks tagajärjeks mitmesugused lepingud, peaaegjalikult siiski aga veel praegugi harilikud vastastikkused läbikäimised ja teaduste ning kunstide lähem üksteise tundmaõppimine. Just praegu näeme kõige selgemini, et kõige lähemategi hõimude suhe ei saa, ilma et ta iseennast seejuures ei piiraks, kuigi kergesti minna mingisuguste muude konkreetsemate tulemusteni, kui ainult kõige soojema ühehõimluse tundeni. Tegelikud tagajärjed hõimutööst aga ilmuvad kõige selgemini teaduste, kunstide, omatööstuse arenemises algupärasel rahvuslikus vaimus. Muud konkreetsemat kuju sellel ei ole. Ja hõimutöö ise, kui teatud organisatsiooni töö, jääb selle juures alati näiliselt nagu ilma konkreetse, kitsamalt määratava lähema tagajärjeta.

Alles hilisemal ajal on hõimutöö piirkonda tulnud hoolitsemine lähemate vähemarenenud hõimukillukeste eest, mis nii väikesteks on jäänud võõra rahva keskel, et nad kõige lähemal ajal selleski täiesti ära kaduda ähvardavad. Nii hoolitsevad tegelikud hõimuorganisatsioonid meil liivlaste, lutsilaste ja Peteri eestlaste haridusliku elluäratamise eest, muretsedes neile omakeelset kirjandust ja ühtlasi uurides nende algupärasest primitiivset kultuuri.

Kuigi just nende hõimukillukeste säilitamine näib olevat väga väikese otstarbega, ja küsimus võib tekkida, milleks äratada mõnd võib olla mõnesajalist rahvakest, missugust tagajärge see annab, on siin kõige esmalt just viimane: algupärase

hõimukillu vaimukultuuri tundmaõppimine ja uurimine olnud peatõukajaks säilitamise katsetele. Kuid ka nende killukeste lähedus suurematele hõimkondadele ja nendes tekkinud elav huvi endi vastu, niipea kui selleks vähegi tõuget on antud, ei lubaks ikkagi pessimistiks jääda, et nad enam uuesti ellu ärgata ei võiks, kui neil haridus ja sellega elujõu tunne tõuseb. Käesoleval korral ei näi vähemasti rahvahariduse arenemine sugugi rahva elujõulikkuse vaenlane olevat, nagu ta meil selleks olevat kujunemas. Lutsilased, kes asuvad ainult umbes 150 klm. Setu pealinast lõunasse, Letgallias, Rootsi ajal sinna siirdunud võrulased, arvult umbes 3000 hinge, kaotades ühenduse kodumaaga, ei tea enam palju midagi oma endisest kodumaast ja lätistuvad või venestuvad pikka misi. Nüüd aga eesti kooli asutamisega elavad üle nagu uut rahvuslikku ärkamisega.

Niisugused on praegused hõimutöö peajooned meil. Kuid just eelpool käsitatud üldisema rahvusliku ärkamishooga kogu põhja-ida Venemaal arenevad need loomulikult veelgi avaramateks, kuigi siin tulevad takistuseks juba kaugused ja ka väiksem üksteise mõistmine, samuti ka sealsete kuuluvus ühte meile koguni ebasõbralikku föderatsiooni. Ei maksa ju muidugi mõelda, nagu oleks meil kohe esimeseks ülesandeks mingisuguse altruismiga minna päästma neid hõimused kultuuriliselt ja riikliselt. Kuid see asjalugu iseenesest, et soomesugu hõimud ilmest olematusest hakkavad tagasi ilmuma ajaloolisesse olevikku, kõneleb praegu selgemini soomeugri raassi tuleviku võimalustest. Loomulik, et hõimutöö otsib vastastikku ergutavaid suhteid ja et need kujunevad.

Illustratsiooniks meile, kes me ainult oma pikaajalisest võitlusest saksa vallutajatega teadlikud oleme, olgu väike üksikasine vene kroonikutest, mis näitab, et samasugune vallutamine ja vastupanek vallutajatele ka seal sündis ja et ainult kultuurilise lääne lähedus meile paremad võimalused avas kultuuriliselt arenenuma rahvaga omariiklusele vastu minna.

See on lugu Pamist ja võimuharrastajatest ja on see juhtunud 600 aasta eest. Epifanij Tark, vene kroonik, on pannud selle kirja.

Stephanus Püha oli tunginud vene parvede eelsalgas meie hõimude surjäänide pärismaale jutlustama ristiuskku. Siis astus talle vastu vana rahvatark Pam, kes kõneles kõigele rahvale, pealtkuulajatele munkadele ja pühale Stephanusele. Ja ta

algas oma kõnet: „Sest kas võib Moskvast tulla midagi head meile.“ Seda põhjendas ta siis nii, ümberringi venelaste parv: „— sest meil läheb tihti üks mees või kaks võitlusse karuga ja kui nad sellega võitlevad, siis võidavad nad ka selle ja tulevad kaasa tuues selle naha; teil läheb ühe karu vastu palju mehi, saja ja kahesajani, ja mõnikord toovadki kaasa tapetud karu, aga vahel tulevad tagasi ilma selleta, tagajärjeta, midagi koju toomata, aga on näinud ainult tühja vaeva, mis meie meelest on naerdav ja häbistav.“

Nii siis ka seal iseteadev vastuseismine ja allajäämine arvulisele hulgale, kuigi see ei kujunenud seal pealetungijate passiivsuse tõttu veriseks ja orjastavaks, nagu meil. Siiski, nagu meie ise imestame, et väljamaadel nii ääretult vähe teatakse eestlastest ja eesti rahva arenemistaspinnast ning kujutatakse meid ette va-

hest isegi mingisuguse tsivilisatsioonita metsrahvana, niisama puudulikud on seni meie eneste teadmised, isegi ettekujutused sürjäanlastest, mordvalastest, tšeremissidest, kes nüüd teatud iseseisvusele välja on jõudmas, rahvuslikku ärkavat elu hakkavad elama ja, nagu ajalookroonikadki jutustavad, on ilmutanud sama iseseisvat soomesugu rahvaste vaimu, mis aastasadasiid kestnud võõra rahva alamluses — nagu meiegi — rahvuslikku tunnet alal on hoidnud.

Igatahes avanevad siin silmaringid ja sama võib loota ka suhete loomisest, mis esialgul on muidugi andvamat ja ergutavammat laadi kui võtvamat. Nii on see siis kolmas tähtsamaid Eestigi hõimutöö ülesandeid. Kolmas ja kõige uuem. Osalt alles veel tuleviku ülesanne. Aga hõimutöö on ju ka üldse aateline tuleviku jaoks tegutsev liikumine.

Uus vabariigi valitsus.

Valimisvõitluse palavates päevades poliitilise ilme omandanud 3. riigikogu astus kokku 22. juunil, et asuda seadusandliku töö juure. Samal päeval esitas lahkumispalve senine valitsus, et rahvaesitusele võimalust anda uut vabariigi valitsust ametisse kutsudes ellu viia neid korrektiivse poliitilises elus ja riigi juhtimises, mida nõuab rahvas.

Riigikogu esimeheks valitud senine siseminister Karl Einbund läks valitsuse kujundamiseks tehtud sammudel välja lähtekohast: leida valitsuse loomiseks neid võimalusi, mis eeldaksid kindlat ja püsivat valitsust.

Kuna maa ja rahvas ootas pikisilmi uut valitsust, tegi riigikogu esimees K. Einbund juba jaanipäeval, 24. juunil, tööerakonna juhtivale tegelasele Otto Strandmanile ettepaneku valitsust moodustada. Strandman võttis ettepaneku vastu.

Poliitiliste erakondade jõudude vahekorraga riigikogus arvestades selgus kohe, et uue vabariigi valitsuse moodustamisel võib kõne alla tulla järgmised neli varianti: 1) laialdane kodanline koalitsioon, 2) keskerakondade vähemusvalitsus, 3) parema tiiva-koalitsioon ja 4) pahema tiiva koalitsioon ilma Abramsoni parteita. Riigivanema kandidaat O. Strandman tahtis

luua esimest, s. o. koalitsiooni tööerakonnast põllumeeste kogudeni.

Loodeti kiiresti valitsust kokku saada, kuid juba 26. juunil pidi O. Strandman riigikogu esimehele teatama, et ta valitsuse kujundamisest loobub. Nimelt pörkas O. Strandman uue jõu vastu, mis 3. riigikogus tõusnud kaaluvaks teguriks — asunikkude, väikepõllupidajate ja riigirentnikkude liidule oli O. Strandmani töökava, mis muu seas ette nägi ka ministerriumide arvu vähendamise kuni seitsmeni, vastuvõtmatu. Põllumehed olid töökavaga nõus, kuid raskusi sünnitas isikute küsimus.

Pühapäeval, 27. juunil, tegi riigikogu esimees valitsuse moodustamise ettepaneku rahvaerakonna juhile Jaan Tõnissonile, kes selleks Tartust Tallinna kutsuti. J. Tõnisson ütles otsekohe ära, toonitades, et „praeguse poliitilise olukorra juures ei ole mul võimalik valitsust kokku seada.“

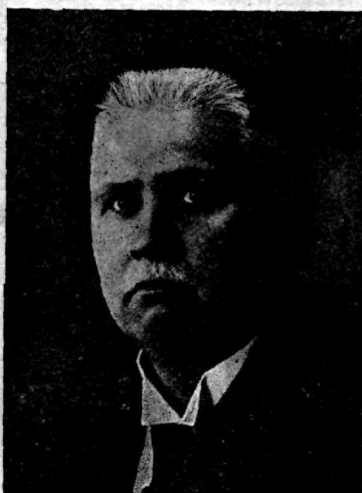
Rühmade esitajate nõupidamisel leiti soovitatavaks, et riigivanema annaks mõni keskrihmadest. Seda sooviavaldust arvesse võttes tegi riigikogu esimees K. Einbund 30. juunil ettepaneku valitsuse moodustamiseks kristliku rahvaerakonna juhtivale tegelasele dr. Friedrich Akelile, kes ka nõusolekut

Siseminister Heinrich Laretel.

Rahaminister Leo Sepp.

Riigivanem
Jaan Teemant.

Kaitseminister Jaan Soots.

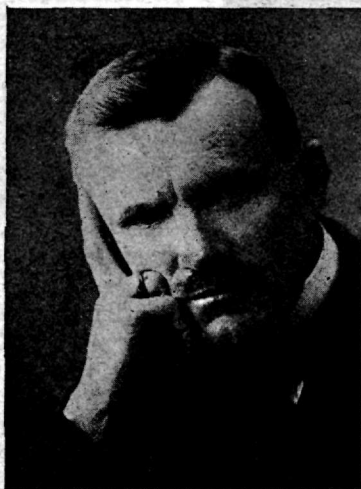
Töö-koolekandeminister Otto Tief.

Kohtuminister Johan Sepp.

Põllutööminister O. Kõster.

Haridusminister Jaan Lattik.

Teedeminister August Kerem.

Välisminister dr. Friedrich Akel.

Kaub.-tööstusminister Karl Kornel.

avaldas. Fr. Akel tahtis luua valitsust, kes tugeneks suurele kodanlisele koalitsioonile. Kuid juba kahe päeva pärast, s. o. 2. juulil, pidi dr. Akel riigikogu esimehele teatama, et tal ei ole korda läinud valitsust luua.

Valitsuse loomisel tuli seisak. Rühmade esitajad kaalusid nõupidamisel tekkinud olukorda. Kuna tööerakond kindlalt otsustanud pärast O. Strandmani valitsuse moodustamise katse ebaõnnestumist valitsusest mitte osa võtta, vaid opositsiooni jääda, tuli laialdase kodanlise koalitsiooni mõte maha jätta. Jäi üle kitsam 52-liikeline kodanline koalitsioon (põllumehed, kristlased, rahvaerakond, asunikud) ning teisena pahempoolne koalitsioon sotsialistide algatusel.

3. juulil otsustasid rühmade esitajad, et riigikogu esimehele tuleb riigivanema kandidaadi valimisel täiesti vabad käed jätta. Riigikogu esimees tegi uuesti ettepaneku valitsuse moodustamise algatust enda kätte võtta rahvaerakonnale, kristlikule rahvaerakonnale ja asunikudele. Vastus oli igalt poolt eitav. 7. juuliks selgus nii lõpulikult, et rühmade esitajate nõupidamisel avaldatud soovist hoolimata ei anna keskrühmad riigivanema kandidaati.

Niisuguste meeolude juures tuli teha järeldus, et kergemini teostatav on pahema tiiva koalitsioon sotsialistide algatusel. Esialgsete väljavaadete järele oleks sellel koalitsioonil riigikogus olnud 59-hääleline seljatagune, peale selle veel Abramsoni partei ja Vene vähemusrühvuse esitajad.

Tegelikult oldi aga rühmades ka pahempoolse koalitsiooni vastu ja üle jäi ainult veel parema tiiva koalitsiooni valitsus. 8. juulil tegi riigikogu esimees ettepaneku senisele riigivanemale põllumeeste rühmast J. Teemandile, kelle isik ja töökava, nagu selgus, oli ka teistele rühmadele vastuvõetav.

J. Teemant, ette nähes raskusi, võttis endale mitu päeva aega eeltööde tegemiseks ja lubas lõpuvastuse anda 12. juulil. Tähtpäeva saabudes palus J. Teemant aega järelekaalumiseks pikendada ühe päeva võrra, s. o. 13. juulini, ja siis veel kord kuni 15. juulini. Tähenadatud päeva õhtul teatas J. Teemant riigikogu esimehele, et ta valitsuse kujundamise enda peale võtab.

Kuigi mitmel erakonnal, eriti asunikudel, oli erilisi soove, mille teostamise nad tegid valitsusest osavõtu tingimuseks, edenes valitsuse kujundamine nüüd siiski normaalselt. Tuli ainult veel kooskõlastada koaleerivate rühmade soove ja leida vastavaid isikuid valitsuse liikmeteks.

Reedel, 23. juulil, võis riigivanem J. Teemant riigikogule esitada uue vabariigi valitsuse koosseisu ja sama päeva õhtu-poolle kell 6.30 min. kinnitas riigikogu uue valitsuse ametisse. Poolt anti 46 häält ja vastu 34. Vastu hääletasid sotsialistid ja tööerakond. Nii nõudis valitsuse moodustamine aega tervelt kolmkümmend päeva.

Uue valitsuse koosseis on järgmine: riigivanem — Jaan Teemant (põllum.), välisminister — dr. Friedrich Akel (kristl.), siseminister — Heinrich Laretei (asunik), põllutööminister — Oskar Köster (asunik), haridusminister — Jaan Lattik (kristl.), teedeminister — August Kerem (rahvaerak.), kaubandus-tööstusminister — Karl Kornel (rahvaerak.), töö-hoolekandeminister — Otto Tief (asunik), rahaminister — Leo Sepp (erapooletu), kohtuminister — Johan Sepp (majaomanik), kaitseminister — kindral Jaan Soots (põllum.).

Seega võtavad valitsusest osa põllumeeste kogud 3 mehega (2 põllum. + 1 majaom.), asunikud 3 mehega, rahvaerakond — kahega ja kristlik rahvaerakond — kahega. Koalitsioonil on riigikogus 52-hääleline enamus. E. J.

Pärnumaa maleva arenemise ülevaade.

Kaitseliit, mille tähtsust Eesti vabariigi loomisel kuidagi ei saa eitada, oli vabadussõjale järgnevatel rahuaastatel peaaegu täiesti silmapiirilt kadunud. Kuna vabadussõja algupäevil, kui Eesti rahvavägi oli veel loomisel, just vabatahtlikkudest koosnevad kaitseliidu grupid olid need, kes püüdsid luua tõket äraminevate oku-

patsioonivägede kannul üle Narva jõe sissevoolavale punaväe laviinile ja kes ka pärastises vabadussõjaltuse käigus nii sisekaitset kui ka rindel mitte tähtsusetu osa ei etendanud, näis rahuaastatel, peale Tartu rahulepingut, tarvidus kaitseliidu kui riigikaitse-organisatsiooni järele kaduvat ja kodanikkude põhiõiguste ja riigi

Pärnu maleva pealik kapten J. Lugas.

Pärnu maleva pealiku abi
J. Jakobson.

Julgeoleku kaitseks arvati jätkuvat politseist ja kaitseväest.

Riigikaitse küsimust võeti vabadussõjale järgneval ajajärgul üldse liig kergesti; oldi nagu joovastuses veel hiljuti saavutatud võidust suure idanaabri üle ega pandud täheleegi varitsevat hädaohtu sealt poolt. Vabariigi põhiseaduses ülesloetud kodanikkude põhiõiguste ja vabaduste firma all töötasid peaaegu avalikult naaberriigi

Pärnu maleva sanitaar-asja
korraldaja dr. J. Kukk.

palgalised agendid maksva demokraatliku korra kukutamiseks ja Vene nõukogude valitsemisesüsteemi maksmapanemiseks. Seal tuli 1. detsember 1924. a., mis oma ootamatusega ja seni ajaloos kuulmata võtetega suutis hulga aja kestes hoida ärevuses mitte ükski Eestit, vaid kogu Euroopat. Just 1. detsember näitas selgesti, et siin talitatakse kavakindlasti jesuiitliku motto järele: eesmärk pühendab abinõu — kui ei suudeta õhutada masse revolutsioonile ja neid viia uulitsavõitlusteni, siis jäetakse nad ilusasti koju ja 200—300-mehelise löögigrupiga viiakse riigis läbi oma tahe ja pannakse maksma löögigrupi juhtidele armas riigikord, mis võib ka olla täitsa vastuvõtmatu rahva rõhuvale enamusele. 1. detsembri avantüür näitas päevaselgesti, kui nõrgalt meil oldi organiseerunud aktiivse ja imperialistliku poliitikaga naaberriigi kõrval. Teisest küljest virgutab ta sisemistes partei-tülides ja aastaid kestnud rahulistes oludes suikumajäänud kodanikkude patriotismi ja huvi iseseisvuse ja riigikaitse vastu. Suur hulk kodanikke, kes seni olid passiivsed pealtvaatajad sündmuste arenmiskäigus, muutusid üleöö kommunistide vihas- teks vaenlasteks. Neis asjaoludes võiks õieti siis näha 1. detsembri positiivist mõju meie iseriikluse ja riigikaitse mõtte arenemisel — 1. detsember sai Eesti rahvale heaks õppetunniks, mis avas korraka valitsuse ja rahva silmad tõsiolude näge-

Pärnu maleva juhatuse liige M. Kangro.

Pärnu maleva juhatuse liige H. Kuusner.

misele ja purustas naiivid unistused Nõukogude Vene heatahtlikkusest meie vastu.

Just peale 1. detsembri sündmuse oli selge, et riigikaitsest regulaarrahvaväe näol siiski vähe on ja et kaitseväge suurendamise asemel, mis meie riigi väikese territooriumi ja rahvahulga juures meile üle jõu käib, tuleb leida uus odavam ja kindlam moodus iseriikluse kindlustamiseks, terve rahva sõjariistu panemise näol. Leiti, et kui panna riigikaitse teenistusse võimalikult kõik riigi ustavad kodanikud, neid nende igapäevase töö juurest mitte ära kiskudes, siis ei usaldaks enam korduda 1. detsembri taolised sündmused. Siin jõuti jällegi unustuse-hõlma vajunud kaitseliidu mõtte ja organisatsiooni juure. Otsustati restaureerida vabadussõjaaegne kaitseliit, uuendatud alustel.

Õieti öelda ei tulnudki 1. detsembri sündmused täitsa ootamatult. Mitmesugused andmed lasksid oletada, et õhus tundus midagi äikese taolist. Et kommunistidel kavatsus on välja astuda ja riigipööret läbi viia, teati kohapeal juba varem, ehk küll ei teatud vandeseltslaste väljaastumise päeva. Tallinnast saadud ettekirjutuse põhjal võeti kaitseväes tarvitusele mitmesuguseid ettevaatuse abinõusid.

Pärnumaa kaitseväge ülem kapten Pulma, kes oli ühtlasi ka 30. mail 1921. a. Viljandi-Pärnu rahukogu poolt registreeritud põhikirja alusel töötavate Pärnu maakonna kaitseliidu kütisalkade juhataja, pidades silmas võimalikku

kommunistide väljaastumist, käis veel 30. novembril isiklikult Mõisakülas ja Abjas sealseid kaitseliidu kütirühmade mehi informeerimas ja

Pärnu maleva juhatuse liige res. leitn. R. Kehkla.

Pärnu maleva 1. kompanii pealik,
res. leitnant O. Mitt.

Pärnu maleva 2. kompanii pealik,
res. kapten F. Tannebaum.

neile instruksioone jagamas oodatava kommu-
nistide väljaastumise puhuks.

Peab muu seas tagantjärele tuletama meele, et nimetatud Pärnu maakonna kaitseliidu küti-salgal, mis töötas 1921. a. registreeritud põhikirja alusel, oli kuus rühma, mis kandsid nime maa-kohtade järele: Pärnu, Sindi, Mõisaküla, Abja, Karksi ja Vändra rühmad.

Need kaitseliidu kütirühmad pidid seisma koos riigiustavatest kodanikkudest, keda ainult nelja soovitaja liikme vastutusel rühma liikmeks vastu võeti, nagu nõuab salga põhikirja. Neist kütirühmadest pidi õieti kasvama välja tugev sisekaitse jõud. Jagati välja neile isegi vint-püsse, kuid vähesel arvul. Kuid selle sisekaitse arenemine kütisalkade näol oli kaunis pikaldane ja oleks, võib olla, täiesti suikunud, kui mitte 1924. a. 1. detsember asjale ei oleks toonud järsku pööret.

Tallinna sündmuste kohta 1. detsembril saa-bus esimene teade telegrammi näol 3. diviisi üle-male kell 1/8 hommikul.

Kuulutati välja piiramise seisukord üle kogu riigi ja võeti tarvitusele kõik võimalikud abinõud rahutuste ärahoidmiseks. Pärnus seati kaitse-väe patrullide kõrvale ka kaitseliidu valvepostid. Kolmemehelised kaitseliidu valvepostid pandi jaama, Riia ja Tallinna maanteedele.

Kõige suurem nappus oli relvadest kaitseliit-lastele. Veel samal päeval, s. t. 1. detsembril, saa-dab kapten Pulma ranna-, õhu- ja sisekaitse ülemale kindral Unt'ile telegrammi, kus palub saata Pärnu kaitseliitlaste jaoks vintpüsse, ja juba

Pärnu maleva 3. kompanii pealik,
res. kolonel-leitnant D. Kolts.

Pärnu maleva 4. kompanii pealik res.
s/a. H. Graf.

Pärnu maleva 5. kompanii pealik E. Puls.

Pärnu maleva sekretär V. Vanatoo.

järgmisel päeval on palutud arv relvi ühes laske-
moonaga kohal.

Siit peale läheb kaitseleidu arenemine kiire
sammuga edasi. Küll puudub veel süsteemikind-
lus — puudub kaitseleidu põhikiri.

Kuid juba 17. detsembril 1924. a. kinnitab 1.
detsembril vabariigi kaitseväge ülejuhatata-
jaks nimetatud kindral Laidoner „kaitseleidu
põhikirja ja organisatsiooni kava“, mis on mak-
sev ajutiselt, kuni vabariigi valitsuse poolt uue
põhikirja väljaandmiseni, ja juba 20. detsembril
saab rahvaväe ülem kapten Pulma kindral
Unt'ilt käsu ajutise põhikirja järele Pärnu
maakonnas kaitseleidu organiseerimist alata.

Detsembri lõpuks on Pärnu linnas ja maa-
konnas kaitseleitu astunud 191 meest, kellele on
antud vintpüssid välja. Neist on 100 meest Pärnu
linnas, 31 — Mõisaküla alevis, 20 — Abja vallas,
20 — Sindis ja 20 — Taali vallas. Pärnu linn on
jaotatud 10 osakonda ja peetakse õppusi.

9. jaanuariks 1925. a. on Pärnu maakond ühes
linnaga jaotatud VIII kaitsejaoskonda.

Omavalitsused, n. n. Pärnu linnavalitsus ja
maakonnavalitsus, toetavad kaitseleitu jõudumöö-
da, ka mitmed eraseltsid ja ettevõtted ei keela
oma abi — nii annetas Pärnu Majanduse Ühisus
juba kaitseleidu organiseerimise esimestel päeva-
del 10.000 marka.

Täie hooga käib kaitseleidu organiseerimine
kogu maakonnas. Avalikud kõne- ja kaitseleidu
rühmituste asutamise koosolekud kannavad vilja.

Kodanikkude meeleolu on igal pool soodus enese-
kaitse organiseerimiseks. Väsimata ja mingisuguse
tasuta töötavad asja kasuks kohtadel seltskonna-
tegelased ja kogu selle tagajärg on see, et ma-
leva koosseis suurte sammudega ja järjekindlasti
kasvab.

Et relvadest suur puudus, siis hakkavad
kaitseleitud neid ise muretsema, kellel on oma
„mäta“ alla peidetud vintpüss, kes saab osta tut-
tavalt, kes kaitseleitu astunud pole. Nüüd sel-
gub, et valitsuste (Saksa ja Eesti) mitmekordiste

Pärnu maleva orkestri juht s. a. C. Schwarz.

Pärnu maleva rühm laskeharjutusel.

käskude peale vaatamata, relva ära anda, Vene sõjavägedest maha jäänud vintpüsse veel külluses leidub. Nii töid üksinda Vändra kaitseliitlased päevalvalgele ligi 50 vintpüssi, ehk küll mitmesüsteemilisi. Suurem nappus oli laskemoonast.

Raskusi sünnitab maleva allüksustele — kaitsesejaoskondadele, selle nime järele, — malevkondadele leida vastava vilumusega juhte. Ei puudunud küll maailma- ja vabadussõjas raskusi läbi teinud reservohvitserid maal, kuid sageli elasid need kaugel malevkondade keskkohadest ja kohalikkudest elutuiskõontest, ja pidades silmas meie viletsaid ühendusolusid maal oli neid raske sarnastele kohtadele paigutada.

Kuid sellest raskusest saadakse peagi üle ja malev kujuneb territoriaalselt ja operatiivselt järgmisteks allüksusteks — malevkondadeks, millele piirid umbes ühte langevad vastavate kihelkondade piirjoontega:

- 1) Pärnu linna malevkond — pealik kapten Luugus.
- 2) Audru malevkond — pealik res. n.-leitn. Paul Erik.
- 3) Jakobi malevkond — pealik üliõpilane August Tõnisson.
- 4) Vändra malevkond — pealik res. kapt. Tõnis Adanson.
- 5) Tori malevkond — pealik res. kapt. Karl Alberg.
- 6) Häädemeeste malevkond — pealik res. al.-kapt. Joh. Fuks.
- 7) Mõisaküla malevkond — pealik res. kapt. Peeter Reigas.

8) Karksi malevkond — pealik res. al.-kapt. Maurus Vahtrik.

Kõige noorem on Jakobi malevkond, kus selle organiseerimisega algust tegi üliõpilane August Tõnisson alles 1925. a. veebruarikuu lõpul.

1925. a. märtsis esineb suuri muudatusi maleva konstruksioonis ja juhtivais isikuis. Pärnu linna kaitseliidu juhtivais ringkonnis on juba tükk aega mõte liikumas, et pidades silmas mitmesuguseid elulisi asjaolusid peaks linna ja maakonna kaitseliitlastest moodustatama eraldi malevad. Selleks astutakse energilisi samme kaitseliidu staabi ja keskjuhatusse ees ja mitte ilma tagajärgedeta. 1925. a. märtsis viiakse läbi ka malevate lahutamise. Ühtlasi võetakse kaitseliidu malevate juhtimine rahvaväe ülemalt ära ja antakse põhikirja alusel nimetatud palgalistele pealikele. Linna maleva pealikuks nimetatakse kapten Luugus, kuna aga maakonna maleva pealikuks senine Vändra malevkonna pealik res. kapt. Tõnis Adanson. Temale nimetatakse abiks maakonnavalitsuse esimees Jüri Markson.

Sellest ajast peale hakkab maakonna malev lahus linna malevast elama iseseisvat elu.

Vabariigi valitsuse otsuse põhjal 23. märtsist 1925. a. lubatakse riigimaade tagavarast eraldada kaitseliidu harjutusplatsideks maatükid kuni 3 hektari suuruseni ja nii hakatakse valdades otsima välja kaitseliidu üksustele harjutusplatsideks vastavaid kohti ja esinema nende kohta ettepanekutega.

Ehk küll põhikiri naiste organiseerimise lah-tiseks on jätnud, hakatakse siiski kaitseliidu

Pärnu malev lahingõppusel.

staabi ringkirja põhjal naisi koondama, et moodustada neist abiorganisatsiooni, mis aitaks laiemates rahvakihtides propageerida kodukaitse mõtet, hoolitsedes kaitseliidu majandusliku ja sanitaarkülje eest.

Mis puutub maleva majanduslikku seisukorda, siis olid kuni viimase ajani vastava korralduse põhjal valdades olevad rühmad majandusli-

kult iseseisvad, kuid pidid maksuma 10% oma sissetulekuist malevkonna üldtarvete rahuldamiseks.

Kaitseliidu pidud olid vabad lõbustusmaksust maakonnaavalitsusele, kuid pidid maakonnaavalitsuse otsuse põhjal maksuma 75% lõbustusmaksust malevale ja 25% malevkonnale.

Juunikuus 1925. a. teeb maakonnaavalitsus

Pärnu maleva laskegrupp, kes käesoleva aasta üleriiklistel kaitseliidu laskevõistlustel IV koha omas.
1) Res. leitnant O. Mitt, üksiklaskmisel omandanud III koha 153 punktiga. 2) T. Rosenberg, 3) A. Vahter, 4) J. Toiker, 5) E. Puusner, 6) N. Kolla.

Ausammas Pärnus
langenud kodukaitsjate ühishaual (selfakülj).

vallavalitsustele korralduse, et kaitseliidu pealikute käsud ja kirjad kaitseliitlastele kantaks laiali külakümnikkude kaudu ühel alusel vallavalitsuste käskudega.

1926. aasta algas Pärnumaa malevas energilise õppetööga eeskätt pealikute seas. 3. jaanuaril algasid pealikutele kursused Tori malevkonnas ja kestsid vaheldamisi Audru, Halliste-Saarde, Väandra, Häädemeeste, Karksi ja Jakobi malevkondades 13. maini s. a. Kogu kursuste kestvusel oli meeleolu malevlaste keskel õppuste suhtes heatahtlik. Ehk küll maa liikumisevahendid talvel halvad ja igapäevase töö juures olek tarvilik, siiski ilmuti kursustele isegi 15—20 klm. kaugetust.

Maikuus korraldas Karksi malevkond üldise taktikalise õppuse Karksi-Nuia alevi ja Polli mõisa raioonis, mis eriti tähtis seepärast, et see oli esimene suurem õppus malevas. Mainitud õppus andis täielise rahuldustunde, näidates, et seal tõsiselt asja juures oldi ja õppust huvi ja tõsi-

dusega võeti; mis peaasi, huvi oli suurem kui seda loota võidi, kui võtta arvesse selle pühapäeva peale langenud riigikogu valimisi ja suurt sadu, mis õppustele kogumise ajal öösel oli, ja sellegi peale vaatamata mõnel rühmal kuni 15 klm. ära käia tuli, et jõuda õppuste piirkonda, siis peab ainult kiitvalt kõnelema ja imestama kohusetunde ja püsivuse üle, mis siin nähtavale tuli. Pannes tähele rühmade koosseisu paistis otse rõõmustavalt silma selle koosseisu tublidus; otse noortena tegutsesid õppustel noorte kõrval vanemas eas olevad kodanikud, noorte väledusega täitis antud ülesandeid 70-a. talutaat-hallpea ja seda veel misuguse hea lõbusa tujuga ja väsimata, vaatamata selle peale, et eelmise päeva väsimus jäi välja puhkamata.

9. mail oli malevkondade spordiklubide esitajate koosolek, kus valiti maleva spordiklubi juhatus koosseisus: esimees — kapten T. A d a m s o n, esimehe abi — Hugo S i i t a n, sekretär — K a l m u s, sekretäri abi — Elmar S o n i n ja varahoidja — A. K u l l a m a a. Tähendatud ajast peale algas malevas hoogus spordi harrastamine ja juba 13. juunil peeti esimene jalgpallivõistlus Mõisaküla ja Kilingi-Nõmme spordiklubide vahel tagajärjega 1 : 1.

Kokku võttes ei saa jätta märkimata, et malev, millele alus pandi peale 1924. a. 1. detsembri põrutavaid sündmusi, oma poolteiseaastase arenemise kestes on kasvanud tugevaks kodukaitse organisatsiooniks.

Ta ei ole ega saa kunagi mõne kitsama kildkonna või klassi huvide kaitsjaks, vaid peab ja tahab olla meie põhiseadusliku valitsuse ja õigusliku korra pandiks. Huvi, millega kaitseliidule kodanikkude suurtes hulkades vastu tullakse, näitab alatasa progressiivsuse tendentsi.

Tõsi on ju asjaolu, et eriti kaitseliidule määratud maksud mõnel pool nurinat on sünnitanud, nagu iga uus maks kunagi, kuid pidades silmas ikkagi selle maksu ajutist iseloomu ja asjaolu, et sellega palju suuremad kulud, mis peale 1. detsembrit hädatarvilise sõjaväe suurendamise peale oleksid välja läinud, kokku hoiti, ei tohiks see väike ohver tekitada liig palju arusaamatusi.

Iga kodanik soovib rahu ja selleni jõuame ainult siis, kui meie oma ühiskondliku organismi kasvatame füüsiliselt ja vaimliselt terveks ja tugevaks, ja relv kaitseliitlase ja sõduri käes olgu ühiseks hoiatuseks kõigile, kes ignoreerivad rahva kui majasteedi õiglast tahet.

A. T.

Akt Eesti Demokraatliku Vabariigi väljakuulutamise kohta Pärnu linnas.

Meie allkirjutanud Pärnu linna asustuste ja organisatsioonide esitajad ilmusime tänasel kuupäeval Pärnu linnaameti ruumidesse, et järgmist akti kokku seada:

23. (10.) veebruaril 1918. a. jõudis Pärnu linna Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu saadik hra Jaan Soop ja tõi Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu poolt 21. (8.) veebruaril 1918. a. välja antud ja selle akti juure pandud Manifesti Eestimaa rahvastele väljakuulutamiseks Pärnu kreisis ja linnas. Manifesti ettelugemine pandi Eesti Maapäeva liikme hra Hugo Kuusneri peale. 23. (10.) veebruaril 1918. a. kell 8 õhtul luges hra Kuusner „Endla“ rahvamaja rõdult avalikult Manifesti Eestimaa Rahvastele ette, millega Eestimaa Manifestis määratud piirides 21. (8.) veebruarist 1918. a. iseseisvaks Demokraatlikuks Eesti Vabariigiks kuulutatakse.

Ülemal ette toodud tööolusid kinnitame oma allkirjadega.

Käesolev akt on kolmes alguskirjas valmistanud, millest üks Eesti Maapäevale, teine Pärnu linnavalitsusele ja kolmas Pärnu maakonnavalitsusele saadetud on ja alal hoitakse.

Pärnu linnapea abi: J. T i m u s k.

Pärnu maakonnavalitsuse nimel:

abiesimees J. H a n s e n.

Pärnu linna poolt valitud Eesti Maapäeva saadik: H. K u u s n e r.

2. Eesti jalaväepolgu 3-da (Pärnu) pataljoni komander:

st.-kapt. T a n n e b a u m.

Eesti Maarahva Liidu Pärnu maakonna komitee nimel:

August J ü r m a n n.

Eesti Demokraatlise Erakonna Pärnu osakonna juhatuse nimel:

J a a n K a r u.

Pärnu maakonna miilitsaülem:

N. T a l t s.

Eesti tööerakonna Pärnumaa osakonna nimel: M. M a r t i n s o n.

Eesti Sotsialistide-Revolutionäride erakonna Pärnu organisatsiooni nimel:

J. P i i s k a r.

Pärnumaa Kooliõpetajate Liidu nimel:

J. J ä r v e.

„Endla“ seltsi nimel: M. T o r r i m.

Pärnu Eesti Kooliseltsi nimel:

J. J a k o b s o n.

Pärnu Põllumeeste Seltsi nimel:

esimees H. V i i t a e k.

Kalameeste „Jahta“ seltsi nimel:

esimees: J. K u t a n.

Pärnumaa Rahvahariduse Seltsi nimel:

A. L u t s.

Pärnu karskusseltsi „Valguse“ nimel:

esimees J. K ü s t n e r.

Pärnu maakonna poolt valitud Eesti Maapäeva saadik: J. L a s n.

Rongikäik iseseisvuse väljakuulutamise puhul Pärnus 24. veebr. 1918. a.

Pärnumaa maleva pealik
kapten T. Adamson.

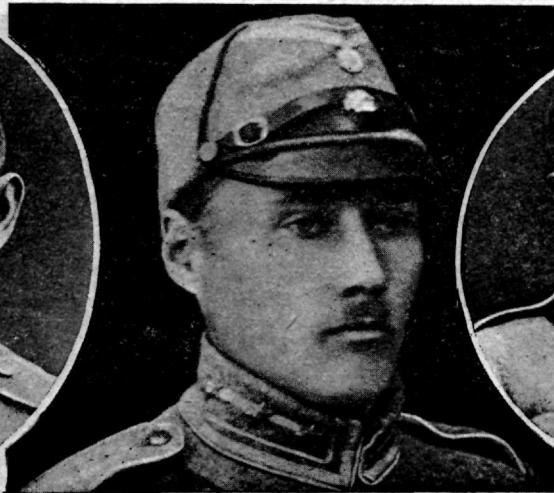
Pärnumaa maleva sekretär
J. R. Kappak.

Pärnumaa maleva instruktor
A. Kullamaa.

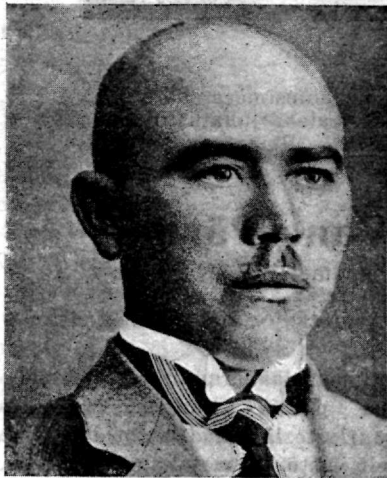
Jakobi malevkonna pealiku abi
J. Naudi.

Pärnumaa maleva Karksi malevkonna pealik kapten M. Vahtrik.

Pärnumaa maleva Audru malevkonna pealik leitnant E. Haas.

Pärnumaa maleva Häädemeeste malevkonna pealik n.-leitnant P. Soonets.

Häädemeeste malevkonna pealiku abi A. Ehrmann.

Pärnumaa maleva Karksi malevkonna pealiku abi eruleitnant J. Semper.

Pärnumaa maleva Vändra malevk. pealiku abi ltn. J. Kibbar.

Halliste-Saarde mlvk. pealiku abi dr. H. Tallo.

Pärnumaa maleva Tori malevkonna pealiku abi K. Kull.

Pärnumaa maleva Audru malevk. pealiku abi H. Tamm.

Pärnumaa maleva juhatus.

Istuvad (vasakult paremale): esimees kapten T. Adamson, abiesimees, Pärnumaa maleva pealiku abi J. Markson. Seisavad (vasakult paremale): juhatusliikmed: adv. Tõnisson, Halliste, Saarde malevkonna pealik kpt. P. V. Reigas ja Tori malevkonna pealik kpt. K. Alberg.

Kadunud linn Perona — Vana-Pärnu.

Arhivaari Carl Russwurm poolt kogutud andmetel V. Neggo.

Vana-Pärnu vanem ajalugu on kaetud tumeda udulooriga. Sagedased sõjad, hirmsad tulekahjud, mis nii Vana- kui Uus-Pärnut tabasid, on arvatavasti ka kõik vanemad ajalooallikad hävitanud, ja vähesed teated kroonkaist ja vanadest dokumentidest heidavad ainult tuhmi valgust selle paiga endisele elule ja olukorrale. Neid väheseid kasutades püüame siiski pilku heita tolle maapinnalt kadunud linna tekkimises, arenemises ja hävinemises.

I. Pärnu (Saaremaa) piiskopkonna tekkimislugu.

Täiesti iseäralikkudel alustel moodustatud vaimulik riik Väina jõe ääres, kes ilmalikkude sõjariistade ja sunniviisilise ristimise abil Läänemere rannikute pärismaalasi ütles evangeeliumi õnnistuste osaliseks teha tahtvat, laiendas aegamööda oma võimupiirkonda ikka kaugemale ja kaugemale. Pea iga-aastased võitlused liivlaste ja eestlastega ei olnud õieti midagi muud kui saagiahnusest tingitud rõõvkäigud, kusjuures allaheidetuile esialgu alles jäeti nende maa-alad ja vanad kombed. Kuna aga vastaristitud pärismaalased ainult vastumeelt kümnest maksa tahtsid, siis pesid nad jõgede vetes, nagu mitmel puhul jutustab Läti Hindrik, ristimise maha ja püüdsid vahetpidamata uuesti alus-

tatud kättetasuretkete abil võõrast ikkest vabaneda.

Ka Eestimaa läänerrannikuile pöörsid Riia piiskopid oma pilgud. Rannaeestlased, sõjaskogenenud saarlaste lähemad naabrid ja liitlased, panid mehiselt vastu ja aastakümneid kestis äge võitlus ülevõimu pärast neil mail, mida vanad kroonikad nimetavad „Viik“iks, „Maritimaa“ ning mis jagunesid seitsmeks kihelkonnaks, milledest kuue nimed on mainitud vanades kirjades:

1) Sontagana (Sootagune), praegune Mihkli kihelkond. 1216. a. hävitatud Sontagana talupojakantsi varemed asuvad Mihkli kiriku lähedal soos.

2) Hanele, nüüdne Hanijala.

3) Leale, nüüdne Lihula.

4) Rotalia ehk Rotelvic, praegune Haapsalu ümbruskond.

5) Cotze, arvatavasti Pärnu lähedal asuv Kastna, kus asus a. 1775 Tõstamaale üleviidud Peetri kirik.

6) Sorve ehk Zworue (mitte ära vahetada Saaremaal asuva Svorve — Sörve kihelkonnaga) asus samuti Viiki lõunapoolses servas ning ta nimi näib leiduvat praeguses Sarveküläs, kus alles 1618. aastal asus Mardi-

kabel, mis 1636. a. krahvinna Thurni poolt Audrusse üle viidi.

7) Seitsmes kihelkond, mille nime kuskil ei leidu, asus nähtavasti kaugemal maa sees ja sellesse kuulusid praegused Vigala, Koluvere, Märjamaa ja osa Jaakobi kihelkonnast.

Vahetpidamata kestvates võitlustes heideti viimaks Ranna-Eesti (Viiki) pärismaalased alla, kusjuures Saksa ordul taanlastes, kes osa Eestimaast olid vallutanud, mõjuv võistleja oli tõusmas. Rootslased, kes juba muistseil aegadel tihti röövkäike Ranna-Eestisse ette olid võtnud, mille peale sealsed eestlased ühes saarlastega sama vägevate sõjaretketega vastasid, püüdsid samal ajal ka oma võimu siin maksma panna ning paigutasid 1220. a. isegi ühe piiskopi Lihulasse, kuid nad kihutati pärismaalaste poolt veriste peadega ja suurte kaotustega minema.

Juba 1211. a. nimetati alles alla heitma Eestimaad jaoks endine Dünamünde abt Theodorich piiskopiks asukohaga Lihulas. Kuid ka Theodorich ei julenud Lihulasse asuda, vaid reisib Taanimaale kuningas Waldemar II juure, kellega ühes ta Eestisse matkas. Kuid verises lahingus Tallinna all, 15. juunil 1219. a. tapeti ta. Taanlased asetasid ta asemele kuninga kaplani Wescelini. Kuid Riia piiskop Albert nimetas sellele kohale oma venna Hermanni, kelle paavst Honorius III ka 18. aprillil 1220. a. Lihula piiskopi ametisse kinnitas. Aga nii üks kui teine ei asunud Lihulasse, vaid Viscelin, kes end 1225. ja 26. a. Guicelinus, episcopus Revalensis nimetas, jäi Tallinnasse, ja Hermann, kes alles 1224. a. oma endiselt asukohalt Saksamaal Riiga ilmus, ei julenud „paganausuliste saarlaste määratsemise tagajärjel sinna asuda, ning määrati Tartu piiskopiks, kuhu ta ka 1235. a. asus. Ranna-Eesti aga liideti esialgu Riia piiskopkonnaga.

Alles pärast Saaremaa allaheitmist määrati jälle Ranna-Eesti jaoks iseseisev piiskop, kelle valdkonda ka Saaremaa pidi kuuluma. Esimeseks Ranna-Eesti-Saaremaa piiskopiks nimetati Godefrid, kelle kuningas Heinrich 1. oktoobril 1228. a. sellesse ametisse kinnitas. Kuid ka see piiskop ei asunud oma piiskopkonda elama, vaid müüs ja pantis selle asemel piiskopile määratud varandused ära. 1334. a. tunnistati kõik piiskop Godefridi müügid ja pantimised tühjaks ja valiti tema asemele uueks piiskopiks Dominikaani ordu munk Heinrich, kelle Modena piiskop Wilhelm ametisse kinnitas. Sama Modena piiskop korraldas ka paavsti asemikuna uue piiskopkonna piire ja määras nendeks taanlastega „Kõrge Oja“ (altus rivulus), Tartu

Pärnumaa maleva Jakobi malevonna pealik lipnik H. Tomson.

piiskopkonna ja orduga „Pala“ ja „Emajõe“ (mater aquarum, Embeke).

„Kõrge Oja“ on Vihterpalu- ehk Kaldamäejõgi, mida 1280. a. piiride nimetamisel „Callameky“ ehk „Callameke“ nimedega märgitakse. See jõgi oli kuni 1653. a. Lääne- ja Harjumaa piiriks. Alles nimetatud aastal muudeti piir, kuna Nõva Kloostri kihelkonna juure arvati ja seega Harjumaa piiridesse sattus.

„Pala“ on üks Vändra jõgedest ja nimelt Kärü jõgi.

„Emajõgi“ on Pärnus merre suubuv Pärnu jõgi, mis Viljandi järves oma alguse saab. Alles 1660. a. privilegio's kui ka ühel maa-kaardil 1750. aastast nimetatakse seda jõge Embeke'ks. Selle jõe järele kandis ta suu juures ehitatud Uus-Pärnu linn 1265. aastal „tor Embeke“ nime ja 1318. a. „privilegio“'s öeldakse otsekohe: „de stat Embeke, de nu Pernow het“ (Embeke linn, mida nüüd Pernow nimetatakse).

„Pala“ ja Kõrge Oja“ allikate vahel asusid muistisel ajal läbipääsmatud sood ja tihedad metsad, nõnda, et siin lähemat piiride määramist ei vajatud.

Mainitud piiskopkonda nimetati küll Lihula, küll „Viiki“, Pärnu, Saaremaa ja Haapsalu piiskopkonnaks. Kuna need mitmesugused nimetused tihti segadust sünnitasid, siis määras paavst Alexander IV aastal 1260 et tähendatud piiskopkonda nüüdsest peale enam Pärnu ega muu nimega ei nimetataks, vaid ainult Saaremaa piiskopkonnaks hüüdma hakataks.

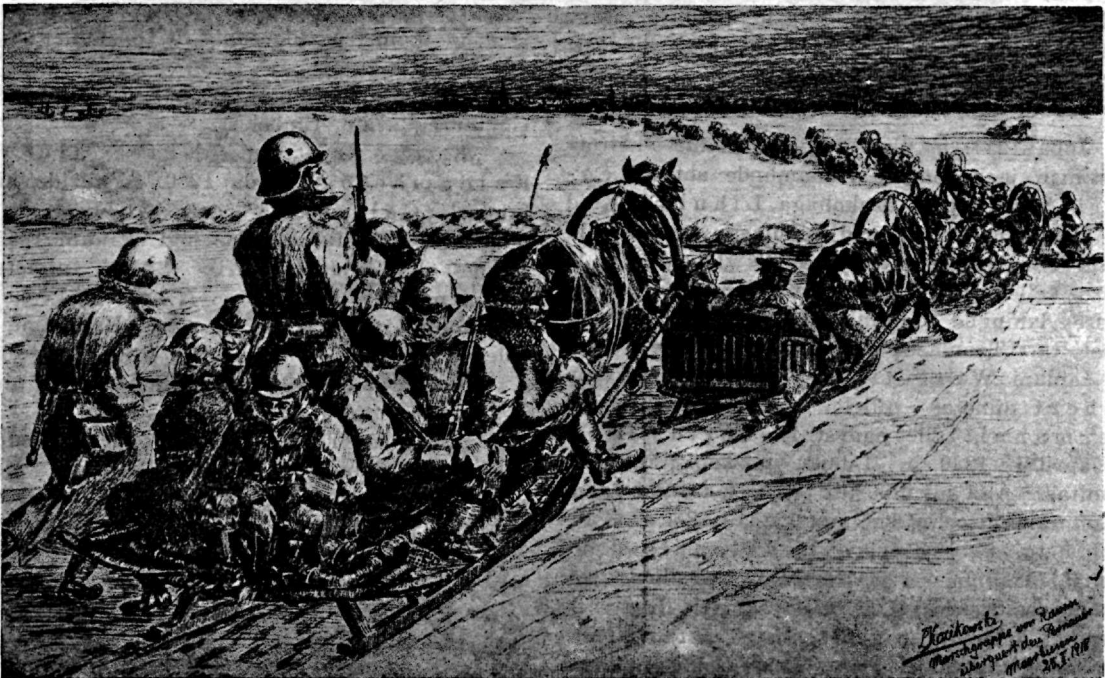
II. VanaPärnu asutamislugu ja edaspidine käekäik.

Eelpoolnimetatud Saaremaa piiskop Heinrich hakkas juba oma valitsemisaja algul piiskopkonna peakiriku ehitamise kavatsust teosta-

ma ja määras 1238. a. orduga sõlmitud lepingus selle ülalpidamiseks 300 adramaad maad, kuid kolme aasta jooksul pidid nende maade sissetulekud veel Stenborchi (arvatavasti Lihula) lossi ehitamise lõpetamiseks ära kasutama. Kas selle kolme aasta möödumisel peakiriku ehitamist alustati, ei ole teada, kuid tõenäolik, kuna juba 1234. a. piiskopile luba anti endale peakirikut ehitada sinna, kuhu ta aga ise soovib, kui ka peakiriku võimalikkudele nende sissetulekuid kindlaks määrata. Seda luba kasutades valis piiskop peakiriku asukohaks mereranna Sauga jõe ja Pärnu lahe vahel ja hakkas siin piiskopkonna peakiriku ehitust püs-

aktis kannab vasttekinud linn Perona nime samuti kui ka Dünamünde aastaraamatuis ja Ronneburgi kroonikas aastast 1263. Umbes samal ajal asutatud Uus-Pärnu l'nn kandis Embecke nime ja oli aastatel 1265 ja 1304 ordukomtuuri asupaigaks. Aegamööda kantakse „Perona, to der Parnowe“ nimi üle lõunapool Emajõe (Pärnu jõe) asuva ordulinna peale, ning ainult harukordselt nimetatakse seda veel vahe-tegemise obstarbel Uus-Pärnuks.

Doomkiriku asutamiseaktis leiduvad määrused, mis toleaeget kombeelu õige täpselt valgustavad, mispärast mitte huvitusega pole pisut lähemalt neid vaadelda:

Saksa okupatsioon Eestis.

V. Raveni marssgrupp läheneb Pärnule üle merelae 25. veebr 1918. a.

(Kozikovski järel.)

titama. Selle ehituse alustamise tagajärjel asusid selle ümbrusse mitmed käsitöölised ja kaubitsejad, kes pärast ühiseks kogukonnaks ühinesid ja seega Perona ehk Vana-Pärnu linnale aluse panid.

Aastal 1251 nimetas piiskop Heinrich siin ehitatud kiriku oma piiskopkonna doomkirikuks, mille tõttu seda piiskopkonda ka tihti Pärnu piiskopkonnaks nimetama hakati, ja nimetab kiriku ümber tekkinud linna „Perona, civitas Maritimae“, samuti korraldas ja määras ta kindlaks doomhärade õigused ja kohused, mis kinnitamist leidsid 1253. a. peapiiskopi Albert II poolt. Ka selles kinnitamis-

„Jeesus Kristuse, ta ema, neitsi Maarja ja püha evangelisti Johannese, ta armsama“ auks ehitatud kirikut pidid valitsema 12 doomherrat, kes ka õigustatud on piiskopi valima ja kes oma ülalpidamise kirikule määratud 300 adramaast pidid ammutama. Nende hulgast oli üks praostiks ja kasutas 42 adramaa sissetulekuid, üks dekaaniks (32 adramaad), üks õpetajaks (skolastikus 30 adramaaga), üks köstriks (custos 28 adr.), 3 diaakoniteks (igaüks 20 adram.), 3 alamdiaakoniteks (igaüks 18 adram.) ja kaks küünlakandjaiks (kumbki 13 adram.). Peale nende 12 doomhärrale määratud 272 adramaa pidid 6 adramaa sissetulekud küünalde, laulu-

Venelaste lahkumisel enne Saksa okupatsiooni vägede sissetulekut ja Eesti iseseisvuse väljakulutamist põhjalastud Vene sõja-abilaevad Pärnu talvesadamas 23. II. 1918. a.

raamatute, salvide ja õlide ning pühade rüüde (indumenta) jaoks kasutatama, 10 adramaad olid määratud kahele kellalööjale (campanarii) ja 12 kiriku juureehituste ja parandustööde jaoks.

Doomhärрад pidid üheskoos vagusat ja väga kloostrielu elama, mispärast neil ka ainult üks ühine magamisesaal oli, kuhu nad teatud ajaks kokku pidid tulema ja siis ilma vallatuse ja lärmita (insolentia et strepitu) voodisse heitma. Kes ilma dekaani loata puudus ning ka hommikul hommikupalvele ei ilmunud, pidi kohe kokkuastunud doomhärerade nõukogu ees oma tegude üle aru andma (accipiet disciplinam) ja pidi enne pruukosti 50 palvet palvetama. Isegi praost ei tohtinud dekaani loata öösel puududa, ainult trahvi määras talle sarnasel korral mitte doomhärerade nõukogu, vaid piiskop dekaani kaebuse põhjal.

Lõunat söid doomhärрад oma kongides. Eri-listel pidulikkudel juhtumistel lõunatasid nad üheskoos söögisaalis (refectorio), kusjuures nende eneste keskelt valitud keldrimeister (cellarius) kostitamise eest hoolt kandis. Kuid enim pidid doomhärрад rahulikult (sine tumultu) hommikusest jumalateenistusest osa võtnud olema. Ettekirjutatud jumalateenistustest ja palvetundidest ei tohtinud ükski puududa. Öist ja igapäevast vaimulikku talitust pidid nad tõsiselt (morose) ja viisakalt pidama jne. Nagu eelpooltoodust selgesti näha, oli vaimuliku elu tasapind õige tunduvalt langenud, et vaja oli seesuguseid määrusi maksma panna.

Kuid mitte kaua ei kestnud see rahuline elu vastehitatud doomkirikus. Riia piiskopi püüe

vahetpidamata oma võimupiirkonda laiendada, milleks talle suurt abi pakkus Saksa ordu oma meestega, tekitas ikka jälle uusi kokkupõrkeid leedulastega, kes alatihi veriseid kättetasuretki piiskopi ja ordu maile ette võtsid, kusjuures neile vabadusarmatajad allaheidetud pärismaalased õige südikalt abiks olid. Üks neist retkeist Leedu vürsti Troinati juhtimisel tabas 1263. a. talvel Liivi- ja Eestimaa läänekalduid. 2. veebruaril 1263. a. laastati ka Peronati tule ja mõõgaga. Ka doomkirik langes tol korral vaenlaste ohvriks ja lõhuti ära. Uut doomkirikut enam endisesse paika üles ei ehitatud, vaid Haapsalus 1279. aastaks valmishitatud kirik tunnistati nüüdsest peale piiskopkonna doomkirikuks.

Endise piiskopkonna doomkiriku varemehel ehitati pärast doomkirik üles, ka Vana-Pärnu linn kerkis uuesti varemehel, sest juba 1290. a. mainitakse ühes vanas dokumendis Pernove sadamat vilja väljaveo keskkohana ning 30. aprillil 1293. a. leppisid piiskop Heinrich ja ordumeister Halt Peronas kokku, et Perona (Sauga) jõgi piiskopkonna ja ordumaade piiriks tuleb lugeda. Samuti peeti 1307. a. Saaremaa piiskopi ja Riia linna vahel läbirääkimisi Vana-Pärnus (juxta Peronam) ja sealsamas kirjutati 1314. a. nende vahel sõlmitud lepingule alla.

15. ja 16. aastajal näivad Eesti- ja Liivimaa linnade raatide esitajad sagedasti Vana-

Saksa okupatsioon Eestis.

Sakslaste valvepost Pärnus lootside vaateorni vallil 1918. a.

(K. Hapke järele.)

Pärnus koos käinud olevat, igatahes sündis see aastatel 1438 ja 1526. Samuti palus Tartu raat teiste linnade esitajaid 6. maiks 1552. a. nagu harilikult Vana-Pärnusse kokku tulla. Kui 1521. a. kõrgemad vaimulikud võimukandjad Liivimaale asutatava ülikooli asutamise üle nõu pidasid, siis mõeldi seda ellu kutsuda kas Tartus või Vana-Pärnus. Kuid see mõte ei leidnud teostamist, samuti kui tolleaegse ordumeisteri Gotthard Kettleri kavatsus Uus-Pärnusse kõrgemat kooli asutada.

Ainuke Vana-Pärnu linna raadi originaalne dokument, mis meie päevini oli püsinud, on 21. jaanuaril 1427. a. Tallinna raadile adresseeritud kiri, milles ta oma kodanikku Hans Omond'i toetada palub. See kiri asub praegu Tallinna linna arhiivis ja tema küljes leidub ka Vana-Pärnu originaalne pitsat.

Tülis, mille Harju aadlimees Ernst Wolthusen von Hense a. 1473 ühes Wilhelm Sebbenbrod ja vennakste Ivar ja Erich Axelson (Tott)idega orduga alustas, maandusid 300 rootslast Vana-Pärnu all, põletasid doomkiriku ja kõik majad maani maha, tapsid hulga inimesi ja viisid hulga laevu ära. Varsti pärast seda (1480. a.) ilmusid venelased Vana-Pärnu alla ja rüüstasid ja laastasid siin hirmsal kombel.

Ent 1481. a. näib doomkirik siiski uuesti üles ehitatud olevat, kuna sel aastal piiskop Simon von der Borch Riia nõudmised, mis käisid Saaremaa ühe kolmandiku osa kohta, selle kiriku ukse külge naelutada laskis.

Aastal 1533 laskis piiskop Reinhold von Bucheweden tülis oma vastapiiskop Brandenburgi markkrahvi Wilhelmiga „Vana-Pärnu turu ühes vürstliku Audru mõisaga ära põletada, seal asuvast kirikust kõik selle varandused ja kellad ära röövida, ja — mis ju otse uskumatu — esimese Saaremaa piiskopi Hermann'i, keda oma eeskujuliku elu tõttu paljude poolt pühaks peeti, hauakambri lahti kiskuda ning ta surnuluid välja rookida ja laiali pilduda.“ (See hauakamber kuulus küll vist piiskop Hermann II-le, kuna Hermann I a. 1245 Talkenas 77 aasta vanaduses pimedana suri.) Võib olla, et selle sündmusega Uus-Pärnu suur tulekahju ühenduses seisab, millest Vana-Pärnu pärandusraamatus järgmist jutustatakse:

1533. aastal laskis Vana-Pärnu kirikuhärra, üks papp, kelle nimi oli Johann Droste Westfalenist ühe habemeajaja sulase ja ühe plika läbi, keda ta selleks ära oli ostnud, Uus-Pärnu linna põlema süüdata. — Kolme süütaja üle mõisteti kohut ja nad põletati kolme posti küljes ära.

Sama sündmusega on ühenduses üks vanajutt, mida praegu alles tolles eeslinnas elavate

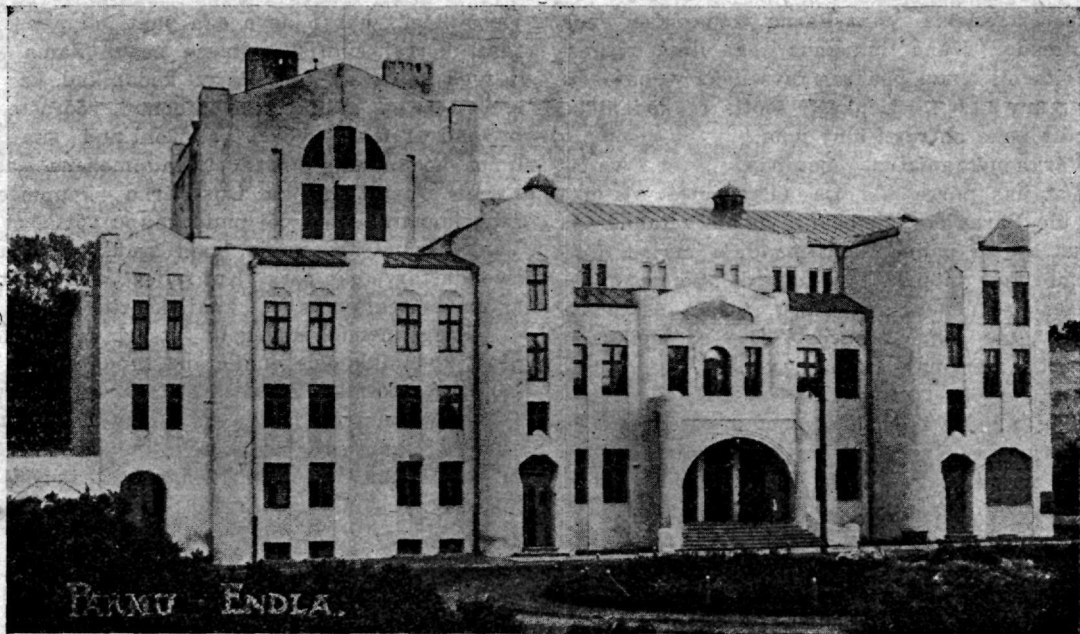
kalameeste suust kuulda võib: Muistsetel aegadel, jutustatakse meile, elas Vana-Pärnus üks piiskop, kes kadedusega ühe asunduse tekkimist jõe lõunakaldal jälgis, kuna ta kartis, et seeläbi tema linnale kahju võiks sündida. Tõepoolest oli selles asunduses ainult 20 väikest kalamehe maja, mis tol kohal asusid, kus pärast üks kabel seisis ja hiljem ühe Poola kindrali ja selle teenri mälestuseks, kes siin linna kaitsmisel rootslaste vastu surma said, kaks risti püstitati. Piiskopil oli sulane ja ümmardaja, kes meeledüüksteisega oleksid abiellunud; kuid neil puudus oma iseseisva majapidamise asutamiseks tarvisminev varandus. Neile lubas nende peremees suure summa raha, kui nad kalameeste hurtsikud, uue linna alustuse, põlema süütaksid. See sündiski, ning kui tuleleegid taeva poole kerkisid, põgenes piiskop seks otstarbeks valmis hoidud laevale ja purjetas Saksamaale. Kuna süütajad tabati ja surma mõisteti, saadeti otsus täide sel kohal, kus praegugi alles suur pärn Tallinna maantee ääres seisab. Seal seisis ka Uus-Pärnu võllas ja seal leitakse veel praegugi palju inimluid.

1560. a. Uus-Pärnus ärapeetud maapäeva ajal peatus hertsog Magnus tema maa-alasse kuuluvast Vana-Pärnus, ja ümberkaudsed mõisaomanikud põgenesid tema juure, kuna nad hertsogi liidulepingu peale suurvürst Joan Hirmsaga lootsid. Vahetalitajatena olid siin vennaksed Dücker'id tegevad, kes üheltpoolt kuulusid ordumeistri saatkonda ja teiselt poolt hertsog Magnust teenisid. Samal aastal 3. septembril laastasid venelased Vana-Pärnus ja tapsid hulga rahvast. Ka kurikuulus äraandja Elert Kruse langes siin venelaste kätte vangi.

Venelaste ja tatarlaste röövkäigu ajal, aastal 1575., põletati Vana-Pärnu ühes Toomakirikuga jällegi maani maha ja langes 1577. a. veel kord nende rüüstamise ohvriks. Kuid 1583. a. näivad linn ja kirik jällegi uuesti üles ehitatud olevat, kuna tolleaastases kirikute visitatsiooniprotokollis Toomakirik küllalt kõlbulikuks tunnistatakse.

III. Vana-Pärnu põhiseadus ja määrused.

Vanast linna päranduse- ehk majaraamatust, n. n. mustast raamatust, selgub, et juba 1451. a. „raat“ Vana-Pärnus piiskopi Audrus asuva maakonna pealiku juuresolekul kohut mõistis. Raadis olid tol korral maakonna pealik Jürgen Weddenberg ja linna kodanikud Jochim Daffyth, Symen von Oysel ja Alff Lyndenbecke. Varsti pärast seda, a. 1468 oli bürgermeistriks Hynryck Salomon ehk fon Salmen. Aastal 1551. oli piiskop Johann von Monnichhusen

Pärnu „Endla“ teatri- ja kontserdimaja,
mille rõdult esimesena 23. veebr. õhtul 1918. a. Pärnus Eesti vabariik välja kuulutati.

Foto Õnnis.

Pärnu.
Kaskede allee supeluspargis.

Foto „Uudis.“

Pärnu.
Päikesevannid puhtal rannallival.

Audrus ja käskis Vana-Pärnu kodanikke endate ilmuda. Kuna linn kaua aega ilma bürgermeistriga oli olnud, määras ta selleks vaibategija Paul Smydth'i. Lahkesti söötis ta kodanikke ja andis neile ohtrasti õlut juua.

Pärändusraamatus mainitakse, et Vana-Pärnust üks purre üle oja (Pyronowe) ja üks parv üle Pärnujõe (Embeke) viivad. Rannas ja lepikus asusid põllud, heinamaad ja majad. Linna ümbritses müür. Üksikuist kohtadest nimetatakse: surnuaed, vanaturg, turg, kesktänav, ojatänav, tee rannast purdele ja tee lepikusse, ehitusist: parvmaja, kohus (võllas), gildituba, vana ja uus köstrimaja, „meie armsate naiste“ ja püha Madise aseametid, „püha vaimu“ ruum Uus-Pärnu, edasi aadlisoost ja vaimulikkude isikute majad, nagu: Joh. Droste, Metstacken, Mouckhusen, Uexkull, Ungern, Vietinghoff j. t.

Linna põhiseadus võib umbes 16. aastasajal musta raamatusse kantud olla, kuid kahtlemata on ta palju vanem, sest ta sisu sarnaneb osalt Tallinna ja Riia põhiseadustele. Ka Uus-Pärnu põhiseadus aastast 1618 avaldab teatud sarnasust. Vana-Pärnu linna „Bursprak“id (Bürgersprache, civiloquia, kodaniku kõnelused-seadlused), öeldakse selles huvitavas seaduseraamatus, peavad neli korda aastas ette kantama, et kodanikud neid võiksid meele pidada ja kahju eest hoiduda. Kõigepealt peab igaüks, olgu ta sakslane või ebasakslane (undeutsch), end Jumala sõna poole hoidma ja viisaka suuga olema vürstide ja isandate, naiste ja neitsite, rüütlite ja kannupoiste, raatide ja linnade vastu. Järgmised paragraafid kõnelevad õigest mõodust ja kaalust, majade müümisest ja pantimisest, omaabist, sõnakuulmisest raadi vastu ja lisas vahekordadest võõrastega, vahikorrast jne.

Kes raadi otsusega leppida ei taha, öeldakse lõpus, võib maakonnapealikule edasi kaevata ja peab kohtukuludeks 2 marka maksma. See paragraaf (18) kujutas nähtavasti varemini lõppu, kuid hiljem on tarviduse järele paragraaf paragraafi järele juure lisatud, nõnda et neid nüüd 35 on, milledest 12 leiduvad ka Uue-Pärnu 32-paragraafilises põhiseaduses, kuigi ka need on õige tunduvalt muudetud. Väga iseäralik on seadlus (32), et keegi endale rohkem põletispuid ei tohi osta kui 4 koormat korraga, sest muidu peab ta sellega arvestama, et puud talt konfiskeeritakse.

Eestlaste ehk mitesakslaste (undeutsch) kadest järelevalve all hoidmisest kõnelevad mitu paragraafi, mis neile iseseisvat edenemist nii majanduslikult kui ka vaimiliselt ei taha lubada. Mitte ainult, et sakslased viljaostmisel eestlastest eesõigustatud seisukorda asetatakse, ei, eestlastele ei tohi isegi vakkaga külmitu viljamõõtmiseks laenatagi, ning keegi ei tohi eestlastega äritegemises ühineda. Ka ei tohi neil mere- või

jõesõitudeks ühtki laeva ega paati olla, sest vastasel korral konfiskeeritakse need. Sama kadestusega valvavad Vana-Pärnu kodanikud, kes juba enne 1456. a. gildiks olid ühinenud, võõraste kaubitsemist. Ükski võõras ei tohtinud siia enne linna kodanikuks saamist kaupmehena asuda. Keegi ei tohtinud ka Uus-Pärnu kaupmeestelt raha laenata, soola või muid kaupu võtta, et neid Vana-Pärnus ära müüa, vaid igaüks võis ainult iseenda tarveteks osta. Kui sellest seadlusest ülestumise teatavaks sai, konfiskeeriti kaubad ära.

Kuigi nende määruste kitsarinnalsus kõigepealt kodanikkudele endile end tunda andis, kuna kaubandus kuidagi edeneda ei tahtnud, kuid tolleaegne ajavaim oli juba kord niisugune, et endale eesõigusi ahnitseti ja teistele midagi lubada ei tahetud, ning Uus-Pärnu kodanikud tasusid neile just samal kombel, kuna ka nemad Vana-Pärnus endale kardetavat võistlejat nägid. (Uus-Pärnu raadi protok. 1587. a.). Kauplemise keelust peeti õige täpselt kinni. 6. juulil 1588. a. kuulatakse Claus Nidde üle, kes järgmist tunnistab: Cort Lindeniil Vana-Pärnust olevat tõrsõllega, millest ta ühe vaadi olevat täitnud ja Uus-Pärnusse toonud. Ka olevat ta aidast vilja ja herneid välja veetud — mis nähtavasti siis ka keelatud pidi olema. — 7. oktoobril 1590. a. kaebas (Uus-Pärnu) „auline raat“ sekretäri kaudu Poola asevalitsejale „Vana-Pärnu elanikkude peale, kes on julenud kaubitseda“. Selle tagajärjel keelati Uus-Pärnu poolt eeslinna (mille all nähtavasti mõeldakse Vana-Pärnut) elanikele ära leiba küpsetada, pruulida, loomi tappa ja kaubelda (Uus-Pärnu raadi protok. 1592. a.). Kiiresti õitsele tõusva, kaugeleulatuvate eesõigustega varustatud Uus-Pärnu linna vägevam mõju sundis viimaks vana linna hävima.

Kuid siiski püsis ta kogukond veel ühe bürgermeistri ja raadi juhtimisel edasi, kuigi ainult viletsal kombel. 1599. a. näeme Vana-Pärnus isegi kaht bürgermeistrit, Peter Kock ja Wendel Zigelier, kes aga mitte just suure au sees ei näi seisnud olevat, nagu avaldavad Uus-Pärnu raadi protokollid.

IV. Vana-Pärnu hävimine.

Juba 1568. a. olevat Poola kuningas käsu andnud sealpool jõge asuvat Vana-Pärnut ühes vana Toomakirikuga maatasa teha, ka olevat Uus-Pärnu linnale lubadus antud, et seda enam üles ehitada ei tohtivat. Seda käsku, kui ta tööpoolest antud oligi, ei täidetud. Rootslaste, venelaste ja poolakate vahetpidamata jätkuvate sõjaretkide kuj ka nende eriti just Pärnu mõisameeste poolt laastatud piirkondade vahelduva saatuse all kannatas Vana-Pärnu õige tunduvalt. Poola asevalitsejate seadusevastase Lõuna-Vilki Uus-Pärnu külge liitmise tagajärjel näib Vana-Pärnu oma naaberlinna õigusemõistmise alla olevat sattunud.

Kuna Uus-Pärnu raadi tahtmise vastu mõned võõrad kodanikud ja käsitöölised Vana-Pärnusse olid asunud ja keelatud kauplemist, kaubitsemist ja jookdemüümist alustasid, siis otsustasid 1599. aastal Poola komissarid, Uus-Pärnu linna ettepanekul ja palvel, et Vana-Pärnu täiesti hävitataks. Vana-Pärnu elanikele antakse 5 aastat aega uude linna ülekolimiseks, missuguse tähtaja möödumisel otsus pidi täide saadetama. Ku'd nähtavasti jäi ka see otsus teostamata.

Pärnu vallutamisel rootslaste poolt 1600. a. kannatas ka Vana-Pärnu õige tunduvalt ja 1603.

rele, et talle uue naabri tekkimise läbi kahju ei sünniks. 22. veebr. 1626. a. tõotab Gustav Adolf Uus-Pärnule, et krahv Franz Bernhard Thurnil, kellele kuningas 1625. a. paiku mitu mõisat Pärnu krahvkonna nime all oli annetanud, midagi Uus-Pärnuga pistmist ei pea olema; ka ei oleval tal õigust „teiselpool (lõuna pool) oja ei linna ees ega ümbruskonnas ühtki maa-ala linna (Vana-Pärnu) õigusmõistmisele alluvaks annetada, ega mõnd sakslast või ebasakslast (undeutsch) sinna istutada (elama asetada), ringi oma teenritele ja ametnikele kauplemist lubada“.

K-1. Vädra malevkonna mees- ja naisjuhatused.

Istuvad vasakult paremale: 1) pr. H Juhani — naisorganisats. juhataja 2) leitn. J. Kibbar — malevk. pealiku abi 3) kapt P. Lillienblatt — malevk. pealik 4) prl. A. Jürisson — malevk. sekretär ja naisjuhat. liige 5) prl. A. Näripää — naisjuhat. liige. Seisavad: 1) J. Kalmus — spordi- ja naistejuht 2) Dr. E. Kärner — juhat. kirjatoimetaja 3) A. Jürgens — juhat. liige 4) E. Kull — juhat. kassapidaja.

a. põletasid poolakad Vana-Pärnu kalameeste hurtsikud maha. Pärast Uus-Pärnu vallutamist poolakate poolt (1609) oli Vana-Pärnu täiesti varemetes ning 21. okt. 1611. a. keelas Poola kuningas Sigismund III selle uuesti ülesehitamise, kuna see lossile (Uus-Pärnus) kahjulikuks võiks muutuda. Ainult ühe puust kõrtsi ehitamiseks anti seal luba. Samuti leidub Rootsi kuninga Kaarel IX käsukirjas 19. aug. 1607. a., mille Gustav Adolf 28. nov. 1617. a. kinnitas, et Vana-Pärnut kunagi enam üles ei tohi ehitada, küll aga tahtvat ta Tooma kirikut talupoegade kasutamiseks uuesti korda seada ja haigemaja lasta ehitada.

Gustav Adolphi head kavatsused ei ole teostamist leidnud. Kirik ühes kogu linnaga jäi varemetesse ja Uus-Pärnu valvas hoolega selle jä-

Maa-ala, mis lõhutud majade juure kuulus, kuulutas Uus-Pärnu raat uue linna omanduseks ja rentis selle oma linna kodanikkudele välja. Vana kiriku varemed lõhuti Rootsi kuninganna Hedwig Eleonora poolt 29. nov. 1660. a. kuningas Kaarel XI nimel antud lubakirja põhjal maha, et sealt saadud kive ühe linnakooli ja haigemaja ehitamiseks ära kasutada. 1760. a. oli vanast kirikust ainult veel prügihunnik järele jäänud, mida Poola kantsiks nimetati. Läänud aastasaja algul võidi veel nelja jala kõrguseid müürijätiseid leida, mis aga aja jooksul uute majade ehitamisel ära lõhuti, et ilusasti tahatud müürikive majade nurgakivideks ära kasutada.

Pärast Toomakiriku hävinemist liitusid Vana-Pärnu elanikud Uus-Pärnu Jaani Eesti kogudusega, kuid neil oli veel möödunud aastasaja lõ-

pul oma eriline surnuaed, mis vana Toomakiriku alusmüüride vastu asus.

Vene ajal oli Vana-Pärnu Pärnu eeslinnaks või õigemini külaks, mis kuulus linna päralt oleva Sauga mõisa juure ja seal asuva kogukonnakohtu õigusemõistmise alla, mispärast teda ka Sauga külaks hüüti. Selle küla elanikud olid enamasti kala- või meremehed. Küla keskpaigas asuv põld oli kahele Sauga talupojale välja renditud, ühendati aga möödunud aastasaja teisel poolel linnaga ja anti ehituskruntidena välja, mille tõttu majade ja elanikkude arv seal kiiresti hakkas kasvama.

Vana-Pärnu nimi on aegade veeremisel kadunud. Ainult vähesed Pärnu elanikest teavad veel seda, et kord nende läheduses kaunis võimas linn on õitsenud. „Teadmatult astub rändaja jalg,“ lõpetaksime Russwurmiga, „vanade eluhoonete alusmüüridele ja hävinud põlvede haudadele,

kaastundmuseta nende saatuse vastu, kelledest ta kolletanud paberites paremal juhtumisel ainult mõne nime või lühikese märkuse leiab. Ning siiski on ka need inimesed rõõmu ja ahastust, lõbu ja muresid tunnud, on moodustanud kogukonna, mille alalhoidmine ja edendamine nende uhkuseks oli, bürgermeister ja raat mõistsid neile õigust, käsitöölise ühingute, ühiste jumalateenistuste ja kaubandushuvide kaudu olid nad üksteisega seotud. Oma eesõiguste eest on nad oma kitsarinnalises piiratud meeles, kuid heas usus, et nad toimivad linnale ainult kasuks, võidelnud, ning siiski üht eesõigust teise järele pidanud hävimas nägema... Üks teine sugu on nende asemele astunud, avaramate teadmiste ja laiaulatuslikumate abinõudega, uhke enesetundega uueaja määramatuid leidusi mineviku armetute olukordadega võrreldes; — üks uus linn on õitsele löönud ja edeneb... päevast päeva.“

Must raamat.

Pärnu linna arhiivis leidub üks vana raamat mustas nahkköites, mida mustaks raamatuks nimetatakse ning mille kohta hulk aega arvamisel oldi, et sellest ühtki sõna aru ei saa. Selgus aga, et see on maapinnalt kadunud Vana-Pärnu linna päranduseraamat ja temas leiduvad teated 1451. kuni 1568. aastani, milledest vanemad bürgermeisteri Paul Smyth'i hoolitsemisel kogutud ja 1551. aastal selle raamatu etteotsa on asetatud. Lõpuks on päranduseraamatule juure lisatud Vana-Pärnu „kodanikkude seadlused“ (Bursprake, Bürger-sprache, civiloquia).

Juba selle vana raamatu köide on õige iseäralik. Tagumise kaane küljes ripub tugev ümberkäänatav nahk laia rihmaga. Seda võib umbes raamatuääre esimese kaane peale käända, ja kui rihma esimese kaane külge kinnitatud messingpandlast läbi tõmmata, siis on raamat kinni ja ta löige kaitstud. Raamatu selga kaitseb kaks laia nahkrihma, mis kitsaste, osalt punutud nahkribade abil kinni on õmmeldud. Köite nahk on pressitud ja temel asuvad kummalgi kaane küljel igas neljas reas neli naiste poolkuju, mis käänataval nahal ja veerul veel mitmel korral korduvad, nõnda et mõned neist 17 ja teised 14 korda esinevad.

Nelinurk, mida mainitud neli rida kujutavad, on ümbritsetud laia paelaga, milles neli isesugust arabeskide mustrit aset leiab, kummaski küljes neli ja all ning ülal kaks. Üks neist on märgitud tähtedega D. G., mis arvatavasti kunstniku nime-tähtedeks osutuvad.

Nelja naiskuju näod ei ole just ilusad, kuid

nende rüüd on väga hoolsasti välja töötatud ja pakuvad möödunud aegade riietuse kohta huvitava materjali. Need kujud on järgmised:

1. Käärpealine neid, laiade, voldiliste, pealpool küünarnukki laia rõnga abil kokku tõmmatud varukatega ja lillega peas. Selle all seisab arv: 1538.

2. Eelmisele sarnaselt riietatud naine, kuid tanuga peas, kes väikest ümmargust peeglit näo ees hoiab. Selle all seisab: PRVDENS.

3. Kerges rüüs naine, peast eemale hoiduvate juustega, kes endale pistoda rindu tõukab. Aalkiri: LVCRECIA.

4. Naine jämedalt joonistatud peast eemal seisva juuksega, palja rinna ja käsivaratega, vasakus käes noolt hoides. Selle all: VENUS. Kuju pea peal kükitab väike tiibadega, eemaletõukavalt inetu näoga Amor (armastusejumal) ja hoiab vibu kätes.

Et esimese kuju all seisev aastaarv köitmise aega ei märgi, vaid et nahk juba varem on pressitud olnud, selgub osalt sellest, et mõne kuju jäljed õige selgusega on, osalt aga ka köitmiseks tarvitatud paberist.

Peale kahe pergamendist lehe, millel asuvad palved ja piiblisõnad suures ilusas mungakirjas, on raamatuköitja ja nimelt ühe vana 1546. a. päritoleva kalendri osasid köitmiseks kasutanud. Raamatu nimelehel, mis osalt õige silumatult on trükitud, võib veel järgmist eraldada:

„Almanach vnd Practica vp dat Jar M. D. XLVI. Dorch Petrum Capiteyn der Hochbe römpten vn Erentriken Stadt Ros-tock In den Freyen Künsten vnde Me dicinen Doc-

toren Phisikum.“ ([Astronoomiline-astroloogiline] kalender ja näpunäited 1546. aasta jaoks, [Kokku seadnud] Petrum Capiteyn, väga kuulsas ja aurikka Rostock'i linna vabade kunstide ja arstiteaduse füüsika doktor.)

Selle alla on paigutatud mehe pilt, kelle ümber 12 taevamärki ringi on asetatud.

„Gedruckt tho Lübeck by Jurgen Picholff vpt Jar M. D. XLVI. (Trükitud Lübeckis Jurgen Picholffi juures 1546. aastal.)

Pea sama pealkiri leidub sama lehe teisel küljel, millele järgneb seletus taevamärkide kohta ja osa kalendrist pühapäevade piiblitekstide, taevamärkide, kuufaaside ja ilmatedetega.

Raamat ise on nummerdatud 1 kuni 120-da leheni, kuid lehed 101, 119 ja 120 on tühjaks jäetud, samuti kui ka paljud lehtede teised küljed tühjadeks osutavad. Siis järgnevad veel nummerdamata lehtedel, 122-sel ja 124-al, kaks märkust 1584. ja 1586. a. kohta ning sellele veel umbes 100 valget lehte. 320. lehel leiduvad järjekanded ja 332. lehel algab „kodanikkude seadlus“ (Bursprake). Paber on tihe ja tugev kunstliku veemärgiga. Sissekanded on tehtud pisut kahvatu tindiga ja iseäralikkude tähekujuudega, kuid enamasti kindlate õigekirjutusreeglite järele mitme isiku poolt. Järjekord on enamasti kronoloogiline, algab 1451. aastaga ja on kuni 1558. aastani kaunis järjekindlalt läbi viidud, kuid paljude vahedega enne 1550. aastat. 109. lehest peale järgnevad veel mitmed märkused 1565. kuni 1599. aasta kohta, ka on mitme maja kohta hilisemast aastatest teateid juure lisatud. Üles-tähendused 3.—51. lehtedel, mis käivad 1451. kuni 1546. aastate kohta, on kõik läbi kriipsutatud. Kirjamärgid puuduvad täiesti.

Huvitav on selle päranduseraamatu järele jälgida kodanikkude perekonnanimede tekkimist:

1. Mõned perekonnanimed on eesnimedest moodustatud, nagu näit., Abra (Abraham), Arens, Sander (Aleksander), Walther j. t.

2. Teised perekonnanimed on linnade või asukohtade järele kujundatud, näit., Bremer, van Mynden (Mundung, jõesuu) jne.

3. Isikute töö ja tegevusala andis tihti aluse perekonnanimele, näit., Altsnider (vanem rätsepp), Glaser (klaasija), Moller (molder), Schröder (Rootsi k. skraddare, rätsepp), Schomaker (kingsepp) jne.

4. Ka kehalised omadused või iseäraldused on olnud perekonnanime loomise aluseks, näit., Grotth (suur), Langhe (pikk), van Wildenoghen (metsikute silmadega, Wildehogen) j. t.

Majade ülekandmisel ühe nimelt teisele kas müümise või pantimise tagajärjel on raat igakord oma nõusoleku pidanud andma, ning, kuna kord üks lesknaine raadi teadmata ühe eestlasega oli abiellunud, siis pidi ta oma majast välja aetama. Ka pidid aadlisooist isikud ja vaimuli-

kud, kui nad linnas maja omandasid, linna kodanikuks astuma.

Kõige huvitavam osa mustas raamatus on kahtlemata „Bursprake thor olden Pernow“ — Vana-Pärnu kodanikkude seadlused.

„Bursprake“ alguses on öeldud, et teda neli korda aastas, kaks nädalat enne lihavõttepühi, enne jaanipäeva, enne mihklipäeva ja enne jõulupühi, kodanikele ette peab kantama, ning sealjuures igakord neli korda järgimööda, „et ta kodanikele meele jääks (dath de borgher de bursprake bynnen werden) ja et nad end kahju eest teaksid hoida (vnde wetthen syck vor schaden tho wachten).“

Bursprake üksikud artiklid kõnelevad järgmistest asjadest:

1. Igauks hoidku jumala sõna poole ja püüdku viisakas olla.
2. Igaihel olgu õige mõõt ja kaal vakkades ja külimittudes (viljamööd), päsmertil (margapuud) ja õllemöödudes.
3. Kes küpsetada ja pruulida tahab, sel olgu hea roovialune ja leivaahi.
4. Kes veel linna kodanikkude hulka vastu võetud ei ole, ei tohi küpsetada ega pruulida.
5. Pagarid ja pruulid peavad oma kaubatartvitajaile kaupa odavasti müüma.
6. Majade ja aedade müümise korral on raadil ostueesõigus.
7. Keegi ei tohi olla iseenda kohtunikuks, vaid peab vürsti (piiskopi) poolt sisse seatud kohtu poole pöörama.
8. Igauks vaadaku, kellele ta ulualust annab, et külaline talle kurjaga ei tasuks.
9. Võõrad külalised ei tohi külalistega kaubelda.
10. Ükski ebasakslane (Undentscher, eestlane) ei tohi enne Saksa kodanikke vilja osta.
11. Igauks olgu ettevaatlik tulega oma majas või oma koldel.
12. Pärast kokkulepet lina- ja viljakauplemisel peab kohe tasu makstama, kui kaup teatud aja peale pole sõlmitud.
13. Keegi ei pea oma vakka vähendama või seda ebasakslastele (eestlastele) laenama, samuti ka mitte päsmertil (margapuud).
14. Keda kohtu ette kutsutakse, ei tohi ilmumata jääda.
15. Keegi ei tohi kohtu ette ilmudes oma pistoda kaasa võtta.
16. Kohtu ees peavad vaidlevad pooled viisakalt üksteisega kõnelema.
17. Kes süüdlane on, ei tohi linnast lahkuda.
18. Kes raadi otsusega rahul ei ole, võib maakonnapealikule edasi kaevata ja peab siis 2 mk. kohtumaksu maksma.

19. Keegi ei tohi Uus-Pärnu kaupmeestelt raha võtta või nende kasuks siin soola ja teisi kaupu müüa.

20. Keegi ei pea siin Uus-Pärnu kodanikude jaoks üles ostma.

21. Need, kes (Uus-Pärnust) siia tulevad, ei tohi siin kaubelda ja ostusid toimida.

22. Avalikke põõsasega teisi aedu ei tohi vigastada.

23. Keegi ärgu tungigu või ronigu teise pärralt olevasse aeda.

24. Keegi ei tohi oma teenijale lubada tulega üle tänava joosta.

25. Keegi ei tohi oma ligimese teenijaid avatleda.

26. Kes veel kodanikuks vastu pole võetud või veel maksnud ei ole, tehku seda enne miiklipäeva, muidu peab talle küpsetamine ja pruulimine keelata.

27. Kes raadile maja- või aiarendi võlgneb, õiendagu oma maks enne jaanipäeva.

28. Kellel mingi amet on, andku raadile aru 14 päeva pärast lihavõttepühi.

29. „Bursprake“ esialgne lõpp, millele pärast artiklid 30—32, ning veel hiljem 33—36 juure on lisatud.

30. Kes (õõ-)valvele on käsutatud, ei tohi tulemata jääda.

31. Keda õösel relvistatuna tabatakse, selle talutagu vaht maakonna peamehe ette; talt ära võetud relvad võib ta järgmisel päeval maakonna peamehe juures 6 shillingi eest välja lunastada.

32. Kes vahil olles magama jääb, peab 4 shillingit maksma. Need, kes temaga ühiselt vahil on, võivad talt relva ära võtta ja 4 shillingi eest maha juua.

33. Keegi ei tohi oma majapidamisse rohkem kui 4 koormat põletispuid korruga viia lasta konfiskeerimise trahvi ähvardusel; oma muu tagavara võib ta linna ees lepiku ääre lasta laaduda.

34. Merest väljaheidetud vara ei tohi üles tõsta (omandada) ega müüa, vaid peab selle raadile viima. Kes seesugusest varast vaikib (varjab), pole mitte ainult vara kaotanud, vaid kannab pealegi veel karistust.

35. Ebasakslastega (eestlastega) ei pea ühiselt äri ajama.

36. Ebasakslastel (eestlastel) ei tohi oma laevu ega kalapaate olla konfiskatsiooni ähvardusel.

Sellega lõpeb „Burksprake“, mis õige kujukalt toleeagsest Vana-Pärnu elu-olust huvitava pildi maalib. Ta avaldab ka seda kitsarinnalsust ja kitsameelsust, mis kord õitsevale linnale hukatusse muutus ja ta maapinnalt kadumisele ja hävimisele määras. Tuiskav liiv matab nende omal ajal kõrkide ja iseteadvate linnakodanikkude aluspaiku ja kadunud on selle uhke linna mälestuski nende endisel maa-alal asuvate uute, laiemasilmaringiga asunikkuude meelest...

Kõrkus tuleb enne langemist. — Eks ole siin selle sõna õige paik. — J. S.

Mälestusi Pärnu kaitseliidu algusest.

1919. a. sügisepoolne suvi oli ilus ja kuiv, kuid vahetevahel siputas mõne tubli sagara vihma. Minul ja mitmel teisel oma kodulinna tagasipöörnud kodanikul oli suur mure, et oma vana pesa nii korraldada, et selles peale „tiblade“ ja „Fritzude“ elamist ka võimalik oleks endale peavarju leida.

Olin sarnase mõtte teostamisel oma elumaja katuse parandamisega ametis, kui maanteed mööda vurav vanker peatus ja sealt maha astus minule tundmatu sihvakas noormees. Ta päris mind. Ütles, et olevat Teodor Pool ja et mind olevat linnas tarvis, mille juures nimetas, et seal saame kokku mõne ka mulle varemalt tuntud isikuga, et mõninga tähtsama asja üle nõu pidada.

Nii siis sõitsime linna. Peatusime õpetaja Oebius'e majas. Ees leidsime hrad J. Hansen'i, A. Jürmani, H. Kuusneri, Piiskari ja pärastpoole ka noore üliõpilase O. Kaski, kes Tallinnaga sideme pidamiseks oli võtnud enda peale „kulleri“ ülesande.

Jutuajamisel selgus tõsiasi okupatsioonivõi-

mude lahkumise võimaluse üle Eestist, sest kõik sümptoomid tõendasid, et neil peale lüüasaamisi Inglise-Prantsuse väerinnal ka oma kodus asi kõige paremas korras ei olnud.

Konspiratiivi ülesanne oli selleks juhuseks, kui sakslased lahkuvad, luua orgaani, kes ka Pärnus suudaks pidada täielise võimu enda käes, et ei sünniks valitsuse võimu vaheaga, mida kuritahtlik element oleks kasutanud ära.

Linnapeaks oli küll energiline hra Kuusner ja okupatsioonivõimud jätsid mõne asja pärast maakonnavalitsuse eestlaste hoole, mille etteotsa astus hra Pool, kuid leiti, et kodanlik võim ei suuda pidada tervet asja vaos, kui on karta, et okupatsiooniajal redusse pugunud enamlased jälle hakkavad kiskuma võimu enda kätte. Oli ju teada, et selleks käimas on niisama töö. Juba lähemal koosolekul otsustati asutada kaitseliit. See organisatsioon pidi olema midagi sarnast nagu Tallinnas Eesti polkudega paralleelselt tekkinud „kaitseliit“.

Taheti lähemaid juhtnööre Tallinnast, kuid seal soovitati, et „pärnakad“ esineksid oma kavaga, mis vahest vastaks rohkem kohalistele nõuetele.

Minule tehti ülesandeks kava kokku seada, mida ka 24 tunni jooksul täitsin, võttes aluseks seisukoha, et organiseeritav kaitseliit peab ühtlasi kujutama ka sõjaväelise jõu, mis tarvilisel korral suudaks vastu hakata ka suurematele sõjariistadega varustatud salkadele. Meie konspiratiivil oli teateid, et enamline element on varustatud varemalt ärapeidetud laskeriistade ja selle moonaga.

Et Tallinnast koguni soovitati viibimata, kas või oma kava järele, asuda kaitseliidu organiseerimisele, siis tegime ka nii: saatsime koha peal väljatöötatud kava Tallinna kaitseliidu peastaapi ja kohal tehti algust.

Eeskätt kaaluti, kes peaks saama kohal kaitseliidu juhtivaks jõuks selleks asutatud komitee kõrval. Tehti ettepanek mulle, kuid Pärnu olude vähese tundmise tõttu ma ei võtnud seda kohustust enda peale, pealegi olin oma igapäevase ülespidamise eest mures...

Valiti kapten T a n n e b a u m. Kuid pea selgus, et T a n n e b a u m on Riias politehnikumiga seotud ja ei pääse Pärnu. Siis soovitati kooliõpetaja L a u r i t s'at, kes valiti ka Pärnu kaitseliidu pealikuks (Pärnu kava järele pidi juhtivate jõudude äratähendamiseks figureerima kolm ametastet — pealik, ülem ja vanem).

Õige pea algasid ka nähtavad okupatsiooni osade lahkumised ja ühes nendega lahkusid ka mitmed kohalised saksasoost elanikud...

Komitee otsustas ka tegelikult asutada kaitseliitu, sest iga päev oli loetud, mil viimane Saksa sõjaväelane lahkuib. Tallinna eeskujul pöördi keskkooli õpilaste poole, kas need ei oleks valmis püssi kätte võtma... Kas poistele püss meeldib? ... Noh, see küsimus ei või lahkarvamisi tekitada. Varsti olid nad kui kotkapojad läikivail silmil kohal, nõudes tööd. Kakkuleppel lahkuvate okupatsioonivõimudega lubati mõnel kohal „omakaitse“ karauliteenistust kanda ja isegi tuldi sel näol vastu, et mõned mitte kuhugi kõlbavad püssid, kokku kraabitud rikkalikust sõjasaagist, meile jäeti.

Tallinnas olid lahkuvad sakslased millegi pärast rohkem vastutulelikud, ja seal saime ka oma kaitseliidu kaudu 100 püssi.

Tallinnast tehti kaitseliidu pealikule ja polkovnik J. P u s k a r'ile ülesandeks asuda Eesti vabatahtlike mobiliseerimisele Eesti sõjaväe osade formeerimiseks, sest sakslased lahkusid Eestist, jättes enda taga väravad sulgemata enne nende tulekut lahkunud enamlastele. Selle ülesande täitmine jäi peaaegaliselt kaitseliidu pealiku kohuseks.

Kooliõpilaste-grupp kujutas nüüd kaadrit,

mis asja korraldamiseks tarviline, ja peagi oli alus pandud 6. jalaväe polgule, mille korraldamine nüüd jäi tervelt polkovnik J. P u s k a r'i ülesandeks. Oli loomulik, et sellesse sõjaväkke sattus juba algusest peale ka enamline element. Energiliste juhtivate jõudude ja varustuse puudusel venis vormeerimine ja isegi hakkas tekkima nähtus, et polgu üksikud osad (10. rood) täiesti sõnakuulmisest loobusid.

Kuid vaenlane, Eesti oma „punane kaart“ ühes tiblodega, ei maganud ja hakkasid kohe peale sakslaste lahkumist Narva ja ka Pihkva-Riia poolt küljest sisse tungima. Pea tuli teateid, et vaenlane on lõunast, Heinaste-Orajõe poolt, Pärnu maakonna piiridesse sisse tunginud; niisama lähenevat ta ka Abja-Ruhja sihis. Ka seljataga, see on Pärnu linna agulites: Vingi ja Raekülas ning Sindi vabrikus tõstsid varjatud enamlased oma pead ja sünnitasid elanikkude seas paanikat, ähvardades kodanlaste üle juba 2—3 päeva pärast „õiget kohut“ mõista.

Olid detsembrikuu viimased päevad, kui kohalik omakaitse komitee otsuseks tegi ühiselt polkovnik J. P u s k a r'iga, et kaitseliidu pealiku kõrval tuleks kedagi varustada suurema võimuga sõjaliini seljataguse kaitseks. Nii siis, pidades silmas, et 6. polgu ülesandeks kuulus tekkinud sõjaliini kaitsmine, nimetati linna kaitsmiseks eriti garnisoni ülema abi, seda kohta sunniti nende ridade kirjutajat vastu võtma. Soovitati tuletada meele okupatsioonivõimude võtteid „keelan“ ja „käsın“, mis tol korral nii head rahuldavat mõju avaldasid iseäranis „punakaartlaste“ peale...

Aeg oli väga ärev. Linnas oli juba paanika, sest enamlased valdasid juba Mõisaküla alevit, mille pärast kitsarööplise-ühendus Tallinnaga katkes; telegraafühendus Tallinnaga oli õige sageli rikutud; lõuna poolt tuli teateid ühendatud Vene-Läti enamliste salkade sissetungimisest. 6. polgu osades oli käärimine ja igal ööl oodati Vana-Pärnust või Riia maanteed mööda oma koduste punaste sissetungi linna. Kaupmehed lukustasid oma kauplused ja erainimesed kandsid mööda tühjaksjäänud tänavaid oma väärilisemaid asju kastides ja kohvrites rohkem varjatud paikadesse.

Kõige ustavam element oli jällegi koolipoiste-grupp ja kaitseliidu pealiku koondatud komandandi komando, mille juhtijaks oli pealik ja ta lähemad abilised Jänesselja mõisa rentnik, kadunud leitnant Georg Z i m m e r m a n n, ja leitn. J. M ü l b a c h.

Uulitsa nurkadele üles pandud garnisoni ülema käsukirjad avaldasid õige pea oma mõju, sest mässajaid ja kurjategijaid ähvardas nuhtlus surmaga. Ühe meie vanema, Pärnus sel ajal tegutsema hakanud „Ühistöö“ tegelase nimetuse järele oli sel ajal meie „kullipoegadel“ (kooliõpilaskaitseliitlastel) palju tööd, sest neil kui ain-

sal kõige ustavamal kaitseosal tuli täita pea kõik valveülesanded ööl ja päeval.

Garnisoni ülema abi korraldusel sõitis kaitseliidu pealik Laurits meie maakonna lõuna piiridesse, sealsete kaitsetingimustega tutvunema ja kohal valla kaitseliidu valvegruppe asutama. Pea olid ka maal piiriäärsetel lähikäidavatel teedel kaitseliidu valvepostid tegevuses. Neil postidel oligi juba kokkupõrkeid „punastega“, kes Läti poolt sisse tungisid. Selgus, et kohalist kaitseliidu jõust on liig vähe vaenlase sissetungimise kinni pidamiseks Pärnu maakonna lõuna piiridesse.

Suure vaevaga saadi ka 6. polgus rohkem korda. Sõnakuulmata roodu ninamehed „tegid sääred“, kui garnisoni ülema abi nad enda poole kutsus uueaasta kingituste saamiseks. See oli päev varem, kui Pärnus koondatud enamline element võimu enda kätte pidi saama. Mehed kartsid kullipoegade küünistamist, kes nad oma valve alla pidid võtma.

Korralduste tõttu tekkis võimude vahel koalitsioon, kaitseliidu ülem tõrkus täitmast garnisoni ülema abi (ma olin kodanline jõud) korraldusi, milleks ka mõned Tallinnast kaitseliidu ülema abilt hra S-lt saadud sellekohased seletused põhjust andsid. Kuid vahepeal ilmus Pärnu lõuna frondi ülem polkovnik Puskar ja tõi asjasse ruttu selguse, nimetades endise garnisoni ülema maakonna komandandiks vastavate volitustega sõjaseaduse maksvuse ajal ja soovitas viibimata asuda kihelkonna komandantuuride asutamisele, kelle alla kuuluks kaitseliidu korraldamine ja juhtimine kohtadel. Lõuna piiride kaitseks asutati n. n. Pärnu kaitsepataljon (pärasine 9. polk) ja varemalt vormeeritud 6. polk, kes varemalt mööda õhtupoolseid Pärnu maakonna teid tahtis lahkuda Tallinna poole, asus nüüd osadekaupa maakonna lõuna-ida frondile.

Polgu meeoleolu tõstmiseks asutati kohalise „ühistöö“ kuludel ja jõuga esimene kitsaropalise soomusrong (terassoomuse aset täitsid raudtee platvormidele paigutatud plankidest ehitatud ja liivaga täidetud kaitseseinad) ja soomustatud auto.

Mõne aja pärast sai ühe osa lõunafrondi kaitsmisest oma ülesandeks kindral E. Põlder (endine Eesti vabariigi kaitseliidu ülem).

Tema korraldusel vormeeriti Pärnus korralik koolipoiste-rood ja võeti ette kaitseliitlaste järkjärguline väljaõpetamine Pärnus ja kihelkonna piirides.

Kaitseliidu pealiku kohused pandi maakonna komandandi peale ühes rahvaväe ülema kohustega ja asuti kihelkondade komandantuuride likvideerimisele. Pärnu kaitsepataljon tõmmati lõuna piirilt tagasi Pärnu ja siin asuti tema ümbervormeerimisele 9. polguks. Viimane, nagu teada, asus peatselt tegevusse frondil, kuna Pärnu asus 8. tagavara pataljon al.-kapten Raudvere juhatusel. Viimasele läksid ka üle garnisoni ülema kohused.

Aeg levis rahulepingu sõlmimise ümber Vene enamlike valitsusega. Kodanlised asutused hakkasid Eestis normaalsemalt töötama ja sõjaväelised asutused loobusid oma õigustest elukäigu nõuete järele. Hästi väljaõpetatud Pärnu koolipoilaste-rood ja ametnikkude-rühm lasti laiali, sest koolitöö nõudis jätkamist ja ametiasutused nõudsid tööjõude kodanliste ülesannete täitmiseks. Kaitseliidu töö rauges järkjärgult: kaotati ära öösel liikuvad valvekorrad, õppused ja paraadmarssimised (moraalse mõju avaldamiseks selleks ajaks ärasulanud punastele); puskar-viina tegemise eest karistuste pealepanemine läks täiel määral üle maakonnavalitsusele. Kaitseliidu ja rahvaväe ülema ja tema kantselei tegevus omandas juba päris rahuaegse ilme, kui nende ridade kirjutaja jälle oma endisesse kodaniku ellu lahkus ja kohused üle andis abile kui rahuaegsele rahvaväe ülemale.

Põnev ja erutav oli see aeg; kui unenägu on ta möödunud. Kuid kaua veel jäävad meele üksikud momendid ja elamused, kuigi tegelaste nimed ja näojooned juba tuhmnevad.

Detail ununeb, kuid asjaarmastaja-uurija võib ka neid uuendada, kui võtab vaevaks tutvuneda arhiividega, mis puutuvad sellesse asjasse.

Aastapäeva puhul surume igal tegelasel kätt, sest tõesti suurem hulk kaitseliitlasi tegi tööd ennastohverdavalt selle sõna tõsisel mõttes ja ei mõtelnud iialgi teenete hindamise peale. Tunti, et täideti ainult kodaniku kohuseid ja mitte rohkem...

Au elusatele — rahu surmasuikunud tegelastele!

P. P.

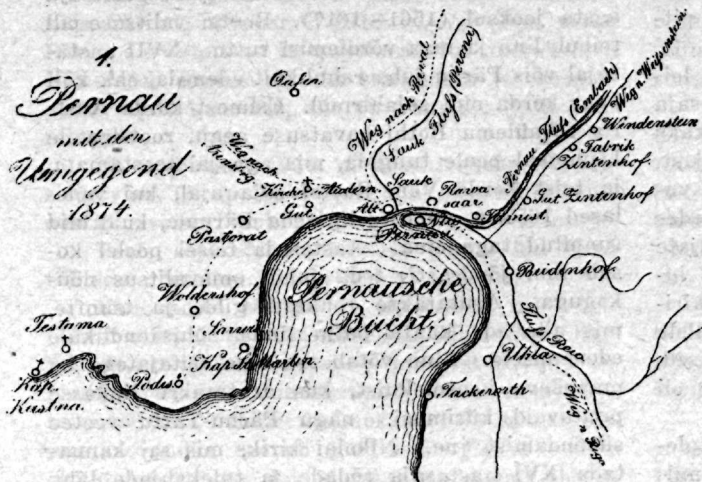
Lühike ülevaade Pärnu linna arengust.

Uus Pärnu

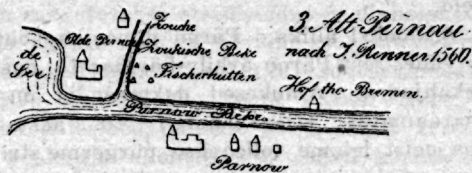
ehk lihtsalt Pärnu asutati ordu poolt Pärnu jõe pahemale kaldale. Pärnu asutajaks oli Gerdt v. Jocke 1311. a. Esialgu hüüti Pärnut „Emajõe linnaks“, sest Pärnu jõe tunti siis Emajõe nime all. Varem, 1255. a., asutati Pärnu orduloss, mis

oma hea geograafilise seisukoha tõttu meelitas ligi rohkesti kaupmehi ja käsitöölisi ning tekitas lossi ümber linna (1311. a.). Pärnu, mille selja taga oli Pärnu-Viljandi-Tartu-Pihkva veetee, kasvab kiiresti. Varsti astus Pärnu võimsa kaubalinnade-liidu „Hansa“ liikmeks, mis ta kuulsust

Pärnu ja selle ümbruskonna kaart 1874. aastast.

Vana-Pärnu krooniku J. Renneri järelle, 1560. aastast.

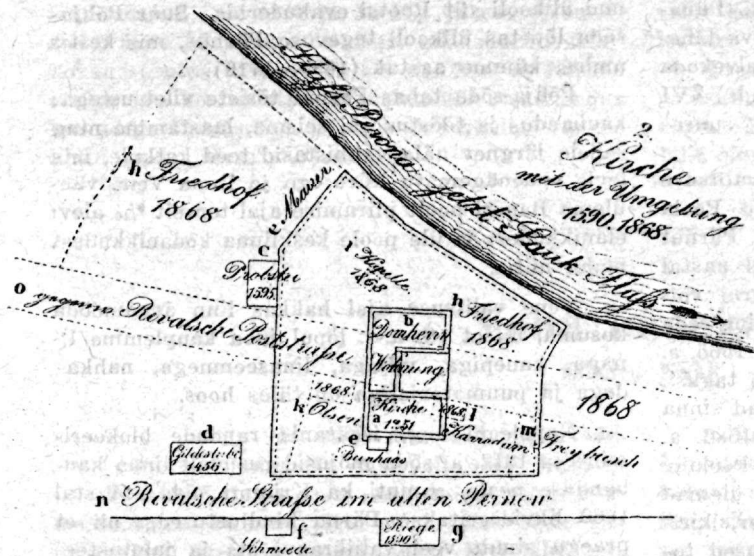
Olde Pernov — Vana-Pärnu.
 Parnow — Uus-Pärnu.
 Zouche — Sauga.
 Zoukische Beke — Sauga jõgi.
 Parnow Beke — Pärnu jõgi.
 Fischerhütten — Kalameeste hurtsikud.
 de See — meri.

Vana-Pärnu pitsat, 1427. aastast.

Pealkiri: sigillum civium antique perone.

Vana-Pärnu toomkiriku, päraastise Tooma kiriku, plaan ühes ümbruskonnaga enne ja viimasel ajal, 1868. aastast.

- a. Toomkirik, päraastine Tooma kirik, 108 jlg. pikk ja 49 jlg. lai, ehit. hiljem 1251. a.
- b. Toombhärade korter. (1251—1263.)
- c. Vana-Pärnu prausti elumaja, 1595. a.
- d. Gildimaja, 1456. a.
- e. Luukamber, müürid.
- f. Sepikoda.
- g. Rehi, 1590. a.
- h. Surnuaed, 1868. a.
- i. Kabel, 1868. a.
- k. Kapt. Olseni maja, 1868. a.
- l. Karutamme maja, 1868. a.
- m. Kapt. Freibuschi maja, 1868. a.
- n. Tallinna tänav Vana-Pärnus.
- o. Nüüdne Tallinna postmaantee, mis põiki üle endise toomkiriku viib.

Uus-Pärnu pitsat, 1445. aastast.

Pealkiri: secretum civitatis nov peron.

Uus-Pärnu pitsat, uuemast ajast.

Pealkiri: secretum civitatis pernav.

ja tähtsust suurendas. Pärnu väljaveo-aineks oli vili, puu, vaha jms. Iseäranis nõutava kaubana esines vaha, millest valmistati küünlaid ja pitsereid.

Ajaloolisi allikaid Pärnu mineviku kohta leidub vähe, sest Pärnu arhiiv hävines 16. aastasaja tulekahjudes. Ainukesed dokumendid on kaks linnaraamatut (Denkenbuch) 16. aastasajast. Ühes neist leiame tolaeagse pürgermeistri Lynthem'i märkusi usupuhastuse-aja kohta, milledest kirjeldatakse katoliku- ja luteriusu poolehoidjate vahel tekkinud tüliasju. Nii nõudsid a. 1526 luterlased katoliku usukommete kõrvaldamist kirikuist. Tülid muutusid nii ägedaks, et sellele kätemaksu-tuhinas järgnesid tulesüütamised. Näit. põles Pärnu a. 1533, kus tulesüütajaks oli keegi preester V. Pärnust.

16. aastasajal on Pärnu veel mitu korda tule-roaks saanud, tihti pea maani maha põlenud, millega siis seletatav, et keskaegse Pärnu kohta on jäänud järele väga vähe mälestusi. Keskaja pärandusena, mis ulatab meie päevini, võiks nimetada ordulossi vundamenti puuturu ääres, endist linnamüüri torni Rüütli tänava nurgal ja Nikolai kirikut. Teised kirikud, nagu lossikirik, Püha-vaimu kirik, Gertrudi kirik Tallinna värava läheduses, Jaani kirik valli taga ja kaks palvekoda Nikolai kiriku juures on täiesti kadunud. XVI aastasajal sai Pärnu palju kannatada suures Liivi sõjas.

1561. a. langes Liivimaa poolakate valitsuse alla ja Pärnu pidi avama oma väravad Poola vägedele. Poolakad ometi ei jõudnud Pärnut kaua pidada enda käes. Juba järgmisel aastal langes linna rootsi väeülema Klaus Horni võimusse. Rootslastel oli juba ammu tahtmine seda tähtsat kaubanduslinna saada enda kätte. 1565. a. võtavad poolakad linna kavalusega uuesti tagasi. 1575. a. asuvad venelased Pärnu ja jäävad sinna 7 aastaks, kuni Sapolje rahulepinguni. 1582. a. rahulepingu järele antakse Liivimaa Poolale. Poola aega nimetatakse raskeks. Poola ülemad käivad linnakodanikkudega ühesti ümber, kirikutesse tuuakse katolikuusk, kuna luterlased tohivad käia palvetamas ainult varahommikuti, ja kodanikke püütakse poolastada. Rahaeg ei kestnud kaua. 1600. aastal algas Rootsi-Poola sõda, õieti kahe Vaasa sugukonna vaheline sõda, nimelt Poola kuninga Sigismund III ja Rootsi kuninga Karl IX ja pärast Gustav Adolphi vahel trooni pärast. Ühtlasi oli see ka Poola-Rootsi vaheline võitlus Liivimaa ja Läänemere pärast, võitlus katoliikliku ja protestantliku maailma vahel — seega 30-aastase sõja eelvõitlus.

Jällegi sai Pärnu sõja-tallermaaks. Nii võtavad rootslased ta 1600. a. poolakate käest ära, kuid 1609. a. saavad poolakad ta jälle tagasi. Alles kaheksa aasta pärast, 1617, läheb Pärnu Rootsi valitsuse võimusse ja jääb selle alla pea terveks aastasajaks.

Nagu eespool nägime, on Pärnu pidanud kaheksa korda vahetama oma valitsejaid poolesaja aasta jooksul (1561—1617). Rootsi valitsuse all toibub linn ja maa võrdlemisi ruttu. XVII aastasajal võis Pärnu juba rahulikult edeneda, ehk küll paar korda oldi sõjahirmul. Esimest korda Austria sõjaülema Bothi kavatsuse aegu, rootslastele Liivimaal peale tungida, mis aga jäi teostamata, ja teist korda Vene-Rootsi sõja ajal, kui venelased 1653. a. püüdsid ligineda Pärnule, kuid olid sunnitud taganema. Aastasaja teisel poolel kosub linn jõudsasti: teda juhib omavalitsus nõukoguga. Asutatakse rohkesti gilde ja tsunfte, mis aitavad kaasa palju linna ühiskondlikule edenemisele. Linn võtab osa oma esitajatega ka maapäeva koosolekuist, kus arutatakse linnasse puutuvaid küsimusi, nagu Pärnu-Tartu veeteed süvendamist jne. Nikolai kirik, mis sai kannatada XVI aastasaja sõdade ja tulekahjude läbi, seatakse jälle korda. 1699. a. tuuakse Vene sõja kartuse puhul ülikool, mis Gustav Adolphi poolt 1632. a. Tartus asutatud, Pärnu ja paigutatakse lossi ruumidesse. Pärnut peeti seks kõige kohasemaks, sest sõja lahtipuhkemisel oleks kerge olnud ülikooli siit Rootsi evakueerida. Suur Põhja-sõda lõpetas ülikooli tegevuse Pärnus, mis kestis umbes kümme aastat (1699—1710).

Põhja-sõda tabas Pärnut tõsisete viletsustega: kaubandus ja tööstus jäi seisma, laastamine ning sellele järgnev nälg valmistasid teed katkule, mis levis ennenägematu kiirusega ja linna Vene väeülema Baueri poolt piiramise ajal tervelt $\frac{9}{10}$ alevi elanikkudest ja üle poole kesklinna kodanikkudest maha niitis.

Vene valitsuse ajal hakkas linn aegamööda kosuma, nii et 18. a.-s. lõpul juba kauplemine linnaga, kanepiga, viljaga, linaseemnega, nahkadega ja puumaterjaliga on täies hoos.

Napoleoni aeg, iseäranis randade blokeerimine ja 1812. a. sõda mõjusid rusuvalt linna kaubanduse peale, samuti ka Krimmi sõda. Aastal 1830 likvideeritakse Pärnu kindlustused, nii et praegu ainult veel vallikraavi ots ja jalutusteedega ning ilupuudega kaetud läänevall ühes Tallinna väravaga meele tuletab endiseid sõjaaegu ja kokkusurutud elu kitsaste kindluse müüride vahel. 19. aastasajal tõusis Pärnu tähtsaks kaubanduslinnaks Baltimerel. Pärnu õitseajale aitasid kaasa Pärnu-Tallinna kitsaroopalise raudtee ehitus ja Waldhofi puupapivabriku tekkimine, mis oli suurim selletaoline asutus kogu end. Venemaal. 1914. a. oli Pärnu väljaveo väärtus $6\frac{1}{2}$ miljonit kuldrubla.

Ka maailmasõjast ei jäänud Pärnu puutumata. 1915. a. pommitasid Pärnut saksa sõjalaevad ja pildusid pomme zeppelelid samal kui ka järgmisel aastal; paar maja langes rusudeks. Sõjaajal jäi soiku kaubandus ja tööstus. Vene sõjaväed põletasid Waldhofi vabriku. Hiiglava-

remed tõendavad kurva pildina kord nii suure tööstuseasutuse minevikku.

Raskesti parandatava hoobi andis maailmasõda Pärnule sõjapäevil 1915. a., kui põles maha Pärnu tervismuda- ja supelusasutus merekaldal. Nimetatud asutus oli üks suuremaid ja moodsamaid Eesti kuurorte, üle 30 vannitoa j. t. ruumidega.

25. veebruaril 1918. a. asusid saksa okupatsiooniväed Pärnu, ku'd pidid lahkuma sealt sama aasta novembrikuul.

Peale sõjakoledusi hakkab Pärnu kui teine tähtsam merelinn Eestis jällegi kosuma.

Kaubandus, tööstus ja laevandus, mis sõjapäevil soiku jä'd, võtavad Eesti ajal uuesti hoogu. Nii tekib laevaehituse-, linatööstuse- jne. tehaseid, rohkesti lauavabrikuid (saeveskeid) ja teisi tööstusi. Suur metsaeksport ja sellest ole-nev laevandus edeneb jõudsasti. Pärnu sadam ehitatakse ümber, laiendatakse tunduvalt ja süvendatakse seevõrra, et ka suuremad ookeanilaevad pääsevad sisse. Kai ehitus ei ole veel täieliselt lõpetatud, seda kavatakse tunduvalt pikendada, mis tingitud sadama tegevuse kiirest edenemisest. Töötavad Pärnus ka vanad kuulsad kaubamajad (Schmidt ja Jacke) ja suurejooneliselt Pärnu Majanduse Ühisus, mis suurim sellekohane asutus Eestis. Ei ole siis ime, et Pärnus on praegu korraldatud kaubanduslik otseühendus laevadega Hamburgiga ja on loodud kindlad rannaliinid (a.-l. „Vasa“, „Grenen“).

Mõne aasta eest sai valmis Pärnu-Laiksaare juureveo raudtee, selle järele Jõõpre raudtee, mis viib otse Lavassaare riiklikku turbatööstusse, ja praegu on ehitamisel Pärnu-Eidapere raudtee, millega saavutatakse otseühendus pealinnaga 5—6 tunniga senise tüütava 14-tunnise sõidu asemel.

Kui meil üldse teha juttu suvituslinnadest, siis võiks see küll olla ainult Pärnu. Need haruldased puiestded, millede kogupikkust arvestatakse poolesaja kilomeetriga, hästi korraldatud puiestdikud linna südames ja selle äärtes, otsatu rannapark ja laialised, rohelised aiad kogu linnas sünnitavad üldpildis aialinna.

Kui nüüd veel arvesse võtta tuhandeid ilupõõsaid, õitsevaid, sadasid sorte puid ning uhkeid lillegruppe platsidel ja parkides — milline suvituslinn Eestis võiks küll võistelda Pärnuga!

Ehk vaatleme randa. Ei leidu tõesti mujal meie kodumaa suvituskohtades sarnast puhast, liivast mereranda nii pehme kliimaga kui siin. Lausk kallas, see kristallselge vesi, milles peegeldub kividest ja rohust puhas merepõhi, ja päikesevannid puhtal liival, ilupõõsastiku vahel rannas, see kõik pakub suplejaile mõnu ja kütkestab iga suvitajat. Pärnu rand on ka pea ainsam sobiv koht kodumaal suplemiseks ja suvitamiseks lastele.

Praegu ehitatakse Pärnus uut, ajakohast supelasutust muda- ja mitmesuguste tervisevannidega. Kes kord Pärnus suvitunud, sõdab ikka jälle sinna.

Vana kadakas.

Eduard Nukk.

Ja oleks mul miljon elu, kõik annaksin ma sulle, mu isamaa!

Vanaisa vajutas oma vasetoosiga piibu paremasse suunurka ning algas nii: „Teie olete vist kõik näind Metsoja koplis, suure kivi läheduses seda vana kadakat, mis on kõrgem kui kehvamehe elumaja ja mida kutsutakse ohvri- või raugakiviks?“

„Oleme, oleme!“ kiljusime läbisegi, nihutades end vanaisale lähemale, teades juba ette, et nüüd kuuleme jällegi midagi huvitavat, midagi jubedat, ent ühtlasi ilusat, mida oleksime tahtnud kuulata söömata ja magamata.

Õelnud vanaisa need sõnad, võttis ta piibu kõguni suust (seda ta tavalikult ei teinud), koputas selle pahemal põidlaküünel tühjaks ja pani tasku, kuid ei aland kohe oma kummalist lugu vanast kadakast, vaid näis nagu midagi tuletavat meele, midagi, mis paistis ära lennand olevat tema vanast, hõbejuukselisest peast.

Olime kõik vait nagu hiired, karisime kõvasti hingatagi, et mitte segada vanaisa tema mõtiskelust, mis oleks kergesti võind maksa meile ilmajäämise ilusast loost, ja just seda kartsime me mitukorda enam kui ühtki teist karistust.

Vajas vanaisal vaid öelda: „Kui teie head lapsed pole ning vallatust teete, ei jutusta ma teile eluilmaski enam midagi,“ tegime sõnalausemata kõik, mis meilt nõuti, kuigi me ka muidu polnud ebasõnakuulelikud vanemaile.

„Nojah,“ ütles vanaisa vähese mõtlemise järele meie suurimaks rõõmuks, sest me otse põlesime ootamisest, mil tuleb esimene sõna vanaisa habemega umbekasvand suust — „et te seda vana kadakat näind olete, seda ma teadsin juba, sest et puu, mille tüvi põlise tamme omast ei jää sugugi taha ja nii jäme on, et seda vaevalt küll kaks mehiste meest sülitasi ümber haarata võivad, on kuulus üle laia maailma.“

Seda vana kadakat imetlema on tulnud võõrad

kaugeilt mailt, paljude merede tagant, kus kasvavad palmid ja apelsinid ning madud on jämedad kui toobrid. See imepuu on saand mingiks palverännakute pühakuks ja kõneldakse kindlasti, et see kadakas kasvab ega tohi hävineda enne, kui meie maa vabaneb võõraste võimu alt. Sellest, kuidas see vana kadakas tekkis siia Metsoja koplisse, tahangi ma teile täna jutustada ja ärge unustage teiegi seda lugu, kui ükskord suureks saate ning maa pärispojäd pole raputand veel endilt orjaahelaid," lisas ta nagu hoiatavalt.

„Kõnele, kõnele meile, vanaisakene!“ palusime ühisui.

Ning vanaisa algas:

„See oli juba ammu, õige ammu, — usun, — nii umbes pooltuhande või enam aastate eest, varsti peale seda, kui meie taaralaste kuninglik sugu orjastati sissetungind raudmeeste poolt.

mis saand osaks maale ning rahvale, kes oli Taarast loodud laulikuks.

Oli, kuidas oli, aga see vanakene elas justament sel kohal, kus nüüd kasvab see vana kadakas. Temap, rauk ikka, istutaski kadaka, mis oma suurusega tänapäev lööb üle kõikide maade kadakad.

„Olen vana,“ oli rauk öelnud iseenele ja sellele pisikesele kadakapuhmale, mille ta, ei tea kust, istutamiseks oli toond kohale.

„Olen vana, minu silmad kustuvad varsti nagu äräpõlend peerud ja mulle pole antud elamiseks enam kuigipalju päevi, kuid sina, kadakas, pead elama ning sirguma kuni näed neid aegu, mida mina nii kangesti näha igatsen. Sina, pisike puhmas, pead kasvama, et võiksid näha neid õnnelike silmapilke, mil uuesti vabaneb rõhujate raudse rulli alt ägav maa ja orjad purustavad julgelt oma käskijate ülivõimu ning kupatavad

Moisekatsi kompanii.

- 1.) Kompanii pealik Paul Kütts. 2.) Rühma pealik Osvald Paabut. 3.) Juhatuse abiesimees Friedrich Musting. 4.) Komp. kirjatoimetaja Paul Leis.

Ei siis olnud veel Metsoja ega ka teisi talusid ümbruskonnas, vaid nüüdsete nurmede asemel mühas põline laas, milles elutses lugematu hulk hunte, karusid, hirvi, põtru, ilveseid, rebaseid ja teisi metsloomi, kelle peale jahti pidades elas vaba rahvas. Jahikeeld tuli alles tüki hiljem — tuli ühes nende kantsidega, mis meie esiisad kokku kandsid orjadena, selleks, et käskijail oleks kindlam ära kiskuda nende õiguslikelt omanikelt viimanegi varandusenatuke. Elas keset seda metsa rauk, kellest laanepuudki ei teadnud, kes ta on või kust tulnud ta. Ühed arvasid, et ta on metsavaim, kes tulnud mõnest sissetungijatest hävitatud hiiest siia metsasügavusse vaikselt kurbuma võõraste julmidest tegudest, teised jälle pidasid teda mõneks kuulsaks vanemaks, kes põgenend vägivalla eest metshaldjate kaitse alla, pidades paremaks lõpetada oma ülejäänud elupäevad üksilduses, kaugel inimeste eluasemeist, kui kannatada häbi, kuulda neid ohkeid ja vaadata valupisaraid,

müalt välja need, kes muutund rõvedateks ja laiskadeks liigprassimisest.

Enne ei tohi murda sind marud ega hävitada tormid, kui on saabund see suur tund, — selle vandega istutan su siia.

Niipea aga, kui näed selle maa pärispoegi, kes on liha sinu lihast ja luu sinu luust, ajavat taga oma sundijaid, nagu teeb seda näljane hunt lambakarjaga, siis lange sinagi hirmsa raginaga ning ärata mind pikast unest, et ma võiksin tõtata appi neile,“ nii oli kõnelnud vanake pisarsilmil ning teda olid kuuland vaikides pikad laanepuud.

Kadusid aastad. Väike kadakas sirgus päev-päevalt suuremaks rauga igapäevastel hoolitsustel. Kuid ühel päeval ei ilmund rauk enam oma koopast, mis asus pisikesel kadakal lähedal, raugakivi ääre all. Ei ilmund vanake enam ühel sarnasel hommikutunnil, mil Taara laotas üle ma-

gava maailma oma purpuse koidumantli, et kõik olev võiks enne ärkamist näha kauneid unenägusid elust ning õnnest. Vanake ei tulnud, et harjund kombel põlvitada kadaka kõrval ja palvetada oma jumalate poole maa peatseks vabastamiseks, viisates oma vanadusest kondiseid käsi taevastele vastu ning seistes nii, ühtsoodu meeleheitlikult kisesdades, et kajas kogu laas nagu suur pasun, kuni tõusis päike keskhommikusse.

Kadakas ootas kannatlikult päeva, teise, ent rauk oli ja jäi oma koopasse. Ja kui vanake ka kolmekümnendal päeval ikka veel ei tulnud, kurbus kadakas sellest niivõrd, et ta kasvamise hoopis unustas ning tema muidu nii tuule- ja tormikarastatud oksad väänkasvudena rippusid ja, mida selgemaks sai talle teadmine, et rauk on uinuma läinud, seda enam närbus puu, seda üksildasemana, seda mahajäetumana, seda abitumana ta end tundis — pealegi, kus temale pandud nii suur kohustus, mille õnnelikku täitmise ta isegi vaevalt, vaevalt uskus. Lein ning mahajäetus närtisitas väikese kadakapõõsa kui veetaime, mis on kistud lohust ja istutatud kõrbesse, kust tema juured karastava niiskuse asemel võivad imeda endisse vaid kuiva, närtisitavat palavikku.

Suured tammed, nähes lähenevat laane tühjusest nõrga kadaka surma, laiutasid veel raske mini omi mitmesajaaastaseid kroone, varjates külma ükskõiksusega viimasegi päikesekiire, mis haledusest ja kaastundest aetuna tahtis tungida läbi nende laiade okste, et kõnelda väikesele, närtisival kadakale elust ning vabadusest, mida ohati kuski metsade taga, väljaspool seda laant, laiadel nurmedel.

Tammed, kadedad, et mitte nende peale ei pandud see nii suur kohustus, piüdisid oma laiade oksvõrkudega ka tuule, ega lasknud teda alla kadaka juure jutustama neist imedest, mis näind ta omal pikal rännakul läbi laia maailma, seal, kus lõppes laas ning algas lagendik, mille taga olid mered ja suured linnad. Ja nii ei teadnud väike kadakas midagi, mis sünnib seal, väljaspool metsa, kuigi ta seda tingimata teadma pidi.

Meeleheitel kisendas kadakas tuule poole, kuid see lamas kas väsinuna tammeladvus, laisk vastama, või hüppas ning kargles rõõmsalt vilistades hiiglaste lagipäil ja tal ei olnudki aega kinkida vähematki tähelepanu närbuvale kadakapõõsale all.

Ent tuul ei vastand tema hüüetele, pöördus kadakas pilvede poole palvetega, öelda ainus sõnagi sellest, mis tehakse seal kaugel, kus elavad inimesed, ent pilvedki jäid tummadeks tema kisedusile ning lohisesid palujast üle raskete saanidena.

Nüüd tahtis väike kadakas paluda päikest, et see kõneleks temale midagi, kuid suured tammed ei lasknudki teda näha päikest, vaid katsid kogu taeva oma laiade okstega, ja kui pika, väsitava toetamise järele siiski üks arglikult värisev

valgusekiir kadakani jõudis, märkas kadakas, et päike juba loojenemas on ning öö peatselt saabub, kuid ta haaras meeleheitlikult kinni sellestki valgusest ning kõneles temale oma muredest, oma üksildusest, oma kurbusest. Kellele muule oligi tal kõnelda neist, kui tal ainustki seltsilist, ühtki sõpra polnud selles maailmas.

Kõneldes ei märgandki kadakas, et päike juba ammugi loojas oli ja see ainukenegi valgusekiir, mis teda külastand, ammugi juba ära kutsutud kustuva päikese poolt.

Ta ei näindki, kuidas metsasiigavusest sujusid välja öövaimud, kuidas nad hallide udukogudena tantsisid ringmängu ümber uinuvate puude. Ta ei kuulnud, kuidas metshaldjad, kerides end laanepuude kaharatesse okstesse, kõnelsid üksteisele muinaslugusid vaimuderiigist. Ta ei pannud tähelegi, et üks must mees istus taevaserval ning pildus vahetpidamata — peotäis peotäie järele — omast mustast kotist nõetaolist pulbrit maale, kuni seal kõik muutus nägematuks. Kadakas kõneles ikka alles. Kõneles, olles unustand aja ja ümbruse — nii õnnelik oli ta, olles leidnud kaua aja järele jälle ainukese olevuse, kes teda ei põland tema väiksuse pärast. Kui ta väsinuna suikus, oli kesköö juba mööda ning taevaserv roosatus idas vähekeसे nagu surija suu.

Vaevalt oli väike kadakas suutnud vaibuda une muinasjutulisse riiki, kui kerkis raugakivile vanakese habras kuju, mis lausus kadakale:

„Sina, kadakas oled küll väike ja põlatu, kuid sinul on elus täita suured ülesanded ja sellepärast pead ka kasvama, pead saama suuremaks neist, kes sinu peale nüüd põlglikul naeratusel ülalt alla vaatavad. Ära iial unusta oma ülesannet, ära unusta vannet, millega sa istutatud. Ära heida meelt ega ahasta, küll sullegi kord saabuvad paremad päevad, kui täidad sulle määratud ülesande. Püüa pilvede ning valguse poole ja sa jõuadki kord sinna, selleks annavad jõudu sulle jumalad!“ Öelnud need sõnad, kadus vanakene jäljetult.

Rauga kadudes kerkisid mustad pilved raskete kivimürakatena taevaservale, kust nad hirmusa mürinaga jooksid üle maa piksenoolte sähvides. Paistis, kui oleksid pääsnud valla tulipurskavate mägede ürgjõud, mis panevad vabisema kogu maa, mis muidu tundub nii kindlana meie jalge all, nagu südame hirmutatud linnul. Torm, mis ühes müristamise ning välkudega aeg-ajalt paisus, keeras tinased pilved kokku nagu oleksid need õhukesed paberlehed ja pillas nad lõunast põhja sellase kergusega kui Kalevipoeg lingukive.

Äkki käis hirmus kärgatus, millele järgnes silmipimestav valgus nagu oleks päike kukkunud taevast laande. Kui pisike kadakas, kes kogu aja hirmust värises, julges avada silmad, nägi ta, et otse tema läheduses oli äike purustand mitu uhkeimat laanehiiglast ja see heidutas teda veel

enam. „Kui murdusid laanehiiglased nagu putked, mis siis mina,“ mõtles ta.

Kogu öö nutsid taevad vihma ning veel hommikulgi, kui päikese veretav ketas viskus välja metsa mustava müüri varjult, nutsid alles kõik puud, nutsid, nagu temagi, väike üksik kadakapuhmas, ja see teistesarnasus andis talle tagasi uue jõu, uue lootuse, uue usu paremasse ellu ja iseenesesse.

Alles siis, kui päike oli tõusnud juba keskhommikusse, pühkisid metshaldjad puudelt kõik pisarad tuultaskurättidega, milliseid nad, tantsides tammede laiul oksil, lehvitasid siia-sinna.

„Ma pean kasvama,“ hüüdis väike kadakas rõõmsalt tundes endal päikese soojades sülelustes uimastav-hea, sest suured kadedad tammed seisisid tema läheduses purustatuna äikesest.

„Ma pean elama,“ lausus ta, „et täita minu peale pandud suure ülesande. Tuuled ei kõnele mulle midagi sellest, mis sünnib seal metsa taga. Pilved sõidavad minust tummadena mööda — veerevad minust üle kui suured, hallid kivikägarad. Ehk kes aitakski mind väikest, vaest, üksildast kadakat!?”

Ei keegi, peale mu enese!

Ma pean kasvama, kuni ulatun vaatama üle nende peade, kes, uhked oma suuruse üle, kes püüavad lämmatada minu allesalgavat, nende meelest vääritut, elu!”

Nii kõneles kadakas sel maruööle järgnend hommikul, ning sellest päevast peale ei palundki ta enam kelleltki abi. Sellest tunnist peale, mil langesid kokku hiiglatammed kellegi tugevama ees, otsekui oleksid nad rohukõrred, teadis kadakas, et on keegi, kes on vägevam suuri ning uhkeid, kes kõrke võib hävitada ainsal hooil.

Siit peale algas väikesel kadakal uus, lootusrikkam elu. Tema ainukeseks püüdeks oli nüüd tõusta pilvede poole ikka kõrgemale, ikka kõrgemale, vastu kaunile, ilusamale, suuremale, puhtamale elule, jumalusele lähemale, vastu õilsusele ja vabadusele.

*

Päevad tulid ja teised läksid. Palju kordi olid lennand kurgede kurvakäralised karjad sirgetes ridades põhjast lõunasse ja lõunast põhja. Samal oli katnud suure kivi rohust ammugi umbund koopasuu, mille taga puhkas pikka, pikka und saladuslik vanake. Kadakas, kelle ainukeseks elusihiks oli nüüd võita kõik puud, kõik võistlajad, kasvas tundidega. Juba ulataski ta latv teistele peaaegu otse näkku vaatama, kuid sellest oli veel vähe, liig vähe selleks, et näha, mis sünnib metsa taga. Veel oli vaja kasvada, vaja võistelda ja püüda. Ja kadakas kasvaski.

Ühel päeval tuli laande imelik mees. Riided räbalatena ümber. Habe pulstund. Juuks pole näind enam kaua aega kasimist. Tulija vesihallid silmad vaatasid igal sammul peaaegu hullumeelse

kartusega ringi. Paistis, kui arvaks ta iga puutüve, iga puhma, iga mätta taga varitsetavat end. Nähtavasti oli mees surmani väsind ja ta liikuski poolunes, magades hirmu peale vaatamata avasilmil. Vist pidi ta kaua aega kellegi eest põgenend olema, arvas kadakas, kuigi ta oma pikal elueal oli nii vähe näind inimesi: kord kihutas suurest kivist mööda ratsasalk, teinekord tuli siia mees rohelseäärtega mundris, püss õlal, ja see oli kõik, mis ta näind. Ent see mees ei näind kuuluvat nende liiki. Vahest ongi see maa pärispoeg, kes põgenemas sundijate vägivald eest. Sundija ei võind mees olla, sest ta välimus oli selleks liig kurnatud.

Mees, jõudnud suure kivi juure, ohkas kergendatult ning langes ühel hooil maha kui oleks teda taband nägematu kuul. Ja sinna ta lamama jäigi.

Oli õhtu. Öö saabus kiiresti ning peagi kattis metsaalust paks pimedus, mis kõik endasse mässis.

Hommiku saabudes nägi kadakas, et õhtune külaline polnudki surnud, vaid, toetudes seljaga vastu kivi, kõneles ta nagu iseenesele: „Põgenesin sealt legendikult, kus peame orjama neil nurmil, mis olnud meie pärisosa maailma loomisest.

Põgenesin siia põlisesse laanehauda, et mitte näha, mitte kuulda, mitte tunda neid piinu, mis on saand osaks õnnetule rahvale. Inimene on tehtud loomast alamaks. Vahetatakse neid kaks meest koera vastu. Vanemuise kannel on vaikind, vaevatud rahval ei tule meelegi enam laulda.

Nutta, nutta võivad nad ainult, kui teenimatud kepihoobid mehiste meeste turjad veriseks taovad. „Kuid oodake — teie äraneetud!“ hüüdis ta raputades oma rusikaid, end uhkelt sirgu ajades, silmis vihapikne välkudes.

„Oodake vaid! Küll me kõik ülekohtu teile tuhandevõrra tasume ja, varsti, üsna varsti,“ hüüdis ja läks ei tea kuhu, ei tea miks. Kadakas nägi veel läbi püntüvede tema habrast kogu vilkuvat, siis jäi kõik vaikseks. Kadakas oli jällegi üks. Kuid nüüd teadis ta vähemalt, mida tehakse väljaspool laant.

Kadus hulk aastaid ajamerre. Oli taas öö. Taevast mustas kui tint, ei sillerdand ainustki tähte. Uni oli vallanud laanehiiglasel ja need magasid püstijalu kui väsind orjad. Äkki, mis see oli? kerkis kuski mingi kuma, millele nagu kajana vastas teine, kolmas, neljas, pannes punakas palavikus värisema märjad pilved, mida raskelt veeretati tuul üle maa.

Kuski tuli puhang ning laskus väsinuna kadaka kahaarale kroonile ja sinna ta suikuma jäigi, jõuetu jätkama lõputut teed läbi laia maailma.

Vist sünnivad seal legendikel imelikud asjad. Miks muidu kumendab taevast nii iseäralikult, nii haiglaselt. Eha see olla ei võind. Koit ka mitte, ent sarnast kumendust pole näind kadakas kunagi

enne. Vanad tammed tema läheduses, keda oli äratanud imelik valgus, tõstsid omi kaharpäid ning sosistasid üksteisele midagi, millest mõistis kadakas vaid niipalju, et on midagi enneolematut juhtunud inimeste elamute juures.

Seda kuuldes jooksis läbi vana kadaka südamel magus värin, pannes ta hiiglakogu vabisema juurtest ladvani. See oli õnnevärin, mille sünnitas kadaka eelaimdus, et: maa pärispojad on süüand oma vägistajate kantsid ning aland on ammudoatud vabastuspulm. Ent äratada ta rauka veel ei julend, sest enne pidi ta veendumata oma mõtte tõelikkuses. Ja nii ta seisis ning vahtis seal, kuidas öö helendas tulikumast. Tuul magas uinuvail puil.“

Vanaisa katkestas siin oma jutustuse ning tema rinnust tuli sügav ohe. Tema vesihallid silmad läikisid iseäralikult, kurvalt, valulikult. Võib olla, mõtles ta neid aegu, kus temagi, elatand mees, päästis oma elu vaid sellega, et põgenes kodust peale revolutsiooni ebaõnnestamise, kui maal rändasid metsikud karistussalgad veel metsikumate juhtidega, põletades mässuliste maju, lastes maha, keda kätte saadi, pekstes poolsurnuks poisikesi ja lapsi.

„Oli möödunud vaid kuid sellest tulekahjude ööst,“ algas vanaisa uuesti ning tema muidu mehine hääl segines surutud pisaratega, „siis sõitis salk relvastatud sõdureid suure kivi juure, lohistades eneste vahel salka käsist-jalust kinniseotud mehi, kelledest viis lasti maha suure kivi juures, peale seda, kui nad kõik enne olid poolsurnuks pekstud nuutide, jalgade ning püssipäradega. Ülejäänud kaks, vist suuremad süüdlased, poodi jalgupidi vanale kadakale. Ühes neist tundis kadakas ära inimese, kes oli vandund kättemaksu vägivald eest. Kauga kõlkusid korjused tuules, pead rippudes alla, kui tahaksid nad suudelda kallist maad, millest nad lahutatud.

Kuid, nii julgelt ei olnud maailm veel näind surevat mehi, kui suri kogu see salk kesk laane-

hauda. Alles mitme aasta pärast leidis metsavaht vanalt kadakalt kaks luukere, mis ta maha mattis. Ent kadaka haru, mille küljes rippund korjused, oli kuivand. Kõneldakse, et see puu haru ilmtin-gimata kuivavat, millele puuakse inimene. Nii lõppes see vabastuskatse, õnnetult kui Mahtra sõda, kui Viljandi mäss. Kuid, surmates maa paremaid poegi, mehisemaid mehi, ei suuda nad hävitada meie rahva vaimu, seda vaimu, mis hõõgub vabadusele kui igavene tuli maakera südamel. Kord ta pääseb, ja siis purustab ta kõik, hävitab, matab enese alla määratu kõike-ületava laviinina.“ Vanaisa silmad särasid kui tulled, kui ta lausus need sõnad:

„Lapsed! mina olen vana ja minu silmad ei näe ehk seda õnnist silmapilku, mis peab nägema vana kadakas Metsoja koplis, aga ma usun, teie näete seda, teie näete, tunnen, see silmapilk ei ole enam mägede taga. Saabub suur päev, mil taevas uuesti helendab tulekumast.“

Nii kõneles vanaisa. Olime kõik alles väikesed ning ei mõistnud tema jutu sügavat tähendust. Olime peaaegu pettund tema kõnelusest, sest olime õodand jällegi midagi tontidest, kodukäijatest, midagi sellast, mis meil ajaks kananaha ihule ning juuksed püsti kui harjased.

Ent nüüd, kus vanaisa enam kui 15 aastat mulla all, kus olen kasvand meheks ning Kalevite kaunis kodu saavutand iseseisvuse raske, kuid õnneliku heitluse järele, nüüd mõistan ma täielikult, mida ütles meile vanaisa oma jutustusega, mida ta meile sisendas. Nüüd ma mõistan vanaisa pärimuse suurtähdenduse, mis elas põlvest põlve — isalt pojale, isalt pojale — hõõgudes kui igavene tuli.

Vana kadakas aga, millest vanaisa kõneles, murdus vabadussõja ajal. Ta langes, et äratada rauga, kes uinus üle pooletuhande aasta, oodates seda silmapilku. Metsoja talu koplis Pärnumaal võib veel tänapäevgi näha selle hiiglakadaka granaadist purustatud kändu.

Pärnumaa sood.

*Septembri vihased tuuled kui näljane huntide kari
purevad küngaste harju kesk Pärnumaa rabu ja soid.
Lagedast tühjusest üle käib põgenev pilvede vari,
põgenei koletu mustav — kui kardaks ta tuulesid noid.*

*Sookased kaebavad, nutvad kui leinajad kalmudel emad.
Tühjusen tormi ent vaibub see kaskede halin ja nutt.
Tähed on kollased, väiksed, kui kardaksid särada nemad —
sööstuda tühjusse kõigil on määratu, pakitsev rutt.*

*Tõusevad sinised tuuled ööl laugaste määnduvast rinnast,
koriseb rohekashallilt kun mädanev ududevird.
Teekäija üksiku püüab kui ihaldet lunastushinna,
sootule petlik ja helkiv see siniselt virendav pird.*

*Septembri tormiste ööde all tagedalt põrnitseb kaugust
lage ja salalik, mustav, suur Pärnumaa elutu soo.
Saatanad mülgastest tõusvad, need külvavad uima ja raugust,
idaneb lopsakalt ümber külv mürgine, haiglane too.*

*Mürgised udud ja hallad, kõik muudavad kiduraks, haigeks.
Haiglaste varjude tantsun vaid sööstub säääl kooljate ring.
Millalgi rohekad mülkad ei käärimast muutu siin vaigeks,
kõikjale tungib ja võidab sooaurime masendav ving.*

*Soine on Pärnumaa süda; soost tõusta ei ikka veel jõua
Pärnumaa poegade visa ja kangelastarmune vaim?
Vähe tõest' möödund on aastaid, soo ohvrit millal ei nõua.
Mõni kui pääsebki üles, on ikka soo kidur ta taim.*

*Hallide aegade raskus veel tondina heidutab kõiki;
sootulena helgib ja kustub kas püüete heledaim kiir?
Tuuled vaid sööstuvad raban, need rändavad risti ja põiki —
alga ei lähedal, kaugel ent lageda tühjuse piir.*

*Soine on Pärnumaa süda ja mõtted on uduna hallid,
heleda päikese poole ent kisendab Pärnumaa hing.
Pärnumaa poegade püüe see: lõhkuda udused vallid,
lõigata läbi kord tõesti soovingude mürgine ling.*

1926.

J. Andreller.

Valvur meie idapiiril.

Räpina malevkonna aasta-, au- ja lipupäev 1. august 1926. Hinges hakkab helisema isesugune toon, heli mitte kaugest minevikust, kuid mälestusrikas, täis ilusaid, tihti aga raskeid, isegi kurbi sil-

mapilke. Lubatagu tuletada meele mõningaid neist.

Räpina ei ole maha jäänud teisist meie kodumaa kolgest kodu- ja omakaitse organiseerimisel. Piiriäärne Venemaa veer,

Räpina malevkonna pealik leitn. Kiudorf, abi Hind. Zernask ja malevkonna sekretär Jakob Pääbusk.

Räpina malevkonna Räpina, Toolamaa ja Kahkva valla naisosakonna juhatuseliikmed, kompanii-, rühma- ja jaopealikud ja vallauksuste juhatuse liikmed.

kitsam koht Lämmjärvest, endine suurem läbikäigutee Mehikoormast ja Võõbsust — päris suurtee Venemaale ja tagasi, pikem sõjaliin vabadussõja ajal, millal siin

peeti pikemaid lahinguid ning millal kodumaa riba Kahkva, Räpina ja Meeksi vallast vaenlase poolt puupaljaks rööviti, inimesi süüta tapeti, ära viidi, — kõik see on

Kaitsellidu Räpina naisosakonna juhatus.

I. Esinaine prl. Ainelo. II. Kassapidaja Aliide Kiudorf. III. Kirjatoimetaja Hilda Kiudorf ja juhatuse kandidaadid IV. Karheiding. V. Konsap.

lounud siin erilise olukorra, mis räpinla-
sile enne undki silma ei lasknud tulla, kui
nad korraldasid enese kodukaitse ja julge-
oleku.

Millal ja kus omakaitse organiseeri-
mise mõte tärkas, kes seda aega ja kohta
on märkinud. Igatahes ulatub see mõte
otsaga meie riigi iseseisvuse alguspäe-
visse, 1917. aastasse. Hiljemast ajast on
küll juba dokumendid ja aasta-arvud ole-
mas, kuid varasemast ainult rida mäles-
tusi. Tuletan neist mõnd meele.

See oli jaanuari lõpul 1918. aastal.
Enamlased olid võimul. Salaja organisee-
riti omakaitse. Oli ühendus Võru ja Tar-
tuga. Peeti koosolekuid siin-seal ja nõu-
pidamisi. Vististi oli see veebruarikuus,

lased, olete selle ainult okupeerinud!“ Sel-
lega lõppeski kahekõne, sest leitnant ko-
mandas: „Halt!“ Ise tõstis mauseri:
„Andke sõjariistad ära!“

See oli kole silmapilk. Silmi tuli vesi.
Käsi läks rusikasse.

Kuid iseseisvuse mõte ei kadunud.
Saksa okupatsiooni ajal, kevadepoolsel tal-
vel 1918, siis kui raudrusikas valitses
maad, jällegi salakoosolek kuski talus met-
sa ääres. Koos ohvitseri ja seltskonnate-
gelasi. Kinniste uste ja akende taga pee-
takse nõu. Otsustatakse omakaitse orga-
nisatsiooni Rápina kihelkonnas edasi aren-
dada, luua terve võrk üle maa ja otsida
kontakti teistega, sellekohaseid määrusi
välja töötada jne.

Võõbsu alevi kl. rühmapealik ja jaopealikud.

1. Richard Haugas. 2. Oskar Muniker. 3. Fridrich Narusk. 4. Peter Hirno.

ei mäleta enam päeva, ei ole kirjutanud
üles. Kuski talus enne keskööd koosolek.
On kogunenud kokku taluinimesi kasukais
ja läkiläikides, salkkond ohvitseri täies
sõjamundris, kooliõpetajaid, üliõpilasi,
maatamehi ja teisi — mitukümmend ini-
mest, arvused ei mäleta, aga oli palju. Pee-
takse nõu ja otsustatakse vallata Rápina
lossis olev enamlaste staap, kohalik nõu-
kogu. Keskööli liigubki rong, üleni sõja-
riistus, korraldatult Rápina lossi poole ja
valdab selle ning kuulutab Eesti iseseis-
vuse välja. See oli ilus silmapilk, kuid
kestis lühikest aega. Sakslased tulid ja
panid maksuma omavoli. Sellest ajast jäi
meele kahekõne ühe Saksa okupeeriva
kompanii juhataja lnt. S-i ja ühe meie me-
he vahel:

Saksa leitnant (Saksa keeles): „Saks-
lased on selle maa võitnud ja kuulutan
selle Saksa keisri alla!“

Julge Rápina mees Eesti keeles: „Pole
õige! Meie maa on iseseisev! Teie, saks-

See oli sel ajal kardetav mäng.

Sügisel 1918 tehti iseseisvuse kätte-
võitmiseks ettevalmistusi. Salaja seati
mobilisatsiooni nimekirjad kokku. Kui
ajutine valitsus võttis ohjad enda kätte,
teostati Rápinas kohe omakaitse ja kuu-
lutati iseseisvus uuesti välja, seekord ju-
ba seinalehil. Nüüd algab avalik tegutse-
mine.

Selleaegseist tegelasist võib nimetada
kadunud õpetajat lnt. R. Lubergi, ohvit-
seri P. Hansoni (praegu Tallinnas), major
Karl Ainsoni, lnt. P. Kõivu, lnt. Art. Kui-
dorfi, seltskonnategelasi õpetaja J. Ainelod
(Bundbergi), J. Karotsingit, H. Hernas-
kit, D. Ritslandi, dr. Kangrot, üliõpilasi
R. Otsingit, praeg. dr. K. Karaskit ja tei-
si. Komandandiks-juhatajaks oli kadu-
nud R. Luberg. Vabatahtlikult oli astu-
nud kaitseliitu umbes 200 noormeest üksi
Rápina vallast. Toolamaa valla Leevaku
mehil oli enamlaste lahkumisel omandatud
kuulipripts, mille nad kohe ühe küüni põ-

Räpina kl. ratsasalk, ees malevkonna ja I. kompanii pealikud.

randa alt välja kaevasid ja tegevusevalmis seadsid. Peab tähendama, et seekordne Toolamaa vallavanem A. Suurmann, sealne õpetaja Sell ja vabrikumannik A. Reinumägi olid organiseerimisel suureks toeks.

Sestsaadik on kaitseliit tegutsenud peaaegu vahetpidamata. Kui enamlased detsembri algul 1918. a. Räpinasse samsusid, taganes kaitseliit Tartu poole ja ühines Kuperjanoviga. Mõnedki Räpina ja Kahkva mehed said partisaanide polgu põhjaks, teised astusid muudesse sõjaväeosadesse. Vanemad mehed tegutsesid aga Räpinas edasi, pidasid Peipsi ääres vahipostel valvet, võtsid kohapealseist lahingulist osa, käisid isegi otsaga Pihkva-Petseri liinil lahinguis.

Rahu tulles vaibus vähegi tegevus, kuid oldi ikka valvel.

Kohalik kaitseliidu jaoskonna ülem kuni 10. dets. 1921. a. oli lnt. Mürk, selle järele määrati ülemaks lnt. Art. Kiudorf, kes ametis oli kuni 10. märtsini 1923. Siis likvideeriti üldine juhatus, jäeti ainult igasse valda kohalikud ülemad, kes kuulusid Võru rahvaväe ülema alla.

Nii kestis see 1. detsembrini 1924.

1. dets. 1924. tõi suurema äratuse. Kõhe olid kaitseliidu mehed väljas, haarasid Peipsi ääre ja pidasid vahti terve nädala piiril.

Selle järele hakati kaitseliitu ümber korraldama praeguseks malevkonnaks. Esimene koosolek peeti detsembrikuus 1924, kuhu ilmusid 2. diviisi ülem oma abiga, Tartumaa maleva pealik, Tartu ja Võru maakonnavalitsuse esimehed, rahvaväe ülemad, kohaliste valdade vanemad ja kaitseliidu ülemad. Seati üles esialgse tegevuse juhtnöörid. Endise jaoskonna asemel anti üksusele nimeks malevkond,

kuhu kuuluvad Räpina, Kahkva, Toolamaa, Meeksi, Moisekatsi ja Võõbsu alev.

Esimene koosolek peeti 1. veebruaril 1925. a. Organiseerimistööd on tehtud hoolega. Malevkond jaguneb 5 kompaniisse ja kuulub Tartumaa alla, kuigi Võrumaa osa on.

Peetakse õppusi ja laskeharjutusi. Meeste arv on küllalt suur, osa võetakse elavalt. On olemas oma kuulipildujad ja automaatpüssid. Kassa läbikäik kuni aastapäevani s. a. on üle 200 tuhande marga, mis on kogutud pidustustest, väljasõidust ja vabatahtlikest annetustest, mille korjamisel tublisti nais-malevkond kaasa on aidanud. Malevkonna pealikuks on leitnant Art. Kiudorf, kes vaeva raskeks ei ole pannud ka organiseerimisetööl.

Räpina malevkonna kaitseliitlased lasketagajärgi näitamas.

Vööbsu alevi naisosakonna juhatus.

1.) Alma Kund. 2.) Hilda Saar. 3.) Lydia Hanson. 4.) Annete Salamu. 5.) Helmi Eber.

Malevkonna juures on tublisti organiseerimist aidanud läbi viia kohalik naisosakond, kes on korraldanud toitlusosakonna, mis kannab hoolt harjutusil ja pidudel

korraliku toidumuretsemise eest. On veel olemas naisosakonnal oma korjandusosakond, sanitaarlend ja peotoimkond, kelle korraldusel kutsuti ellu laulukoor, kes edurikkalt pidudel on esinenud hra J. Karheidingi juhatusel. Naisosakonna töö on seni väga tänuväärt ja tarvilik olnud meeste oma kõrval. Naisosakonna juhataja on neiu E. Ainelo. Samuti on malevkonna juures pasunakoor asumisel: osa pille on juba käes.

Silmas pidades seda pikka kaitseliini, mis Vöhandu jõe suust peaaegu Emajõe suuni Peipsit mööda ligi 40 klm. ulatub, on püütud kohaneda selle suure maa-alaga.

1. augusti aupäev ühendagu Räpina malevkonna üksikuid liikmeid ühiseks tugevaks kaitsevalliks meie riigi idapiiril ja samuti tömmaku kaasa iga räpinlast toetama mitte ainult kõlbliselt, vaid kandma ka materjaalseid ohvreid.

üks räpinlane.

20. 7. 1926.

Lydia Koidula.

1843—1886.

Tooge ta põrm kodumaale!

Kolmekümnendal augustil 1886. a., neljakümne aasta eest, läks igavesele unele meie naisluuletaja Lydia Koidula.

Aeg, mil tegutses ja elas Koidula, oli täiesti teistsugune kui praegu. Ainult üksikud haritlased — muu orjarahvas; alles esimene ajaleht hakkab ilmuma; hakatakse ostma esimesi talukohti; esimene laulupidu peetakse Tartus; esimene teater algab oma tegevust.

Ja selles pimedas, uduses ümbruses, kus lootuski tekkida ei julenud — siin laulis ometi Lydia Koidula nii uskumapanevalt, lootustäratavalt. Ta laulis isamaast, ja see isamaa laul on vastu kajanud meie rahva hingest kõik aeg.

Nii isamaaline pole veel ühegi meie luuletaja luule olnud ei enne ega pärast Koidulat. Oma vaesest, ärapõlatud, piinatud isamaast laulab ta. Oma pühast kodumaast — ja ta laul kajab tänapäevgi pühana. Nii rõõmud kui mured jagab ta ühes sünnimaaga. Eriti aga kannatused, sest sel ajal oli vähe, millal eestlane rõõmustada võis ja suutis.

Kes ei tunneks juba koolipõlves Koidula laulu:

„Sind surmani küll tahan

Ma kalliks pidada,

Mu öitsev Eesti rada,

Mu lehkav isamaa!..

Kuis on su pojad vagad,

Nii vaprad, tugevad!

Su tütreid, nagu lilled...
Ja tihti siiski leian

Su silmis pisarad? —

Mu Eestimaa, oh looda:

Ka ajad muutuvad!

Ja ajad muutusid. Käi kindlalt! Pea kõrgel! — Eks kuule me praegu veel seda Koidula hüüdu.

Või teisal laulab ta raskelt:

„Ma kannan leina sinu pärast,

Mu sõlmitatud isamaa,

Kui sõja-ulunast ja -kärast

Sind hirmul kuulen õhkama!

Kui punased sul paistvad haavad,

Kui käed sõlmis ringutavad —

Eestimaa! Eestimaa!

Kas su lapsed ei kuulata?“

Kas ei tundu, nagu oleks need laulud kirjutatud tänaseks meile, meie ajale?

Või siis lõpuks, leides kodumaal pisaraga silmis hiilgamas, vermlid valust auramas:

„Kaks kätt siis taeva poole
Kuumpalgeil tõstan ma:
Ma sinu laps, ma tohin
Su valu nutta ka!“

Koidula elu ei olnud õnnelik. Nii palju ilu kui kogunud oli ta luuletajakuju ümber, kandis inimlik kannatus teda elus. Abielludes võõrast rahvusest arstiga, pidi Koidula elama asuma Venemaale, Kroonlinna.

Ja siin puhkevad Koidula hinge nõretamapanevad kojuigatsused. Siin muutub isamaa Koidulale pühaks, kuhu ta ainult igatseda võib. Kuid ta ei usu kuskil,

et lahkunud on igaveseks maast, millest laulab, mis talle kallid. Äraolek, see tundub ainult ajutisena. Kui mitte muud, siis puhata tahab ta kodumullas.

Aga saatus on mõelnud teisiti. Koidula närtsib Kroonlinnas, ta maetakse sinna ja jääb ka võõrsile, kõigi oma unistuste, laulude ja soovide peale vaatamata.

Nüüd, Lydia Koidula 40. surmapäeval, on juhus meele tuletada seda ülekohtu, mis luuletajale osaks saanud, ja nüüd, kus Koidula kõik soovid ta isamaale täide läinud, nüüd on aeg, et täide läheks ka Koidula viimane soov — tagasi toodud saada kodumaa mulda!

Toogem ära Lydia Koidula põrm Kroonlinnast! M. P.

Halliste-Saarde (Mõisaküla) malevkonna naisorganisatsioon.

× Juhataja pr. Tekkel, ×× kirjatoimet. prl. Pääsuke, ××× juhatusliige pr. Reigas.

Sõduri naljad.

Sõdurite õppetunnil räägib tunniandja ajaloolisest Narva lahingust:

„Rootsi sõjaväge oli ühtekokku 8000, kuid venelasi 40.000. Venelased said haledasti peksta. Mis selgub sellest?“

Sõdur: „Sellest selgub, et venelasi oli veel liig vähe.“

Õpetaja seletab tunnis Vene riigi valitsejate suguvõsadest.

„Mis suguvõsa valitses Venemaal enne revolutsiooni?“

Sõdur: „Romanovite suguvõsa.“

Õpetaja: „Kuid nüüd, mis sugu valitseb nüüd Venemaad?“

Sõdur: „Juudi sugu.“

Välismailt.

Läti kaitseliidu häälekandja

„Aizsargs“ toob kahes viimases numbris G. Mihlbergi sulest pikema ülevaate Eesti kaitseliidu asutamisest, arenemisest ja tegevusest. Muu seas kriipsutatakse alla meie kaitseliidu ülema kol. Roska ja Tallinna maleva pealiku kolonel Pinka teeneid ni Eesti vabadussõjas kui ka võitluses Landeswehriiga Võnnu all ja enamlaste väljakihutamisel Lätist. Tüki autor avaldab lootust, et kol.-leitn. Pinkat kui tõsist Läti sõpra ja teeneterikast sõjaväelast „Karutapjate ordu“ nõukogus meeles peetakse, kuna kol. Roskale aumärk juba on annetatud. Üldiselt antakse kaitseliidu tegevuse kohta väga kiitev otsus. Eriti tuletatakse meele Kälevi maleva edurikast tööd spordipidude ja võistluste korraldamisel ja kaitseliidu staabi teeneid kaitseliidu idee propageerimisel.

Vastutulek kaitseliidu vajadustele.

Riia kaitseliidu rügemendi ülem Simanovitsh on teinud korralduse juuli- ja augustikuudel kaitseliidu õppusi mitte pidada, et võimaldada kaitseliitlastel oma põldudel rahulikult vilja koguda.

A. Tr.

Prantsuse rahvuspüha.

Prantsuse rahvuspüha (Fête Nationale), mida peeti 14. juulil, möödus kogu Prantsusmaal suurejoonelistes pidustustes. Pariisis korraldati Elysée väljadel (Champs Elysées) ja Triumfi värava (L'Arc de Triomphe) läheduses suurejoonelist sõjavägede paraadi, mille sarnast Pariis 1919. aastast saadik polnud näinud, mil võidupäeval peeti litlaste vägede paraadi L'Arc Triomphe'i all. Hiiglasuur rahvahulk tervitas vaimustusega sõjaväge.

E. Ms.

Prantsuse sõjainvaliidide protest liitriikide sõjavägede tasumise vastu.

11. juulil kell 9 hommikul algas Champs Elysées'lt, Pariisis, invaliidide rongikäik, millest võttis osa 20 tuhat sõjainvaliidi, kes astusid avalikult üles Prantsuse sõjavõla asjus sõlmitud Washingtoni lepingu ratifitseerimise vastu. Invaliidide meeleavaldus pakkus pildi, mis mõjus kisenava protestina sõja mõttetuse vastu.

Rongikäigu eesotsas liikusid raskesti vigastatud oma sõidutoolidel, nende kannul tuhanded pimedad, tühjad silmad taeva poole, kaaslastest juhitud; neile järgnesid purustatud nägudega sõdurid, sarnanedes enam viirastustele kui inimestele. Tuhanded jalutud komberdasid karkudele, tuhanded käetud lehvitasid tuules oma tühje kuuekäiseid. 3000 lippu lehvis rongi kohal, mis kehastas sõjas sündinud ääretut viletsust.

Vaikides ümbritsesid vigastatud sõjamehed Prantsuse Tundmata Sõduri hauda. Ühisriikide platsil, Prantsuse väerinnal langenud Ameerika sõdurite ausamba ees ootas rongikäiku Ameerika sõjainvaliidide delegatsioon ja võttis Prantsuse invaliidilelt vastu pärja, mis kandis pealkirja „Relvade vendlus“.

Läbi paljastatud peadega surmavaikus seisva rahvahulga liikusid meeleavaldajad president Washingtoni ausamba eest mööda; ausamba jalale asetati pärg pealkirjaga: „Washingtonile, lootus“. Selle järele asetati marmorist tahvel lahtiselt ausamba jalale; tahvel kandis sisseraiutud pealkirja: „Jättes kõrvale diplomaatia, kaugel poliitilistest ja rahanduslikkudest kombinatsioonidest, pööravad Prantsuse sõjainvaliidid otse teed Ameerika rahva poole. Peale sõja pettumusi ei taha nad, et võlaleping Prantsusmaa kokkuvõtte ja tema iseseisvuse kaotuse viiks lõpule. Ameerika peab mõistma, et otsekohe sed ja ausad Prantsuse sõjainvaliidid temalt täielikus sõpruses nõuavad, et küsimuse kaalumise uuesti üles võetaks.“

Politsei oli esimest korda sunnitud vahele astuma, kui eelpooltoodud tekstiga tahvlit ausamba külge kinnitada tahteti, ja marmortahvel asetati lahtiselt ausamba jalale.

Vaikselt liikus pimedate, jalutute ja kätetute rongikäik edasi Alma Place'i poole, kus meeleavaldajad laiali läksid. Prantsuse valitsus oli sõjainvaliidide meeleavaldus-rongikäigu algul keelanud, siis arvati aga, et on saanud paras silmapilk mõju avaldamiseks Ameerika Ühisriikide avaliku arvamise peale, ja sõjainvaliidid said loa avalikult üles astuda Prantsuse sõjavõla asjus sõlmitud Washingtoni lepingu ratifitseerimise vastu.

E. Ms.

Kroonika.

Harju maleva linnaiumbruse malevkond

pühitses pühapäeval, 11. juulil, oma päeva ilusas Harku mõisa pargis.

Iga üksik kompanii oli võtnud täita mõne

numbri eeskavast. Nii esinesid Saue ja Harku lauludega, Nehatu näitemänguga, kuna spordivõistlusest võtsid osa Harku ja Saue meeskonnad.

Pidu algas malevlaste paraadiga Harku vallamaja juures.

Karksi Laenu-Hoiuühisus

Karksi-Nuias

Võtab raha hoiule, maksab kõrgendatud 0/0 0/0, annab laenusid välja ja toimetab kõiksugu pangaoperatsioone.

Juhatus.

Karksi Majandusühisus

Karksi-Nuias

Muretseb

ümbruskonna põllumeestele põllutööriistu, kõiksugu masinaid, kunstsõnnikuid, looma-jõutoitu, ehitustarbeid, soola, heeringaid, silku.

Ostab

põllupidajatelt eksportsigu.

Juhatus.

Balti puuvillaketramise ja kudumise aktsiaselts

Tallinnas.

Asutatud 1898. a.

Vabrik: Tallinn, Kopli t. 21, kõnetr. 1-48.

Valitsus: Tallinn, Suur Karja tänav 13, kõnetr. 24-28. Telegr. aadr.: „COTTON“

Eesti niidi manufaktuur Tallinnas

Vabrik: Tallinn, Kopli t. 21, kõnetr. 1-48.

Valitsus: Tallinn, Suur Karja tänav 13, kõnetr. 24-28.

Telegr. aadr. „Eestiniit Karja 13“

Vabriku ladud: Tallinn, S.-Karja t. 13, kõnetr. 2-41.

Riias, Gr. Sünderstrasse Nr. 12.

Kovnos, Schlosserstrasse Nr. 2-a.

Sindi kalevivabriku ühisus

end. Vöhrmann ja poeg.

Asutatud 1834. a.

Sõjaväe ja eraisikute riie, meeste- ja naisterahva suve- ja talveriiu, palitud, tekid, piljardikalev, rätikud, vatt.

Puuvillatööstus

pleekimine, värvimine, trükkimine ja merserisatsioon.

Asutatud 1919. a.

Vabrik: Sindis, Pärnu lähedal

Telegr. aadr. „Vabrik Sindi“

Valitsus: Suur-Karja t. 13, k. 3.

Kõnetr. 5-75, 22-29.

Telegr. aadr.: „Sindi Tallinn“

Paraadi võttis vastu maleva pealik Suursööt ja tervitas meeskonda.

Peale paraadi oli rongikäik Harku mõisa parki, kus rahva jutu järele asub Tasuja isa haud, kuhu Tasuja olevat istutanud kaks tamme.

Tammed on õige tüsedad ning nende vanust võib küll arvata sadade aastatega. Harku kaitseliitlaste poolt on läinud aastal istutatud juure veel üks noor tamm selle märgiks, et Tasuja vaim on jälle vabal Eesti pinnal valitsemas.

Käesoleval pidul Harku naiskaitseliitlased asetasiid selle noore tamme jalale ilusa tammelehtedest pärja pealkirjaga „Harku neidude poolt“ „Mälestuseks langenuile“.

3) Teatejooksus 5×200 meetri peale tuli võitjaks Saue komp. meeskond ajaga 2 min. 37,2 sek., rändavaks auhinnaks sai meeskond hõbepeakri.

Peale etendusi ja võistlusi algas saalis tants, mis kestis hilja ööni.

Pidu võib lugeda kõigiti hästi kordaläinuks; nii osavõtjate kui tegelaste huvi ja hool paistsid silma igal pool hea korra ja hästi ettevalmistatud päevakava näol. —st—

Harjumaaleva Kehtna kompanii

pidas 18. juulil oma esimest aastapäeva. Selleks puhuks korraldati kaunis suureviisiline päeva-

Harju maleva Linnaümbruse malevkonna päev 11. VII. 26. Harkus. Pärjapanek Tasuja isa hauale „Tasuja tamme“ all.

Tamme all pidas Harku kaitseliitlane Sellin kohase kõne Eesti minevikust ja vanadest võitlustest ning aastasadade unistuste täidminekust — iseseisvast vabast Eestist.

Lühikese vaheaja järele kõlas juba ilusalt Harku mõisa rõdult muusika- ja lauluhelid ning pargis algasid spordivõistlused.

Võistlus peeti: 100 meetri jooksus, granaadipildumises ja 5×200 meetri teatejooksus.

1) 100 meetri jooksus tuli esimeseks k.-l. Kraamann — Harku komp. ajaga 12,8 sek., auhinnaks sai rahatasku.

2) Granaadipildumises osutus esimeseks k.-l. Saar — Harku komp., kaugusega 68,74 mtr., auhinnaks — taskukell.

kava. Aastapäeva paraadi võttis vastu Harjumaaleva pealiku abi major Saulep. Pärast seda olid jalgrattarühma omavahelised võistlused. Sellele järgnesid ratsavõistlused, mis heade ratsahobuste tõttu näitasid rahuldavat tasapinda. Sellele seltsisid veel kergejõustiku võistlused ja märkilaskmised püstolitest. Pärast seda oli ühine rongikäik muusika saatel kohaliku tuletõrje seltsimaja juure, kus algas pidu, mille eeskavas oli kõne, auhindade väljajagamine ja näitemäng.

Pidustused õnnestusid nii aineliselt kui ka moraalselt väga hästi. Kõigest võis näha, et Kehtnas on kaitseliidu organiseerimisel tehtud viljakat tööd.

PÄRNU PANK A. S.

Pärnus, „ENDLA“ seltsimajas.

Telegrammi aadress: „Pärnupank“.

Telefonid: Üldine 113

kassa 6

juhataja kabinet 191.

Vanem ja suurem rahaasutus Pärnumaal.

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohast protsenti.

Toimetab kõiksugu pangaoperatsioone sise- ja väljamaal.

PÄRNU EESTI LAENU = HOIU = ÜHISUS ÜHISPANK

Kõige vanem rahaasutus Pärnus.

Asutatud 1904. a.

Ühisus võtab raha hoiule, annab laenusid
ja toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Aritunnid 9–2.

Asub 1. juulist 1925. a.

Pärnus, Rüütli tän. 28.

Kõnetraat 344.

Käsi-pallivõistlused Tapal.

Laupäeval, 17. juulil s. a., korraldas Tapa malevkonna spordiklubi käsi-pallivõistlused malevkonna ja I soomusrongide rügemendi vahel. Esimesel mängul võistles malevkonnaga soomusrong nr. 3. Mäng lõppes malevkonna kasuks 30 : 14. Teisena võistles malevkonnaga soomusrongide rügemendi koondatud meeskond. Mäng lõppes jällegi malevkonna võiduga 30 : 24 vastu.

A. Tr.

Nissi malevkonna aastapäev.

Pühapäeval, 18. juulil s. a., pühitses Harju maleva Nissi malevkond oma esimest aastapäeva, mispuhul toimetati ka kaitseliitlaste kiriklikku vannutamist.

Kaitseliitlaste vannutamine sündis Nissi kirikus peale harilikku kirikutalitust.

See sündmus oli meelitanud kiriku puupüsti inimesi täis, mida Nissis ei ole olnud näha enam ammu.

Vannutamist toimetas kohalik kirikuõpetaja Bidder, kes ka sel puhul esines vastava kõnega.

Vannutamise järele oli kaitseliitlaste paraad, mida vastu võtma oli ilmunud Harju maleva pealik Suursõtt, kes pikemas kõnes valgustas

kaitseliidu vajadust ja ülesandeid nii kaitse kui ka kasvatuslikes mõttes.

Õhtul oli korraldatud pidu Nissi karskuseltsi ruumes.

Pidu kavas oli segakoorilaulud ja näidend „Parvepoisid“. Nii laulud kui ka näidend kanti Varbola tegelaste poolt väga hästi ette ja nissilased, keda piduruum oli tungil täis, olid õige vaimustatud heast laulust ja mängust.

Nissi malevkond on kõige noorem Harju malevas, arvuliselt ka kõige väiksem, aga see pidupäev näitas ka sin järele, et hea tahe ja rahva kaastunne kaitseliidule ei puudu.

Kaitseliidu Nissi malevkonna organiseerimisel on kohalikud tegelased, eesotsas malevkonna pealiku hra Kaldaga, tublisti hoolt kannud, et ühistunne ja isamaaline vaimustus kaitseliidu peres on pääsnud valitsema.

Lühikese ajaga enne aastapäeva on ka naised suutnud koguda endid väikeseks rühmaks kohaliku konstaabli noore energilise abikaasa juhatusel ja virgutusel.

See aastapäev näitas nissilastele, et nendel on olemas ilus kaitseliidupere, kes ühel nõul ja jõul tahab korraldada nii kodukaitset kui ka vaimlist elu kohapeal.

-st-

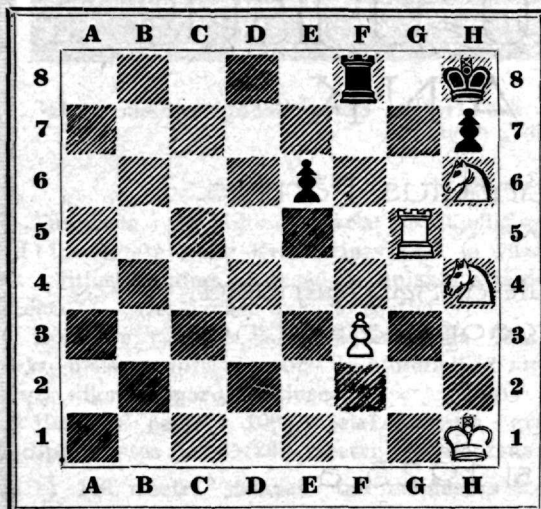
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 20.

Kokku seadnud A. Burmeister.

Mustad.

Valged.

Valged: Kh1, Vg5, Rh4 ja h6, Ef3.

Mustad: Kh8, Vf8, Ee6 ja h7.

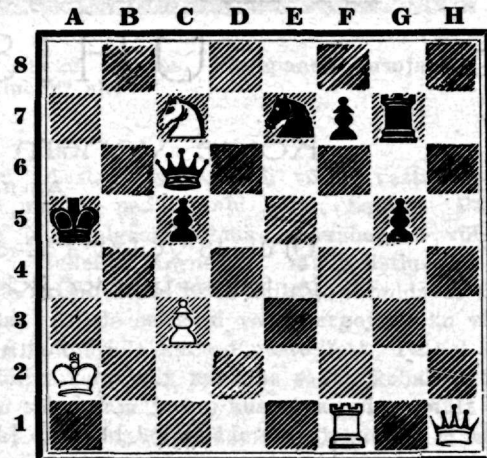
Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.

Lõpumäng nr. 15.

Kokku seadnud O. Jevetsky

(elas enne Tartus).

Mustad.

Valged.

Valged: Ka2, Lh1, Vf1, Rc7, Ec3.

Mustad: Ka5, Lc6, Vg7, Re7, Ec5, f7 ja g5.

Valged algavad ja võidavad.

Eesti Kindlustuse Seltsi Pärnu osakond

Rüütli tän. nr. 28

Pärnu l.-h. ühisuse ruumides, tel. 175,

kindlustab

hooneid ja igasugust vallasvara — tule vastu,
koduloomi — haiguste ja õnnetuste vastu,
majakraami ja igasugst inventari — murd-
varguste vastu,
akna- ja peegliklaasi — purunemise vastu,
kapitale — surma puhuks ja äraelamiseks.

E. K. S. on vanem ja vastutusvõimeli-
:: sem kindlustuseselts Eestis. ::

Kaubamaja

E. LIPSON.

Pärnus, Jänesselja t. 13.
Kõnetraat nr. 174.

Müük suurel ja väikesel viisil.

**Alati ladus võistlemata
odavate hindadega**

pudu- ja galanteriikaupu:
sukad, sokid, kindad, pit-
sid, nõöbid j. n. e. j. n. e.

Teraskaupu: laua-, tasku-
ja habemenoad, käärid,
lambarauad, juukselõika-
misemasinad j. n. e. j. n. e.

Koloniaalkaupu: kompve-
kid, biskviidid, tee, kohvi,
konservid j. n. e. j. n. e.

J. Martin'i kpl.

Pärnus, Rüütli tän. nr. 51,
(vastu „Endlat“).

**Soovitab suures ja moodsas
valikus kõiksuguseid kujutud pudu- ja
moekaupu, suurtele ja lastele, nagu:**

kujutud jakid, pluusid, kleidid, sallid,
siidi- ja villased, tutt- ja teised mütsid
ja palju muud kujutud kaupa. Suur ladu
sukist, sokest ja kinnastest, paljus
sortides ja värves. Moodsad käe-
kotid, rahataskud, traksid, kaelaside-
med, kraed, kraealused, triik- ja trikoo-
särgid, kaabud, inglise sonid ja teised
mütsid, vihmasirmid, jalutuskepid, pro-
deriipitsid, siidipaelad, vineerkohvrid
j. n. e. j. n. e. j. n. e.

**Kaubad saan otse kuulsamatest fabri-
kutest ja osalt oma tööstusest, see-
pärast hinnad kauba headuse järgi
odavad ja õiglased.**

**Palun austatud tarvi-
tajaid vaatama tulla.**

J. Martin'i kauplus.

Pärnus, Rüütli t. 51 (vastu „Endlat“).

Osäühis. „LIIT“ Pärnus.

Rüütli tän. nr. 40. Kõnetraat 173.

Raamatu- ja kirjutusmaterjalikauplus.

Suures valikus õiglaste hindadega: Eesti ja võõrakeelseid raamatuid. Kirjutusmaterjale. Kantseleitarbeid. Paljundamise-aparaate. Kõiksuguseid paberikaupu vabrikuhindadega. Täielik õppeabinõude ladu. Spordiriistad. Jalgpallid ja kummid. Lastevankrid. Laste mänguasjad.

Tapeete ja seinapappi rikkalikus valikus Rootsi, Soome ja Saksamaa vabrikust. Kontoriraamat. tööstus, raamatukõitmine ja pildiraamimine. Raamatukogudele kõiteid 40 margast alates. Vallavalitsustele, koolidele ja seltsidele hinnalandumus. Kaupmeestele ajakohased 0/0%.

Alati ostate kõige paremini oma tarvisminevaid kaupu

P. Parts'i

kauplusest — Pärnus,

Rüütli tän. 27. Telefon 42.

Koloniaal-, delikatess-, kõiksugu toidu- ja maiusained. Kodu- ja väljamaa napsid, liköörid, marja- ja viinamarjaveinid. Lõhnaõlid, puudrid, kreemid ja seebid parematest vabrikutest.

Kõige austusega P. Parts.

P. PELT'i

riide- ja pudu-
kaubaladu

Pärnus, Jänesselja t. 7

Telefon 2-33.

Põllutööriistade ja -masinate ning piimatööstusanduse ladu

H. KUKK, Pärnus

Riia tän. nr. 29. Kõnetraat 101.

Soovitab oma ladust põllupidajatele: Heina- ja viljaniidumasinaid, loovõtmise- ja riisumise-rehasid, nende üksikuid osi, vedruäkkeid, kultivaatoreid, seemendamise- ja künniatru ning külvimasinaid. Viljapeksu-, tuulamise-, sorteerimise- ja heksililõikamisemasinaid. Rootsi koorelahutajaid, Alfa-Globe, Baltic, Diabolo, Viking ja teisi sorte, võimasinaid, võipresse, piimaveokannusid jne. jne.

Kõige tulusam ostukoht!

Pärnus,

Rüütli tänav nr. 24

O. Viegandt.

Suures valikus alati saadaval:

Õmblusmasinaid, kudumismasinaid, jalgrat-
taid, muusikariistu, nagu viiuleid, gitarre,
balalaikaid, grammofone, nende noote ja
osaid; raadiovastuvõtete jaamu, häälekõven-
dajaid ja raadioosi.

Hinnad võistlemata. Palun vaatama tulla.

Templitööstus

H. KRISCH

Pärnus,

Nikolai tänav nr. 14.

Paberossikestade tehas

„IDEAL“

Pärnus, Rüütli tänav nr. 32.

Soovitab

vatiga varustatud hülse mitmesug. pikkuses.
Tähtis ühisustele ja kaupmeestele.

O.-ü. „Töö“

Hommiku tän. nr. 2. Kõnetraat 108
Pärnus.

Villaketramine, kaltsude
ketramine. Ehitus-
ja mööblitööstus.
Jahu- ja kruubiveski.

Asut. 1919 „Uudis“ Asut. 1919
Ajakirjanduse kontor. Pärnus, RÜÜTLI t. 18.
Kõnetraat 77. Postkast 28.

Ajalehed. — Ajakirjad. —
Tellimised. — Kuulutused.

Moelehed: meeste-, naiste-, laste, pesu jne.
Kõõlitõõlehed, laste mänguasjad, seltskondli-
sed mängud, spordiabinõud, jõulupuuehited,
kirjutustarbed, kaitseliidu piltpostkaardid.

Kodumaa vaate-piltpost-
kaardide töööstus-kirjastus.

K-m. N. RAIST

Rüütli tänav nr. 28.

Kõnetr. 110.

Suures valikus alati ladus saadaval:

Ülikonna-, palitu-, kostüümi-
ja kleidiriideid, siidi- ja villa-
seid rätikuid, igasugu voodi-
tekke, vihmakuubi, valmis üli-
kondi ja palituid, mantlipiüüsi
— ja kraenahku. —

Häid vastupidavaid saapaid ja kingi.
Igasugust nahakaupa suures valikus.

Müük suurel ja väikesel arvil.

Kõige kasulikum sisseostu-
koht kaupmeest. ja ühisustele.

Aupaklikult

K-m. N. RAIST.

S. Gordin ja vennad

teras-, raua-, ja nõudekaubaladu

Pärnus.

Jänesselja tän. 9. Telefon 192.

Ladus alati saadaval kõiksugu oma- ja
välismaa paremate vabrikute kaupu:

pliite, siibreid, pelte, keriseahjusid,
peldiuksi, ukse-, akna-, väravahingi,
lukke jne. Masina-, silindri- ja koore-
lahutajaõli, värnits, õlivärvid, petroo-
leum, vankrimääre, tõkat, seebikivi
jne. Email-, portselaan-, kivi- ja alu-
miiniumnõud, seinä-, laua-, laelam-
bid, laternad jne.

Iseäranis palume pöörda tähelep. meie

Soome koorelahutajatele

„Milka“

mis on paljude tarvitate poolt teistest
koorelahutajatest paremaks tunnistatud.
Palume iga koorelahutaja ostjat meie
ärisse sisse astuda „Milka'ga“ tut-
vunemiseks, ostmine pole sunduslik.

Raud, sool, põlluramm ja põllutööriistad.

Müük väikesel ja suurel arvil.

A.-S. Heinr. Puls

Pärnus. Tel. nr. 256.

Soovitab oma ladust kõike sorti rauda, katuseplekki, põllurammu, kõiki ehitus- ja maalritarbeid, igasugu köögiriistu. Samuti ka piimaühisustele aurussisseadeid, torusid, kummi-voolikuid, spiraalvoolikuid, piimanõusid ja transportkannusid.

Oma viljakohvitööstus ja „**Rahvaveski Koit**“, mis jahvatab jahu igal ajal ja igapähele, kes soovib. ::

S. LEWIN,

Rüütli tänav nr. 27, Pärnus. Tel. 330.

Kübarate-, moekaupade ja saapakauplus.

Alati saadaval suures valikus: naiste, meeste ja laste **moekaupu**.

Naiste ja meeste kasukakrae nahku.

Hinnad mõõdukad! Hinnad mõõdukad!

Plisseeritakse kleite kõige uuema Berliini moe järele.

Tähtis kõigile!

Kes tahab õiget **kaitseliidu** vormimütsi, see telligu ainult

H. MATSKIN'i mütsikauplusest

Pärnus, Rüütli t. 35, tel. 187.

Peale selle kõiksugu sõjaväe ja kaitseliidu tarbeasju ladus alati saadaval valmistehtult ja ka tellimise peale.

Töö kiire ja korralik. Hinnad odavad.

H. Matskin, Pärnus.

Asutatud 1907. a.

„Ökonom“

Pärnus, Nikolai t. 8

on ainuke äri, kus on võimalik saada suures valikus viimaseid uudiseid majapidamistarbeasjadest, ühtlasi ka kristallist, niklist, portselaanist j. t.

Hinnad väljaspool võistlust. Viisakas ja vastutulelik teenimine.

Kaitseliidu postkaardid

malevate värviliste lippude kujutusega on

kõige nõuetavamad postkaardid kirjavahetamiseks.

Saada igalpool. Pealadu T. E. K.-Ü. raamatukaupluses Tallinnas, Jaani t. 6.

VÄNDRA ÜHISPANK,

Vändra alevis,

kõne nr. 49.

annab laene, võtab vekslite ja teiste dokumentide järele rahanõudmisi enda peale, saadab raha teistesse kohtadesse, võtab raha jooksvale ja tähtajalisele arvele.

Maksab ajakohast 0/0.